

Utanför systemet

Vänstern i Sverige 1968-78

En antologi med bidrag av Jan Engberg, Christian Hårleman, Sven E Olsson, Lasse Pettersson, Björn-Erik Rosin och Sören Wibe

Originalutgåva Tema Nova 1978

Innehåll

Förord	1
Författarpresentationer	1
Förkortningar.....	2
1. Från pacifism till marxism-leninism av <i>Sören Wibe</i>	2
2. KFML/SKP: För ett parti i folkets tjänst! av <i>Björn Erik Rosin</i>	19
3. KFML(r): På jakt efter en proletär identitet av <i>Lasse Pettersson</i>	37
4. RMF/KAF: Visionen om den obefläckade fanan av <i>Jan Engberg</i>	55
5. FK: "För en ny arbetarrörelse" av <i>Christian Hårleman</i>	71
6. VPK 1968-78: Mellan socialdemokratin och "vänstern" av <i>Sven E Olsson</i>	83
7. Vänstern 1968-78, och sedan? av <i>Sören Wibe</i>	103
Noter.....	110

Förord

Vänstervågen omfattade i sin helhet många olika sociala och politiska fenomen: ungdomsrevolten, hippies, mods, popen, vänstervridningen i massmedia, den nya vänstern, studentrevolten, Vietnamrörelsen, vänstergrupperna och efterhand kvinnorörelsen, miljörelsen, musikrörelsen osv.

Det är dock inte vänstern i sin helhet som behandlas i den här boken, utan Partivänstern: de organisationer som ställde sig uppgiften att ”återskapa det kommunistiska partiet i Sverige”. Denna avgränsning av vänsterbegreppet har motiverats av ett naturligt behov av problemavgränsning, men en separat behandling av Partivänstern kan motiveras även av problemområdets homogenitet.

Det är alltså de partisyftande organisationerna: KFML/SKP, KFML(r)/KPML(r), RMF/KAF samt FK som står i fokus för artiklarna, och det motiverar även varför vänsterpartiet kommunisterna (SKP/VPK) finns behandlat i ett särskilt avsnitt. De uppräknade organisationerna ansåg att SKP/VPK urartat, blivit revisionistiskt, och inte längre var något kommunistiskt parti. Organisationernas förhållningssätt till SKP/VPK är därför ett centralt moment för förståelsen av organisationernas agerande under det gångna decenniet.

Mer än tio år har gått sedan den äldsta av dem, KFML/SKP, bildades. 1970 fanns alla på plats. Då ställde även KFML/SKP för första gången upp till val och 1976 kunde organisationen för tredje gången mäta sin styrka i de allmänna valen. Trots att KFML är den överlägset största av de nämnda organisationerna har man aldrig fått mer än 20 000 röster. Vänsterns elektorala storlek, eller dess medlemsnumerär, hade motiverat en fotnot och inte en bok, men det är vår övertygelse att vänsterns betydelse och inflytande sträcker sig längre än vad valsiffrorna bär vittnesbörd om.

Under den gångna perioden har organisationerna genomgått ett antal hårda och uppslitande interna strider och de har vid ett flertal tillfällen i grunden förändrat sina politiska linjer och program. Efter tio års experimenterande kan det vara dags med ett försök till historik och utvärdering av organisationerna. Denna bok är ett bidrag både till historiken och värderingen av vänstern 1968-1978. Vid sidan av ambitionen att lyfta fram de politiska analyserna och linjerna är det vår förhoppning att boken även skall kunna tjäna som en enkel historisk orientering om de organisationer vi diskuterar.

Boken är ingen enhetlig produkt, utan författarna svarar själva för respektive avsnitt. Bidragen har dock diskuterats i en referensgrupp som förutom författarna består av Sixten Kellertz, Sven Jönsson samt Anders Thall, samtliga från Umeå.

Författarna är samtliga barn av vänstervågen, men erfarenheterna skiljer sig betydligt. Några har varit (och är) involverade i de behandlade stridernas centrum medan andra blott perifert berörts av desamma. Förhållandet kanske något förklarar bokens impressionistiska karaktär.

Dikanäs den 28 februari 1978 Författarna

Författarpresentationer

Jan Engberg (f 1950), lärare vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Christian Hårleman (f 1953), studerande vid kulturarbetarlinjen, Umeå universitet.

Sven E Olsson (f 1950), assistent vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Lasse Pettersson (f 1945), lärare i sociologi, Umeå universitet.

Björn Erik Rosin (f 1947), journalist på Västerbottens Folkblad, Umeå.

Sören Wibe (f 1946), lärare i nationalekonomi, Umeå universitet.

Förkortningar

VPK	Vänsterpartiet Kommunisterna
SKP	Sveriges Kommunistiska Parti
KFML	Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninsterna
KFML(r)	Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninsterna (revolutionärerna)
RMF	Revolutionära Marxisters Förbund
KAF	Kommunistiska Arbetarförbundet
FK	Förbundet Kommunist
RM	Revolutionära Marxister
KEG	Kommunistiska Enhetsgruppen
VUF	Vänsterns Ungdomsförbund
MLK	Marxist-Leninstiska Kampförbundet

1967 bytte det svenska kommunistpartiet namn från SKP till VPK. Samma år bildades KFML, som år 1973 antog VPK:s gamla namn SKP.

Begynnelsen till det trotskistiska partiet i Sverige återfinns i en liten grupp (RM), som bildades i Göteborg 1970. Senare samma år antog man namnet RMF, och ytterligare några år senare döpte man om sig till KAF.

VPK:s ungdomsförbund hette fram till 1970 VUF. Detta splittrades då och delades upp i FK och MLK. VPK:s nuvarande ungdomsförbund kallas KU (Kommunistisk Ungdom).

KEG bildades som en utbrytning ur KFML(r) år 1974.

KFML(r) ombildades vid årsskiftet 1977/78 till KPML(r), Kommunistiska Partiet Marxist-Leninsterna (revolutionärerna).

1. Från pacifism till marxism-leninism av Sören Wibe

”Det är i den svenska demokratin, som genom reformer övervunnit motsättningar, länge sedan de liberala och socialistiska tankesystem, utformade för 100-150 år sedan, var bestämmande för tänkande; de flesta liberaler och socialister vet inte längre vad orden betyder. Och väl är det, ideologierna måste dö om demokratin skall leva. Det gäller att handla från fall till fall, inte efter Benthams och Marx’ lysande, men från början odugliga planritningar ... i stort sett är systemens och ideologiernas tid förbi: vi kan tänka och handla utan belastning av de geniala galningar som vill göra livet till ett exercisfält för sina idéer.”

(Herbert Tingsten. DN 23.8.1958)

Då andra världskriget var slut hade fascismen fördrivits till sina utposter i Portugal och Spanien. Den sovjetiska armén, under ledning av generalissimus Stalin, var krigets segrare och hade ensam befriat hela östra Europa. Dess prestige, liksom hela Sovjetunionens, var enorm och något av strålglansen föll även på de västeuropeiska kommunistpartierna. I de ockuperade länderna framför allt Frankrike, Italien och Jugoslavien, hade dessa partier även skördat lagrar genom sina insatser i motståndskampen mot nazisterna.

Om kommunisterna och socialismen hade vunnit prestige genom kriget så hade kapitalismen och de borgerliga i motsvarande utsträckning förlorat terräng. Framtidsvisionerna i Europa och USA målades mot bakgrund av såväl kriget som 30-talets traumatiska upplevelser. Kapitalismen hade tagit sig ur denna sin hittills svåraste kris endast genom att starta ett krig vars förödelse sträckt sig långt bortom all dittillsvarande mänsklig erfarenhet.

I många länder präglades den omedelbara efterkrigsperioden av starka framgångar för de socialistiska partierna och idéerna. I Frankrike och Italien fick kommunistpartierna säte i regeringen och i England valdes en Labourregering, vars första uppgift blev långtgående

förstatligande. Det rådde en utbredd entusiasm för socialism och planhushållning och i Sverige utarbetade Wigforss Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, ett program som allmänt uppfattades som ett steg mot planhushållning. De svenska kommunisterna antog även programmet som sitt och i den allmänna optimismens tecken började man beteckna efterkrigstiden som ”den socialistiska skördetiden”.

Som vi vet bröts denna utveckling. I ett tal i Fulham 1948 öppnade Churchill det kalla krigets epok med att proklamera den ”järnridå” som sänkt sig tvärs över Europa. De forna allierade delade upp sig i läger som motsvarade respektive länders produktionssätt: kapitalism och socialism. Inom västländerna skärptes den ideologiska tonen och i Frankrike och Italien kastades kommunisterna ut ur regeringen. I en väldig ekonomisk satsning, Marshallhjälpen, lanserade USA ett program för uppbyggnad av Europa på kapitalistisk basis. Den socialistiska omvälvningen i Prag på våren 1948 blev startpunkten för en våldsamt antikommunistisk kampanj som kom att prägla samhällsklimatet i väst de kommande tio åren. På alla områden trängdes kommunisterna och de socialistiska idéerna tillbaka. Kultur och värderingar importerades i stället från USA, demokratins fäste och försvarare, frihetens stamort och värnet mot öst. Inte ens en ”tredje ståndpunkt”, dvs något slags mellanställning, kunde tolereras av dem som angav den ideologiska tonen.

Det Tingstencitat som inleder avsnittet sammanfattar situationen. Socialismen var död och passé. Liberalismen hade passerats av statens engagemang i det ekonomiska livet. De stora folkrörelsernas tid var förbi. Alla idésystem hade havererat vid konfrontationen med den föränderliga verkligheten. Man måste handla från fall till fall och politiker var ett slags tekniska problemlösare som så bra och så sakligt som möjligt sökte lösa de valproblem som uppkom i samhället. I denna tid föddes den nya vänstern.

Den nya vänstern

Den nya vänstern var inte en avgränsad politisk riktning. Den var snarare en sammanfattande benämning på en bred strömning som uppstod i slutet av 50-talet och vars gemensamma nämnare var en kritisk hållning till utvecklingstendenserna i västvärlden och det faktum att den stod utanför de existerande partierna. Ur denna breda strömning skulle längre fram klart skiljaktiga politiska linjer utkristalliseras, men vid dess formering kan den kanske bäst fattas som just en ”rörelse”, dimmig och diffus till sitt egentliga politiska innehåll. En av rörelsens barn och sentida teoretiker, Göran Therborn, skulle senare beskriva den som ”... en strävan till ett socialistiskt humanistiskt samhälle”. I inledningsskedet låg betoningen mer på ”strävan” och ”humanistisk” än på socialistisk.

Om man anlägger detta breda perspektiv, kan rörelsens födelse lika gärna markeras av publiceringen av Jack Kerouacs *On the road* 1958, som bildandet av AMSA, Aktionsgruppen Mot Svenskt Atomvapen samma år, eller utgivandet av tidskrifterna *Universities and Left Review* och *The New Reason* i England 1957. Kerouacs bok var en hyllning till den beat- och globetrotteranda som vuxit fram. Det var en anda där det borgerliga livets brackighet och torftighet ställdes mot det fria, ansvarslösa livet på vägarna. Den var ett förebud om en ny kultur, en kultur och livsinställning som ifrågasatte de gängse värderingarna på samhällets alla områden och som bars upp framförallt av ungdomen. I dess förlängning fanns popen, folkloren, mods och hippies.

AMSA var den svenska förelöparen till hela den kamp mot atomvapnen som skulle prägla västvärlden i början av 60-talet. I Sverige följdes AMSA av den betydligt fastare organisationen KMA, Kampanjen mot atomvapen, som med de brittiska Aldermastertonmarscherna som förebild började bryta 1:a majs monopol på demonstrationer. 1961 samlade man ca 1000 människor i en marsch från Ursvik till Gärdet i protest mot atombomben. Här

såddes ett frö till aktionsgruppen, den utomparlamentariska aktiviteten, den alternativa kulturen.

De engelska tidskrifterna, som senare (1959) skulle sammanslås till *The New Left Review*, markerar ett försök att bryta den stalinistiska dominansen inom den marxistiska teorin. Många av redaktörerna hade stått det brittiska kommunistpartiet nära men deras brytning med kommunistpartiet ledde inte, som fallet var med tidigare avfallingar, till en förnekelse av socialismens möjligheter. Tvärtom blev den i stället en frigörelse från den stelbenta dogmatismen, och en utgångspunkt till diskussioner om humanism och socialism – saker som inte gärna kunde diskuteras så länge som Moskva angav den ideologiska tonen. Det var det konkreta samhällsbygget, och inte socialismen som idé, som misslyckades. Och med denna insikt sökte man vitalisera den marxistiska teorin och anpassa den till den förändrade verkligheten. Perry Anderson sammanfattade utgångspunkten så att ”både den fastlåsta senliberalismen och den fastlåsta senleninismen är lika irrelevanta ideologier”. Det var en ny socialism och en ny väg till socialismen som ställdes under debatt.

Tre olika företeelser, i tre olika länder som alla kan ses som lika representativa för det som betecknades som ”den nya vänstern”. Det var ett samtidigt brott med den kompakta dominansen av reaktionär ideologi sedan 1948, en frigörelse från det kalla krigets världsbild som påbörjades ungefär samtidigt i de västliga industriländerna. Det fanns vissa gemensamma drag: en halvt pacifistisk inställning framförallt manifesterad i kampen mot atombomben, ett växande intresse (under denna tid kanske snarare ”ökande medlidande”) för u-länderna, en kritisk hållning till såväl stalinism i öst som kapitalism i väst. Inom denna allmänna ram formades ”rörelsen”, naturligtvis med sina nationella särdrag.

I USA t ex kom helt naturligt kampen mot rasåtskillnadspolitikerna att stå i centrum. 1957 hade skolan i Little Rock blivit känd över världen då starka federala trupper måst inkallas för att skydda två svarta elever som vunnit inträde. Det blev startpunkten för en omfattande antisegregations-rörelse vars kärna framförallt bestod av studenter. Inom ett par år hade ett flertal riksomfattande organisationer sett dagens ljus: Freedom Riders, SNCC (Student Nonviolent Coordination Committee), SDS (Student for a Democratic Society) osv; samtliga med en stark betoning på pacifism och kamp för de svartas rättigheter. Denna huvudströmning hindrade dock inte att i dess spår följde ett allmänt politiskt uppvaknande vid universiteten, och för första gången sedan 30-talet började små socialistiska diskussionsklubbar att dyka upp.

I Frankrike å andra sidan kom helt naturligt befrielsekampen i Algeriet att stå i centrum. FLN, som bildats 1954, förde ett alltmer framgångsrikt krig mot fransmännen, ett krig som, precis som i USA tio år senare, politiskt kom att polarisera nationen. Kommunismens passivitet (tillsammans, naturligtvis, med händelserna i Polen och Ungern 1956) ledde även till att en kritisk intellektuell opinion tvingades frigöra sig från kommunistpartiets inflytande och kunde därmed mer objektivt analysera situationen. (Kommunistpartiets ungdomsförbund drabbades f.ö. av hård inre kritik framförallt från studenterna. För att neutralisera denna delade man upp ungdomsförbundet i fyra delförbund: ett för pojkar, ett för flickor, ett för bönder(!) och ett för studenter.) På detta sätt kom Algerietkriget att forma en hel generation intellektuella och hos dem rikta blickarna mot imperialismen och befrielseströrelserna.

Ser vi istället till våra nordiska grannländer bildades inom ramen för vad som kan kallas den nya vänstern två nya partier i Norge och Danmark, båda med namnet Socialistisk Folkeparti.

I Danmark var det Aksel Larsen, som 1959 uteslutits från kommunistpartiet för förment ”Sovjetfientlighet”, som var partibildare. Man profilerade sig i fredsfrågan, Danmarks NATO-medlemskap och den allt starkare bindningen till EEC(EG) och fick även en stor framgång i valet 1960: 6,1 % av rösterna.

I Norge var det istället uteslutna socialdemokrater som utgjorde kärntruppen. Det var framför allt medlemmar kring tidskriften *Orientering* som 1960 uteslutits på grund av sin hållning i NATO-frågan. Den politiska profilen var i stort sett densamma som det danska broderpartiets och medan det norska Arbeiderpartiet 1961 förde sin valkampanj på temat "Nye goe år", framförde SF försiktiga tvivel på det "goe" i den ständigt stegrade tillväxten. Även här blev valet en framgång med 5,5 % av rösterna i de fylken man ställde upp i.

I bred mening var det naturligtvis själva samhällsutvecklingen som befrämjade rörelsens uppkomst. Samhället hade faktiskt förändrats sedan krigsslutet, medan ideologier och politik hos de existerande partierna – liksom överhuvud hela samhällets ideologiska överbyggnad – var tämligen oförändrade, mycket beroende på det kalla krigets dominerande inflytande. Man kan säga att om den nya vänsterns politik förklaras av behovet av en förändrad politik, förklaras formeringen av "rörelsen" utanför de existerande arbetarpartierna av dessa partiers oförmåga att tillhandahålla denna nya politik.

Kapitalismens utveckling under efterkrigsperioden markerar en historiskt unik expansionsperiod. De årliga och jämna reallönestegringarna för de breda befolkningsgrupperna blev regel i stället för undantag. Materiellt sett markerar just andra världskriget en skiljelinje vad avser arbetarklassens levnadsförhållanden. Före arbetslöshet, fattigdom och social otrygghet. Efter en acceptabel grundstandard och social trygghet. För de generationer vilkas världsbild danades av förhållandena på 20- och 30-talen var den materiella standarden något att enbart glädjas åt och vara tacksam över. För dem som danats på hitsidan av kriget var den en självklarhet.

Under 50-talet och början av 60-talet var det en utbredd föreställning att denna kapitalismens expansion var ett resultat av keynesianismen. Allt efter som reallönerna växte stärktes föreställningen, hos arbetarklassen och i de politiska partierna, att kapitalismen verkligen gick att reglera. Ett fåtal generella medel: diskontoförändringar, budgetens över- och underbalansering, som kunde brukas efter enkla tumregler, var tillräckliga för att tygla de fria marknadskrafterna och leda dem in på rätt spår.

Denna materiella standardstegring – denna förvandling "från knapphet till överflöd" – kom helt naturligt att skjuta nya samhällsfrågor i förgrunden, frågor som blev föremål för den nya vänsterns politiska intresse.

Dels var det vad vi kan kalla "överflödsfrågor", dvs de nya problem och frågor som aktualiserades av själva välståndet, själva industrialiseringen och tillväxten. I början av 60-talet kunde dessa problem endast svagt skönjas, men det fanns ansatser till en kritik, till att börja med av masskonsumtionen, av kommersialiseringen av den sociala och kulturella miljön. Lite längre fram gällde det glesbygdspromatiken, miljöförstörelsen, centraliseringen, den ohämmade tilltron till tekniken och resursslöseriet. Problemen innehöll en politisk dimension som synbarligen skilde sig något från den gängse vänster-högerdimensionen. Till växten hade inget värde i sig själv, det gällde att styra den och tekniken så att de tjänade mer fundamentala mänskliga behov än vad som var fallet.

Samtidigt karaktäriserades den politiska utvecklingen under 50-talet av den primitiva kolonialismens sammanbrott i stor skala. Suez, Algeriet, Vietnam, Kenya, Indien vittnade om den frigörelsekamp som påbörjats i kolonierna runt om i världen. Tillsammans med den stigande materiella rikedom i de västliga industriländerna medförde detta att u-ländernas situation började uppmärksammas. Avgörande var naturligtvis även den förbättrade informationen som via tidningar och radio förvandlade Afrika från en kontinent med kokosnötter och kannibaler till en världsdal med statsbildningar, statsmän och människor. På detta sätt kom förtrycket av andra folk än de egna i förgrunden, och då skotten föll i Sharpeville 1961 reagerade man i så

gott som hela världen. U-länderna hade upptäckts, och denna gång inte bara av kolonialisterna och imperialisterna.

Samtidigt kom 50-talets politiska och ekonomiska utveckling att i hög grad skjuta fredsfrågan i förgrunden. Sedan början av 50-talet förfogade både Sovjet och USA över såväl väte- som atombomben. Båda sidorna i det kalla kriget var rustade att spränga världen flera gånger om, och hotet om världens undergång förvandlades från saga till realitet allt efter som spänningen mellan blocken steg. Kampen mot kriget i allmänhet, och mot Bomben i synnerhet, blev en förstarangsuppgift för varje ansvarskännande människa.

Bomben, u-länderna och det industrialiserade samhället – alla tre resultat av den politiska och ekonomiska utvecklingen efter kriget – blev den nya vänsterns politiska problemområden. Däri ligger även förklaringen till att den kom att stå utanför de existerande vänsterpartierna: kommunister och socialdemokrater.

Kommunisterna hade visserligen en positiv beröringspunkt i atomvapenfrågan, men i övrigt var man hopplöst komprometterad. Alltsedan 20-talet var försvaret av Sovjet en huvudfråga, och försvaret minskade inte i intensitet fastän det blev allt mer uppenbart att Sovjet inte var det paradiset som kommunisterna utmåladet som. Avslöjandena om Stalins fruktansvärda brott på den 20:e partikongressen 1956 markerade visserligen en ansats till självprövning, men denna ansats sopades raskt under mattan vid händelserna samma år i Polen och Ungern. Man hade kunnat försvara omvälvningen i Prag 1948 med hänvisning till den faktiskt genomförda folkomröstningen, men att framställa en invasion som en ”broderligt hjälpande hand” lät en aning krystat.

Kommunisternas förlorade attraktionskraft berodde också på det förödande inflytande som stalinismen haft på det inre partilivet. Den teoretiska utvecklingen var obefintlig, propagandan malande och entonig, politiken bäst karakteriserad som en torftig smör- och bröd-politik. Skulle man tro tonen i analyser och propaganda så ökade utarmningen varje år allt medan vinsterna steg och kapitalismens allmänna kris allt mer fördjupades. Färgerna på denna ideologiska tavla blev givetvis allt grällare i takt med att arbetarna skaffade sig TV och bil.

Den 20:e partikongressen betydde i detta sammanhang mindre. Den var en konfirmation på misslyckandena inom kommunisternas egna led och banade därmed väg för en utveckling inom kommunistpartierna i riktning mot självständighet och icke-dogmatism. På kort sikt kom emellertid Ungern 56 att ha större betydelse än Moskva 56. På lång sikt blev dock Moskva 56 den mer betydelsefulla händelsen i kommunismens historia.

För socialdemokratin, eller åtminstone för dess toppar, blev efterkrigstiden istället den verkliga klang- och jubelfesten. Allt eftersom kapitalismens expansion fortskred förbleknade de vaga ansatserna till socialism och planhushållning och ersattes med en ideologi som bäst kan karakteriseras som ”Sociala reformer och kapitalism”. Den definitiva kodifieringen med kapitalismen och marknadsunderhållningen kom år 1961 med LO:s program för ”Samordnad Näringslivspolitik”.

”Staten fastställer spelreglerna för näringslivet”, var titeln på ett kapitel som i sammandrag angav skriftens politiska innehåll. Den planhushållning som Arbetarrörelsens efterkrigsprogram talat om var borta och istället lanserade man begreppet ”koordineringshushåll”. Staten skulle aktivt underlätta det fria kapitalets expansion, stödja dess omvandling, ge ramarna, men låta marknadskrafterna vara den centralt reglerande mekanismen. Man hade en ohämmad tilltro till den ekonomiska tillväxtens möjligheter: ”(En förutsättning för) ... ett rikt och värdefullt liv för människorna ... måste vara att den ekonomiska politiken än mer inriktas på ekonomisk expansion och stegrad produktivitet.” Man skulle ”minska den anpassnings-tröghet som är inneboende i varje ekonomiskt system” och föra politiken så att ”de mindre

livskraftiga företagen gallras ut och de lättare utvecklingsbara växte sig stora och starka". Tillväxtoptimismen visste – lika lite som tillväxten – några gränser.

Visionerna försvann och den politiska ideologin blev allt mer pragmatisk och materiell. Dominansen blev total för den riktning som hävdade att "socialisering inte var ett mål i sig", att "ägandet är betydelselöst" och att det skall sakliga skäl till för socialisering. Socialdemokratin hade inget emot kapitalismen som system så länge den var expansiv och gav medel till reformer.

Men självberömmet: att ha förvandlat Fattigsverige till Välfärdssverige skorrade allt mer falskt då hålligheterna i välfärden blottades. Klassklyftorna försvann inte och social isolering och förnedrande kommersialisering, snarare än "Frihet, Jämlikhet och Broderskap", var det socialdemokratiska samhällets karaktäristika. Den rent ekonomiska politiken vann helt naturligt mindre gehör ju mer själva "överflödsfrågorna" lyftes i förgrunden.

Även den socialdemokratiska vägen hade således visat sig leda snett, och dess politik var liksom kommunisternas dåligt anpassad till det förändrade samhället. Visst förändrades såväl (s) som (k), men långt trögare än verkligheten. De båda partierna hade tillkommit för att organisera det växande proletariatet i industrialiseringsprocessen. Nu var industrialiseringen snart slutförd, arbetarklassens numerär skulle snart börja avta, och den grupp som skulle öka var tjänstemännen. Det gällde inte längre att utforma en politik för omvandlingen av ett bondesamhälle till ett industrisamhälle. Problemet gällde snarare omvandlingen från industrisamhälle till tjänstesamhälle. I detta gap mellan verklighetens problem och de traditionella arbetarpartiernas politik växte den nya vänstern.

Man kan på så vis förklara både de problemområden som vänstern tog upp samt varför rörelsen uppstod utanför de traditionella partierna. Rörelsen växte tack vare att problemen växte, men samtidigt hade den två avgörande svagheter som är centrala för förståelsen av hela vänsterns utveckling: dess *teorilöshet* och dess förmenta *klasslöshet*.

Vänstern var teorilös i den meningen att problemen inte integrerades i en mer allmän samhällsteori. Man hade ingen teori om det samhälle man ville nå, eller om vägen dit. Detta medförde att man var benägen att se de politiska problemen ur en idealistisk synvinkel. Det var "synd" om u-länderna, därför borde vi hjälpa dem. USA och Sovjet var båda lika goda kålsupare. Krig var orättfärdigt – därför pacifism. Det var fel på samhället därför att det präglades av "överflöd" osv. Man saknade en klar teori om motsättningarna i Sverige och i världen. Ingenting var integrerat, och vänstern framstod därför närmast som en idealistisk problemlösare.

Det fanns en dimmig föreställning om att man ville skapa ett "bättre" samhälle, men man hade ingen aning om hur. Skulle man bilda ett parti? Vilka skulle man liera sig med? Hur såg vägen till det bättre samhället ut? Den enda teori om detta som fanns var marxismen-leninismen, men den avfärdades utan vidare med hänvisning dels till kommunisternas praktik i öst, dels till det faktum att den inte var utvecklad för ett modernt, demokratiskt samhälle. Teorilösheten hänger givetvis samman med klasslösheten. Fredsfrågan, u-landsfrågan, överflödsfrågorna, behandlades helt klasslöst. Inställningen till arbetarklassen var mycket skeptisk. Arbetarrörelsen, såväl (s) som (k), förde den pragmatiska smör- och brödpolitiken och på de områden som vänstern opererade mötte den föga gehör hos arbetarklassen.

Vänstern var emellertid klasslös även i ett mer fundamentalt hänseende, nämligen i analysen av den egna rörelsen. Vänstern var, som vi sett, en rörelse som vuxit fram ungefär samtidigt, med ungefär samma drag i alla industriländer. Den förde fram en i viss mån egen kultur, egna kampformer. I stort sett var det en social grupp som dominerade: unga, välutbildade människor. Det hela bar alla tecken på en ny social rörelse, grundad i förändrade klass-

förhållanden i samhället, men vänstern analyserade aldrig sig själv så. Hade den gjort det skulle den ha tagit fasta på tillväxten av mellanskikten, i viss mån manifesterade av ökningen av universitetsstuderandena i alla dessa länder. Man skulle ha tagit fasta på och definierat rörelsen efter vad den verkliga klassmässigt uttryckte, nämligen den begynnande radikaliserings av mellanskikten.

Ty det var detta det handlade om: en snabb tillväxt av en ny stor grupp i samhället, en grupp som jag i brist på annat begrepp kallar ”mellanskikten”. Politiken kom aldrig att definieras i förhållande till denna klassmässiga bas. Vänstern såg snarare sig själv som ”en samling” idealistiska individer. Politiken kom därför även att på något sätt definieras, inte utifrån de egna intressena, utan som något som stod utanför den egna individen. Den fick på så sätt ett drag av hjälpa-andra-attityd över sig, istället för att, som arbetarrörelsens formering, klart definieras i förhållande till klassens intressen.

Det är dessa två centrala frågor som kan sägas dominera vänsterns utveckling fram till våra dagar: frågan om den socialistiska teorin för det utvecklade, demokratiska industrisamhället och frågan om ”rörelsens” klasstillhörighet. Det är dessa frågor som implicerar frågorna om organiseringen, förhållandet till arbetarklassen, den politiska strategin.

Vänstern i Sverige

1962 gjorde Alvar Alsterdal en inventering av den nya vänstern i Europa. Om den nya vänstern i Sverige rapporterade han detsamma som uppslagsboken gjorde om elefanter på Grönland: ”Finns inga”. Detta var naturligtvis en sanning med modifikation. Det fanns ingen organiserad eller ens artikulerad vänster i egentlig mening, men i vid mening fanns det ansatser till en rörelse. Kampanjen mot Atomvapen fanns, det hade börjat bildas utlandsgrupper, grupper mot Sydafrika osv. Inom SSU och kanske speciellt inom det socialdemokratiska studentförbundet började diskussionen vitaliseras och mitt ibland debatterna om fri pornografi osv. behandlades för den nya vänstern mer centrala problem. Ändå skulle det dröja till mitten av 60-talet innan några samlande analyser av den svenska vänsterns position och den svenska kapitalismens situation skulle publiceras.

1965 kom C-H Hermanssons bok *Vänsterns väg*. Hermansson hade året innan blivit vald till partiledare i SKP/VPK efter det att Hilding Hagberg mot- men frivilligt lämnat ordförandeposten. Hermansson lyftes givetvis fram av de nya stämningarna inom vänstern och hans tillträde uppfattades allmänt som ett tecken på att förnyelsens vindar även nått de dammiga lokalerna på Kungsgatan 84. Vid valet 1964 kunde kommunisterna även notera den första framgången på många år, ett faktum som inte oförtjänt tillskrevs Hermanssons personliga begåvning.

Hermanssons bok är skriven mot bakgrund av SF-partiernas framgångar i Norge och Danmark. I boken sökte Hermansson svar på åtminstone två av de för vänstern centrala frågeställningarna, dels frågan om organiseringen, partiet, dels frågan om klassanalysen. Den övriga politiken behandlas på ett tämligen pragmatiskt vis och man kan knappast säga att den innehöll någon ny teoretisk förklaring eller analys av industrisamhället.

Samhällsutvecklingen hade, menade Hermansson, skjutit helt nya frågor i förgrunden. Framför allt var detta frågor som ”ungdomen ställde”, och ett huvudproblem var om den existerande partistrukturen på ett relevant sätt speglade de förändrade samhällsbetingelserna. Hermanssons svar var nekande. Både det kommunistiska och det socialdemokratiska partiet var föråldrat. För att skissera den nya partistrukturen inledde Hermansson med en klassanalys. Det centrala begreppet blev därvid ”löntagarnas klass” – en klass som enligt Hermansson omfattade ca 70% av befolkningen.

Hermansson noterade den snabba tillväxten av mellanskikten, men han löste klassproblematiken lite för enkelt: ...”tekniker, intellektuella, tjänstemän ... är löntagare i samma ställning som den egentliga arbetarklassen och har i stort sett identiska intressen med denna”. Problemet var att man inte löste problemet genom att bara hänföra en grupp till en gemensam klass. Alla de problem som är förknippade med tradition, generation och utbildning analyserades inte. Vänstern, eller de radikaliserade mellanskikten, analyserades, inte i förhållande till sina egna krav och fick därför inte heller en egen politisk identitet. Svaret att alla tillhörde en ”löntagarnas klass” var lite för schematiskt för att lösa problemet.

Organiseringsfrågan löstes lika enkelt. Löntagarklassen borde enligt Hermansson kunna enas inom ramen för ett brett socialistiskt löntagarparti. Detta parti skulle då kunna lösa de nya samhällsproblemen, men en förutsättning var att hela arbetarrörelsen (dvs isht SAP) utvecklades åt vänster. Alternativet var att ”vid dess sida (dvs SAP:s) utvecklas ett parti på socialistisk grundval som i sig förenar – i allians eller i ett enhetligt parti – det kommunistiska partiets medlemmar och radikala socialdemokrater”. Dvs antingen går socialdemokratin åt vänster eller också bildas ett SF-parti.

Den rent politiska analysen i Hermanssons bok kan bäst karaktäriseras som en odogmatisk marxism. Det finns inget tal om det leninistiskt disciplinerade partiet, ingen hänvisning till revolutionen, ingen proletariats diktatur, ingenstans någon benämning som marxism-leninismen. Tonen var tilltalande odogmatisk, men analysen var ändå traditionell i den meningen att det inte gavs någon alternativ teoretisk motivering till de nya samhällsproblemen. I tur och ordning gick Hermansson igenom de frågor han ansåg vara de viktigaste för vänstern:

1. Ökade samhällsinsatser mot världssvälten och för internationell avrustning.
2. Breddning av fredspolitik.
3. Ökat samhällsinflytande i företagen och demokrati i företagen.
4. Socialistiska värderingar i de offentliga företagen och i samhällslivet.
5. Fortsatt reformverksamhet och strukturreformer som förändrar ägande- och maktförhållandena i samhället.

Problemens rangordning är symptomatisk. Först kommer världssvälten och freden, därefter problem inom landet.

Även om nu Hermansson inte utvecklade någon ny teori markerar hans bok ändå ett klart teoretiskt framsteg därigenom att problemen fräntas sin rent idealistiska karaktär. Världssvälten *har* en orsak, kriget *kan* förklaras, enbart ”ökad” u-hjälp räcker inte osv. Man kan säga att Hermansson sökte knyta samman de nya problemen med den traditionella marxistiska analysen och att han därmed banade väg för analyser i termer av klassförhållanden och utsagningsförhållanden.

Året därpå, 1966, kom boken *En ny vänster* av Göran Therborn. Den utgjorde ett komplement till Hermanssons bok i så måtto att Therborn nästan helt förbigick organiserings- och klassproblematiken men istället sökte presentera en alternativ teoretisk ansats för analysen av den moderna kapitalismen. Problemet var naturligtvis att de båda frågorna inte kan lösas separat, utan endast inom ramen för en teori som beaktar alla dessa aspekter.

Therborn definierade inledningsvis den nya vänstern som ”ett sätt att tänka och handla och inte knuten till ett visst parti”. Den var ”en strävan till ett socialistiskt humanistiskt samhälle” och ”ett salt i debatten”. Vänstern var närmast utanförstående intellektuella som inte deltog i det direkta partiarbetet utan vitaliserade debatten med sina analyser. Therborn såg alltså den

nya vänstern snarast som en intellektuell idéströmning, och vänsterns uppgifter var att producera idéer, inte direkt politik. Även denna syn bortsåg från att den nya vänstern var ett uttryck för en självständig social rörelse.

I den teoretiska analysen kom Therborn att knyta an till och i mycket introducera i Sverige den marxistiska debatt som förts på kontinenten. Närmast hämtade han inspiration från strömningarna kring den engelska tidskriften *New Left Review*. De frågor som debatterades hade framför allt anknytning till Marx ungdomsverk och det var därvid två centrala begrepp som lyftes i förgrunden: hegemonin och alienationen. De rent politiska och ekonomiska aspekterna på kapitalismen fick träda tillbaka. Det var varken produktivkrafternas utveckling eller en kämpande arbetarklass som skulle störta kapitalismen, nej: ”Socialismen är inte en följd av en ekonomisk naturlag som den klassiska socialdemokratien i sin vulgärmarxistiska fäaktighet föreställde sig. Avgörande är den rationella dialektiska medvetenheten.”

Behovet av medvetenhet och insikt kunde härledas ur hegemonibegreppet. Hur kom det sig nämligen att Sverige, trots politisk dominans av arbetarrörelsen i över 30 år, fortfarande var kapitalistiskt? Varför hade inte arbetarrörelsen genomfört socialismen i enlighet med sina klassintressen? Citerande Gramsci menade Therborn att man måste skilja på två typer av social makt: hegemoni och politisk makt. Politisk makt var makten i parlamentet som alltså socialdemokraterna innehade. Hegemoni var å andra sidan den ideologiska och moraliska makten, den intellektuella miljön, det andliga klimatet. Det var hegemonin som avgjorde vilka saker som överhuvud kom upp till debatt, vilka krav som var ”realistiska”. På detta område rådde en total borgerlig dominans. Hela den politiska reformverksamheten, liksom allt kritiskt tänkande, tvingas av kravet på ”realism” att anpassa sig till denna hegemoni. Reformerna blir små och betydelselösa, ty ett radikalt brott skulle kräva en total frigörelse från alla de borgerliga tankar och värderingar som häftar vid oss i det borgerliga samhället.

För att bryta denna hegemoni krävs inte bara en god vilja: det krävs en klar insikt om hegemonins indoktrinerande karaktär. Inser man inte dess sublima förtryck kommer ens tankar och förslag automatiskt att styras av densamma. Det krävs alltså ett ”rationellt dialektiskt medvetande” för att ersätta denna borgerliga hegemoni med en socialistisk motsvarighet. Hegemonitanken gav fastare form åt den teoretiska debatten inom vänstern. Dessutom bidrog den till att vända blickarna lite mer inåt landet: Varför hade ej arbetarrörelsen genomfört socialismen? Men följdfrågan var uppenbar: Varför socialism? Kapitalismen gav bröd i överflöd är arbetarklassen. Här blev alienationen en viktig bit i den teoretiska konstruktionen, den förtrycksmekanism som skulle komplettera den ekonomiska utsugningen.

Anammandet av denna alienationsteori innebar att den nya vänsterns problem ytterligare knöts till marxismen och utvecklades inom dess teoretiska ram. Alienationsbegreppet var hämtat från Marx ungdomsskrifter, skrifter som, förutom för de marxistiska intellektuella, knappast spelat någon roll i den socialistiska rörelsen. Delvis berodde detta på att de inte publicerades förrän på 20-talet, men den huvudsakliga förklaringen är troligtvis att teorierna ansågs ha liten relevans för det kämpande proletariatet. Teorin om den ekonomiska utsugningen beskrev helt enkelt verkligheten bättre än teorin om främlingskapet den tid då kampen för arbete och bröd stod i centrum.

Alienationen möjliggjordes genom den kapitalistiska arbetsdelningen. Arbetet specialiserades och en arbetare handlade endast en liten del av en varas hela produktionskedja. Dessutom tillhörde inte den skapade produkten arbetaren: hans skapelse berövades honom av kapitalet. På så sätt skapades ett främlingskap inför produktionen. Endast en del av arbetarens skapande utnyttjades, vilket deformerade hans personlighet. Det han gjorde tillhörde inte honom och blev därmed en källa till främlingskap inför den egna verksamheten. Det hela stod i uppenbar

motsats till en befrielse av människan genom ett frigörande av hela hennes skapande personlighet. Genom alienationen kunde arbetaren inte nå det självförverkligande som var den mänskliga utvecklingsprocessens mål och syfte.

Alienationen och hegemonitanken bildade tillsammans en hållbar referens i förhållande till vilken samhället kunde analyseras. Samtidigt hade konstruktionen uppenbara brister. Socialismen förvandlades närmast till ett upplysningsproblem. Arbetarklassen framtogs ett kampinitiativ. De var indoktrinerade, ”främmande inför sig själva”, omedvetna om den borgerliga hegemonins dominans över deras själsliv. Det var en teori som kunde förklara världen, men den kunde inte förändra den.

1967 var tiden mogen för en egen organisering av den nya vänstern. Den 23:e april bildades Socialistiska Förbundet. Det hade sina rötter i föreningar som Gruppen för socialistiskt samarbete hade bildat några månader tidigare och dessa kunde i sin tur avledas från de socialistiska diskussionerna i framförallt Stockholms SSU-avdelningar. SF definierade sig som ”det främsta organisatoriska uttrycket för den nya socialistiska vänstern i Sverige”, men man ansåg sig inte utgöra något parti. Det program man antog var ”inte ett program för ett politiskt parti utan ett manifest för den nya vänstern”. Man var inget parti utan en ”rörelse”.

Tanken var att ”samlas” alla de radikala strömningar som fanns under ett paraply. Partipolitiskt ville man slå en brygga mellan kommunisterna och socialdemokraterna, en fråga som mot bakgrund av socialdemokraternas katastrofval 1966 framstod som mycket viktig. (Socialdemokraternas omedelbara reaktion på detta var att omedelbart förklara SF vara en mot socialdemokratin riktad splittringsrörelse och ett dygn efter dess bildande var dess medlemmar uteslutna ur SAP.)

Politiskt innebar det program man antog ett ytterligare närmande till den mer traditionella marxismen. Man definierade klart kapitalismen och socialismen som system, man talade om klassmakten, om imperialismen osv. Samtidigt sökte man fånga in även de mer moderna tolkningarna som framförallt Therborn lanserat, och såväl alienationen som hegemonibegreppet ingick som vapen i den teoretiska arsenalen.

Det var dock mer ambivalens än stringens som präglade de teoretiska avsnitten. Arbetarklassens ställning i Sverige klargjordes inte riktigt, man talade samtidigt om löntagarna och arbetarna utan att göra distinktionen klar. Ibland kunde det verka som om arbetarklassen i industriländerna helt glömt bort sina revolutionära uppgifter, som t ex i § 34 där det hette:

Den revolutionära kampen förs idag inte av den europeiska arbetarklassen utan av bönderna, arbetarna och studenterna i Vietnam och Latinamerika.

Programmet innehöll en svag antydning om att den huvudsakliga anledningen till att genomföra socialismen i Sverige var att hjälpa de fattiga folken i den tredje världen. Revolution inte för vår, utan för deras skull.

Lika vag var man i övriga centrala politiska frågor. Man konstaterade att Sverige var en demokrati och att staten var en klassmakt, men vad detta exakt betydde för den socialistiska strategin utreddes inte. Demokratin skulle breddas och fördjupas, men hur? Vad var överhuvud betingelserna för en socialistisk rörelse i en utvecklad borgerlig demokrati? Hur kunde en klassmakt vara förenlig med demokrati? På samma sätt blev skrivningarna om vägen till socialismen mycket vaga. Man utdömde det leninistiska partiet och underförstått den väpnade revolutionen men satte inget i dess ställe. Det behövdes, menade man, ”ett revolutionärt socialistiskt massparti”, men som i förskräckelsen över detta ordval tillfogade man följande fotnot: ”Revolutionärt för att övergången från kapitalism till socialism måste vara en revolution. Massparti därför att det strävar att vinna folkets majoritet.” Det var knappast någon som blev klokare av denna ordlek.

På samma sätt var organisationen på sin höjd ett embryo till en organisation. Man ville samla alla vänsterkrafter, utan att vara ett parti. Det var samma syn som Therborn implicit gjort sig till tolk för. Vänstern var inte en social rörelse med egna krav, med egen klassbas osv. Snarare var det ”en idé” som en samling individer samtidigt och gemensamt anammat. Man tryckte så hårt på den icke-sekteristiska inställningen att det hela närmast antog karaktären av en socialistisk diskussionsklubb och inte en organiserad politisk kraft.

På sätt och vis innebar dock SF en framgång. Det var både politiskt och organisatoriskt ett embryo. Politiskt gäller detta inte minst den uppsats, ”Experiment för en ny politik”, som Gunnar Olofsson fogat till programmet. Där fanns ansatser till en alternativ, radikal politik som implicit hade sin utgångspunkt i en ny social rörelse med särpräglad klassbas.

Men Socialistiska Förbundet blev aldrig mer än ett embryo. Två avgörande händelser under 1968 förpassade SF till historien. Det var dels studentrevolten, dels den sovjetiska invasionen i Tjeckoslovakien. Den förra distanserade SF från händelsernas centrum, den andra pulvriserade såväl SKP/VPK som SF och spelade en dittills betydelselös grupp i händerna: marxist-leninisterna. Socialistiska Förbundet föddes i samma stund som det hade spelat ut sin roll, det främsta uttrycket för den ”gamla” nya vänstern och det sämsta för den ”nya” nya vänster, den som utgör denna boks egentliga objekt.

Studentrevolten

Studentrevolterna 1967-1968 gick som en löpeld genom industrisamhällena. Överallt, i öst som i väst, reste sig studenterna i lika djärva som spontana attacker mot det bestående. Om samtidigheten varit förvånande vad beträffar själva den nya vänsterns uppkomst, gällde detta i ännu högre grad om studentrevolterna. Inom loppet av ett fåtal månader på våren 68 revolterade studenterna i Paris, Prag, New York, Berlin, London och, i lite mindre omfattning, i Stockholm.

Mest bekant blev självfallet händelserna i Paris i maj 68. Ledda av anarkisten Cohn-Bendit och hans nyligen grundade 22:a mars-rörelse, utvecklade sig upproret här till ett regelrätt fälttåg mot hela det bestående franska samhället. Under de största konfrontationerna mot polisen i mitten av maj rådde rena krigsstämningen i Paris med barrikader, tårgas, utbrända bilar osv. I slutet av maj anslöt sig även arbetarna till den pågående revolten och en tre veckor lång generalstrejk lamslog landet. Inte förrän de Gaulle personligen försäkrat sig om de i Västtyskland stående truppernas lojalitet skred den åldrade patriarken till handling och utlyste nyval. Vid valurnorna i slutet av juni var det kontrarevolutionen som segrade.

Händelserna på andra håll blev inte fullt så dramatiska. Ingen annanstans lyckades studenterna att förvandla sin egen revolt till en verklig massaktion, där även andra befolkningsgrupper och klasser deltog. Snarare lyckades reaktionen vända revolten mot studenterna själva och hetsa stora grupper, inte minst arbetarna, mot de ”bångstyriga” studenterna. Speciellt tydligt var detta i Östeuropa. Under våren 68 revolterade studenterna i såväl Prag som Warszawa; i Prag som ett resultat av missförhållandena i studentområdena, i Warszawa i protest mot inskränkningarna i yttrandefriheten i allmänhet och mot stoppandet av en teaterpjäs i synnerhet. De ”enhälliga” protestuttalandena från fabrikena runt om i länderna strömmade in.

Hemma i Sverige kom studentrevolten att förlöpa i betydligt stillsammare banor. Här var det protesterna mot ett förslag om fasta studiegångar vid universiteten (UKAS) som utlöste den berömda kårhusockupationen 25-28 maj 68. Denna kom givetvis till stånd under intryck av händelserna utomlands och möjligen även som en efterdyning till händelserna i Båstad den 3 maj, då tennismatchen mellan Sverige och Rhodesia stoppades. Under ockupationens gång genomfördes en demonstration (där några gjorde ett halvhjärtat försök att storma operan) och några resolutioner antogs. En resolution avslutades (efter votering) med Mao-citatet: ”Det är

rätt att göra uppror”, men längre än till denna deklaration kom man inte. Den 28 maj avbröts ockupationen och de upproriska avtågade under poliseskort.

Varför kom studentrevolten? Liksom beträffande vänsterns uppkomst överhuvud, övertygar oss själva samtidigheten om att det inte kan vara för de olika länderna specifika faktorer som verkat. På nationell nivå kan vi finna ”utlösande faktorer”, droppen som fick bägaren att rinna över, men en generell förklaring måste ta fasta på faktorer som var gemensamma för alla länder.

Det finns helt naturligt ingen enkel, endimensionell, förklaring. Det är uppenbart att revolten hänger samman med, och kan ses som en kulmen på, hela den nya vänsterns uppkomst. De som revolterade hölls samman av gemensamma värderingar och av i viss mån gemensam kultur. Bröd och smör var inte längre inkarnationen av det önskvärda i livet utan man sökte andra värden. Att göra karriär, att skaffa sig hund och villa och bilda familj var inte det enda som framtiden innehöll. Man ställde krav på jämlikhet, på en kreativ, skapande gemenskap, på nya samlevnadsformer. Det var en kulturell och värderingsmässig enhet som svetsade samman stora delar av studenterna i deras förakt för det bestående samhället och dess moraliska hyckleri. Modet som krävdes för att verkligen göra uppror hämtade givetvis näring ur den överlägsenhet som den överlägsna bildningen medförde. Studenterna visste mer om det mesta i förhållande till den äldre generationen, något som helt naturligt ledde till en anti-auktoritär inställning.

Samtidigt som denna sociala och kulturella enhet i kritik mot det gamla samhället bildade den politiska förutsättningen för revolten, utgjorde själva tillväxten av studenternas antal den socialt strategiska faktor som möjliggjorde upproret. 1960 fanns det ca 37 000 studenter vid universitet och högskolor i Sverige. 1965 var samma siffra 69 000 för att efter tre år nästan ytterligare fördubblas: 116 000 år 1968. Förhållandena var i stort sett likartade i de övriga industriländerna. Denna tillväxt gjorde massan av studenter så stor att den inte kunde socialt kontrolleras på samma sätt som tidigare. Så länge som antalet radikala i en grupp utgör kanske en eller två är det ingen fara för massaktioner. Då samma antal uppgår till kanske många hundra blir det en så stark social och kulturell grupp att även tveksamma och försiktiga kan delta. Massan har här samma funktion som bränslet i en atombomb. I små delar är t ex inte plutonium explosivt, men om man överskrider en kritisk gräns, där antalet alstrade neutroner är större än de som försvinner ut, startar en kedjereaktion.

Samtidigt hade det tillkommit en avgörande politisk händelse som mobiliserade vänstern i långt högre grad än andra frågor, nämligen Vietnamkriget. 1964 började USA sina bombningar mot mål i Nordvietnam. För den övervägande delen av den allmänna opinionen, manifesterad i pressens och regeringarnas hållningar, var det ett vällovt försök från USA att stoppa den kommunistiska aggressionen. För en växande del, speciellt bland de intellektuella, blev emellertid krigets karaktär allt mer uppenbar, och en verklig massrörelse kunde bildas kring frågan. Precis som Algerietkriget tio år tidigare fick imperialismens härjningar i kolonierna även denna gång sin reaktion i metropolerna genom bildandet av en politiskt medveten, militant antiimperialistisk rörelse.

Samtidigt som Vietnamkriget blev en avgörande mobiliserande faktor för vänstern skärpte den även den politiska hållningen. Frågan gällde inte en principlös fred. Krig var rättfärdigt, krig hade sin politiska orsak. Och i och med att krigets karaktär blev uppenbar skärptes givetvis även den politiska hållningen mot den egna (kapitalistiska) staten. På så vis var Vietnamkriget både en politiskt och antalsmässigt mobiliserande faktor för vänstern under den senare hälften av 60-talet. En faktor vars betydelse knappast kan överskattas.

Dessa förhållanden beredde vägen för studentrevolten, men förmodligen spelade även en annan avgörande faktor in, en faktor som förklarar själva omfattningen och våldsamheten i

upproret. Den materiella grundvalen för hela rörelsens uppkomst var den strukturella omvandling som de utvecklade kapitalistländerna genomgick. Samhällets behov av en stor mängd högutbildad arbetskraft bildade den sociala kraft som hela rörelsen vilade på. Samtidigt kom denna kraft aldrig att tillerkännas egen identitet, och kampen kom aldrig att föras med ett explicit erkännande av dessa mellanskiktets egna intressen. Den ursprungliga politiska kampen fick därför en utpräglat idealistisk karaktär. Man kämpade så att säga för andras intressen: för u-länderna, för de svarta i USA, för freden i allmänhet.

Det nya med studentrevolten var att den allmänna radikaliserings av studenterna och mellanskikten här på ett omedelbart sätt kunde knytas till de egna, omedelbara, intressena. I Stockholm var det kampen mot UKAS som var den utlösande faktorn. I Paris var det till stor del kampen mot det uråldriga undervisningssystemet som även före maj 68 mobiliserade stora mängder studenter. 22 mars-rörelsen tillkom som en protest mot förbudet mot politik på universiteten, även om också här en antiimperialistisk aktion var en avgörande faktor. Händelserna i maj i Frankrike ledde heller inte bara till att den rena arbetarklassen protesterade. Lärare, läkare, ingenjörer, tjänstemän lade överallt ned arbetena i protest mot löner och arbetsförhållanden på den egna arbetsplatsen.

I Tjeckoslovakien var det studenternas krav på en egen fri studentorganisation som mobiliserade studenterna åren 66 och 67. Den utlösande händelsen var då det elektriska ljuset slocknade i ett av Prags studentområden. I Berkeley var det förbudet mot politik på universitetsområdet som i början av 60-talet startade de första "sit-ins". Vid Columbia-universitetet i New York 1968 var det universitetsförvaltningens planer på en gymnastikanläggning som orsakade ockupationen osv.

Lägger vi samman alla dessa fakta ser vi att en väsentlig del av upproret förklaras av studenternas kamp för sina egna intressen. Inställningen mot studenterna präglades i de flesta länder av styvmoderlighet: pojkar och flickor var strängt åtskilda i bostadsområden med besöksförbud. På universiteten fick man inte prata politik. Tentamenssystemet var uråldrigt. Mer och mer började samhällets krav på strömlinjeformad arbetskraft att prägla undervisningen. Den traditionella, liberala, uppfattningen gick ut på att lära studenterna att kritiskt analysera ett problem. Höjdpunkten i hans utbildning nåddes då han just såg helheten och kunde analysera de skilda delarna i relation till denna helhet. Men i och med att behovet av intellektuella steg anpassades undervisningen mer och mer till rena avnämningens intressen. Fackkunskaper, inte en kritisk helhetssyn, blev undervisningens egentliga innehåll.

Mot dessa saker, som direkt berörde deras egen situation, revolterade studenterna. I och med detta, att de egna intressena blev politik, kunde rörelsen nå den omfattning den fick. I och med detta kunde man mobilisera inte bara de uttalat radikala studenterna, utan ett mycket bredare skikt. Det är också vid tiden för studentrevolten som man börjar studera teorier där de intellektuella mer explicit tilldelas en avgörande roll. Man börjar söka teorier som erkänner radikaliserings av mellanskikten och ger den en plats i ett bredare, mer allmänkapitalistiskt perspektiv.

En del av dessa teorier drog en parallell mellan den tidiga arbetarklassens uppkomst och uppkomsten av studenterna som en ny klass. Det moderna samhället var, menade man, i lika hög grad beroende av den kunskap som producerades vid universitet och högskolor som den var av de ting som producerades i fabrikena. Tekniken, vetenskapen hade blivit en produktivkraft som bars upp av den nya klassen av intellektuella. Och på samma sätt som arbetarna utsögs, så utsögs även studenterna på sin kunskap. De var mervärdeproducerande och som sådana stod de, lika "objektivt som arbetarna", i en antagonistisk motsättning till det kapitalistiska samhället.

De mer sofistikerade teorierna om de intellektuellas ledande roll tog emellertid fasta mer på medvetandet än på den materiella basen. Till stor del stammade dessa teorier från Marcuse, en professor i filosofi som kom att framstå som studentrevoltens ideologiska inspiratör och symbol. Hans starka inflytande över studentrörelsen kom sig av att hans teorier förenade och integrerade så många av de element som bar upp den nya vänstern: kritiken mot överflöds-samhället, behovet av nya behov, nya samlevnadsformer, en ny sensualism, samtidigt som den förmådde förklara vad erfarenheterna så klart visat det sista decenniet: studenternas ledande roll och arbetarklassens politiska passivering. Teorin om studenterna som en ny ”produktivkraft” gav studenterna den ledande rollen genom att de likställdes med arbetarna: de blev blott ”hjärnans arbetare”. Denna teori kunde uppenbarligen inte förklara varför studenterna ville ha ett slut på bröd och smör-politiken medan arbetarna ville ha en fortsättning. Marcuse lyckades med detta och kunde både förklara den nya synen på samhället och studenternas ledande roll.

Den västliga kapitalismen representerade för Marcuse ett stagnerande, övermättat samhälle. Systemet hade tystat sina främsta kritiker, arbetarna, inte genom våld, utan genom överflöd. Arbetarna hade inte längre något subjektivt intresse av att göra revolution eftersom systemet tillfredsställde alla deras behov. Systemet skapade alla de behov som fanns, och det odlade inga andra behov än det kunde tillfredsställa. De behov som skapades var enbart de som kunde ge profit: mer bilar, mer tv, mer prylar och status. Marcuse menade emellertid att sådana behov till stor del var falska behov. Våra verkliga behov: av frihet, jämlikhet, sensualitet, värme, gemenskap går inte att sälja och skapas därför inte heller under kapitalismen:

”Alla dessa behov och tillfredsställelser är genomträngda av profitens och exploateringens nödvändighet. Hela raden av tävlingsartade prestationer och standardiserade nöjen, alla symboler för status, prestige, makt, uppreklamerad virilitet och charm, kommersialiserad skönhet – hela denna värld dödar i sina innevånare själva dispositionen och organen för alternativet: frihet utan exploatering... Kapitalismens framsteg reducerar inte bara frihetens omgivning, den mänskliga tillvarons öppna vidder utan också längtan efter, behovet av en sådan omgivning. (*Människans befrielse* s. 25, 27.)

Friheten, åsiktstoleransen, mister även den sitt värde i de kapitalistiska samhällena. Alla åsikter, det må gälla bagateller eller väsentligheter, tenderar att behandlas lika. Toleransen är repressiv, kritiska åsikter inte bara tolereras utan t.o.m. uppmuntras för att ge systemet ett sken av valfrihet.

I detta samhälle finns inget subjektivt behov av förändring, tvärtom. För arbetarna upplevs talet om revolt bara som ett hot mot den egna tryggheten. Men revolten behövs objektivt sett. Den kan emellertid inte byggas direkt utifrån vad merparten av människorna upplever som deras omedelbara behov, utan måste istället byggas på medvetenhet och insikt, på en överblick över hela systemet, och en teoretisk jämförelse med ett alternativt system. Det är här de studerande kommer in. De är de enda som tillägnat sig denna helhetssyn och i kraft av den teoretiska distansen kan bara de avslöja indoktrineringen, de falska värdena, den skenbara friheten. Studenterna blir på så vis en förtrupp för en medvetandets och behovens revolution, inte svältens.

Studentrevolten hade den betydelsen att den aktualiserade sådana teorier, där de intellektuella tilldelades en mer aktiv och central roll än i den traditionella marxismen. Samtidigt skapade studentrevolten den bas av aktiva människor som sedan skulle fylla vänstergrupperna. Den innebar ett uppsving för intresset att studera och fördjupa sig i antikapitalistiska teorier. Men den teoretiska förnyelsen kom aldrig att bli mer än en ansats. Snart, inom loppet av ett par år, skulle alla dessa glömmas bort och ersättas av den traditionella marxismen på alla plan. Arbetarklassen skulle åter inta platsen som ”den enda revolutionära klassen” och partiet skulle

snart återta de klassiska leninistiska formerna. Marxist-leninisterna skulle inom ett par år totalt dominera den ideologiska scenen, åtminstone i Sverige.

Marxist-leninisternas framväxt

Det kanske viktigaste resultatet av den sovjetiska 20:e partikongressen 1956 var polycentralismens uppkomst. Avslöjandena om Stalins brott gjorde det klart att kommunistpartierna världen över inte slaviskt kunde följa Moskva i alla frågor. Moskva kunde fela, socialismen var inte ofelbar. I Europa ledde detta till att kommunistpartierna steg för steg frigjorde sig från Moskvans dominans och utformade efter hand en egen strategi för vägen till socialismen och för socialismen själv – sedermera vad som kom att kallas eurokommunismen. Den mest omedelbara konsekvensen av händelserna på den 20:e partikongressen var emellertid brytningen mellan Sovjet och Kina. Denna brytning, som bottnade i klara ideologiska meningsskiljaktigheter, trappades successivt upp under slutet av 50-talet för att 1961 leda till öppna gränsstridigheter mellan de båda socialiststaterna. I världen fanns inte längre ett kommunistiskt centrum utan två: Peking och Moskva.

Denna konflikt bildade grunden för marxist-leninisternas uppkomst. Den nya vänsterns förklaring till misslyckandena och byråkratiseringen i Sovjet hade i stort gått ut på att man förhållit sig alltför dogmatisk till klassikerna. Den väpnade revolutionen var passé. Det stålhårda partiet var ingen organisationsmodell som lämpade sig för ett modernt industrisamhälle. Proletariatet var inte av samma revolutionära kaliber som tidigare.

Marxist-leninisterna ställde hela denna analys på huvudet. Urartningen i Sovjet berodde helt enkelt på att man varit för lite renlärig, att man för lite hållit sig till klassikerna. I Sovjet hade man helt enkelt slagit in på den kapitalistiska vägen och den 20:e partikongressen var den yttersta bekräftelsen på detta. Stalinperioden representerade inte någon urartning av socialismen. Tvärtom, Stalin var till ”70 % bra”, och det var först när Chrusjtjov och hans gelikar ”tillvällt” sig makten som den verkliga degenereringen började. Samma sak gällde utvecklingen i väst. Orsaken till kommunistpartiernas sviktande stöd var mera revisionistisk urartning än dogmatisk renlärlighet. Utvecklingen mot socialistiska folkpartier var endast den definitiva kapitulationen inför reformismen och på intet sätt något realistisk anpassning till verklighetens krav.

Utvecklingen kom på flera sätt att gynna denna riktning. För Sveriges del var Vietnamkriget avgörande. De förenade FNL-gruppernas ledande ställning, politiskt och numerärt, inom den svenska vänstern kunde i slutet av 60-talet inte ifrågasättas. Så dominerande var DFFG:s moral och prestige dessa år att ett ställningstagande dem emot i någon fråga utan vidare accepterades som kontrarevolutionärt. Redan från början stod marxist-leninisterna i ledningen för rörelsen och kunde på så sätt kapitalisera DFFG:s prestige. De allra flesta som blev vänsteraktivister dessa år hade börjat i FNL-grupper, och från dessa och till KFML var steget inte långt. I valet 1970 gick t ex DFFG ut med flygblad där man mer eller mindre explicit uppmanade dem som solidariserade sig med FNL att rösta på KFML.

Denna marxist-leninisternas dominerande ställning inom FNL-rörelsen hade naturligtvis inte kommit av sig själv. Det var ett resultat av deras konsekventa politik i frågan om befrielsekriget. Medan Moskva i försiktiga ordalag påpekade risken att ett befrielsekrig kunde tända en världsbrand hyllade Peking i klara ordalag folkkriget mot imperialism och kapitalism. Och medan SKP/VPK, och stora delar av den nya vänstern, sökte förlänga fredskampen och tillämpa den även på Vietnam (genom att lansera parollen ”fred i Vietnam”) talade marxist-leninisterna klart om krigets rättfärdighet. Det var ingen tvekan om vilken politisk analys som skulle visa sig överlägsen.

Men marxist-leninisternas politiska analys syntes bekräftad inte bara vad gäller befrielse-rörelserna. Även i en annan viktig fråga, som skilde dem framförallt från SKP/VPK, gynnades de av tidshändelserna. I augusti 1968 satte Warszawapaktens trupper stopp för Pragvåren och avsatte kommunistledaren Dubcek. Marxist-leninisterna, som troget återgav Pekings ståndpunkter, fick här ett klart bevis för en av sina viktigaste teser: Sovjet var inte ett socialistiskt land. Sovjet var istället en imperialistisk stormakt och i den våg av indignation som restes mot öststaternas ockupationssocialism fann man påtagligt gehör för sina teser.

Tidshändelserna gynnade marxist-leninisternas analyser och i motsvarande grad missgynnade de det organisatoriska alternativ som fanns: SKP/VPK. Jag har kommenterat partiets vaga hållning i Vietnamfrågan och till detta måste man även lägga att partiet stod nästan helt utan aktivister i Vietnamrörelsen. Det var ingen större svårighet för KFML:s propaganda att utmåla SKP/VPK som ett helt hållningslöst parlamentariskt parti, oförmöget till verkliga massaktioner. Till hållningen i Vietnamfrågan (där partiet tyngdes av en vagt pacifistisk hållning) kom den lika vaga och halvhjärtade inställningen till Sovjet och framförallt: det katastrofala valnederlaget 1968. Valet halverade SKP/VPK, dess bundsförvant Socialistiska Förbundet fick sin verkliga styrka på ett par hundra personer uppenbarad. För den vänster vars mål allt tydligare blev störtandet av hela det kapitalistiska samhället framstod SKP/VPK som ett klen alternativ. Halvhjärtat i sina ställningstaganden, halverat i sin storlek.

Samtidigt drog marxist-leninisterna nytta av det teoretiska tomrum som fanns. Som vi har sett fanns det ansatser till en teori, fragment, men inte någon accepterad konsistent helhetsteori. Alienationen och hegemonin var lösa begrepp som svävade i luften. SKP/VPK hade steg för steg avlägsnat sig från den klassiska marxismen-leninismen, men ännu fanns inget färdigt teoretiskt system för den socialistiska kampen i ett utvecklat samhälle. Man hade vaga idéer om pacifism, fredlig övergång till socialismen. Vaga idéer om att man borde tala om lönearbetare istället för arbetare, en vag kritik av Sovjetunionen, en vag kritik av konsumtions-samhället, om medvetandets roll osv. Man hade samlat element från nästan allt vad vänstern frambragt. Det enda som saknades var klarhet och stringens. Och det var detta vänstern behövde.

De avgörande frågorna, om klassanalysen, om vägen till socialismen, om partiets roll var obesvarade. Och det som var vagt och halvhjärtat hos SKP/VPK och dess förbundna blev glödande och klart hos marxist-leninisterna. Dessa hade en teori: den klassiska marxismen-leninismen, men i en tappning som delvis var ny och nästan skraddarsydd för vänstern. Den behöll de klara formuleringarna om nödvändigheten av ett sammansvetsat, disciplinerat parti, om nödvändigheten av den väpnade revolutionen, om arbetarklassens utsugning. Men den kinesiska varianten betonade även andra saker. Den hade sitt största intresse riktat mot u-länderna och befrielse-rörelserna. Den betonade (i motsats till den dogmatiska marxismen) medvetandets revolution, kulturens revolution. De nyligen timade händelserna i Kina med kulturrevolutionen visade ungdomens betydelse. Den betonade starkt uppoffring och samarbete istället för borgerlig konkurrens och egoism. Den kinesiska marxismen-leninismen förenade den klassiska lärans konsistenta helhetssyn med den nya vänsterns politiska betoning i många frågor. Den innebar ett återvändande till klassikerna, men resan företogs med "Mao-tse-tung-tänkande" i bagaget.

M-L-gruppernas uppkomst kan således förklaras som ett resultat dels av det organisatoriska nederlaget 1968 för SKP/VPK och dess förbundna, dels av det teoretiska tomrum som fanns. Man hade börjat utveckla en ny teoretisk marxism, men denna ansats befann sig 1968 i sin linda, alltför mycket påverkad av temporära tidshändelser för att nå den verkliga samhällsteoris grad av abstraktion. Dessa båda faktorer var speciellt framträdande i Sverige och Norge. Båda dessa länder förenade ett svagt kommunistparti med avsaknaden av alternativa marxistiska ideologier som trotskism och anarkism. Det är således ingen tillfällighet att

marxist-leninisterna i dessa båda länder kom att få en så pass dominerande ställning som de fick. Inte heller studentrörelsen hade lett till några varaktiga framgångar. I efterhand liknade det mest en hastigt uppflammande låga som lika snabbt dog. För allt större delar av vänstern blev det uppenbart att en varaktig samhällsförändring endast kunde nås genom ett tålmodigt, långsiktigt och disciplinerat arbete. De spontana aktionerna hade visat sig vara en återvändsgränd, det krävdes en organiserad attack. Det krävdes ett Parti.

Samtidigt kom tidshändelserna och teorilösheten att samverka i riktning mot de traditionella kommunistiska positionerna även i en annan avgörande fråga, nämligen klassproblematiken. Under studentrörelsen hade ett antal teorier flugit förbi där man sökt fastställa studentrörelsens (och den nya vänsterns) klassmässiga grund. Liksom beträffande den övriga teorin var även dessa enbart en ansats. Det fanns ingen genomarbetad teori som explicit utgick från de strukturella förändringar som kapitalismen genomgått och utifrån detta kunde härleda en konsistent klassteori. Ingenstans fanns alienationen, hegemonin och den ekonomiska utsugningen integrerad i en klassteori som kunde tillämpas på det utvecklade samhället. Marcuse hade, närmast a priori, hävdad studenternas och de intellektuellas ledande roll, men hans teorier led av en svaghet som han delade med stora delar av den nya vänsterns teoretiker: arbetarklassen lämnades utanför. Den ekonomiska utsugningen av arbetarklassen, arbetarklassens kamp mot kapitalismen var nästan bortglömd i den nya vänsterns teoriansatser. Medan Marcuses teorier innebar ett försök att ge studentrörelsen en egen, klassmässigt revolutionär identitet framtogs samtidigt arbetarklassen all sin revolutionära potential. Hans erkännande av mellanskiktens och framförallt studenternas, revolutionära roll, förutsatte i själva verket arbetarklassens förborgerligande. Ett återvändande till de kommunistiska ”klassikerna” krävde en revidering av denna bild av arbetarklassen, och tidshändelserna skulle snart även göra denna.

1969 utkom i Sverige Sara Lidmans bok *Gruva*, ett reportage från och om gruvarbetarna i malmfälten. För dem som läste denna bok blev det uppenbart att svensk arbetarklass inte levde och arbetade under så behagliga förhållanden som utmålats. Lönerna hade visserligen höjts sedan 30-talet, men maktförhållandena på arbetsplatsen var oförändrade. Mycket av det tunga arbetet hade visserligen försvunnit men i stället hade ackorden gjort entré och stressen och jäktet var snarare värre nu än förr. Inför dessa stora, näralliggande och handfasta problem blev det mindre progressivt att tala om medvetandets allena saliggörande roll, att det fanns högre värden än att tala om problemen på arbetsplatserna osv. Arbetarklassen var inte så välmående, och framförallt var den inte så passivt lojal mot det existerande samhällssystemet.

Men var verkligen arbetarklassen revolutionär? Var den inte för alltid hemfallen åt femörespolitik i facket och torftig pragmatism i politiken?

Svaret kom i början av december 1969 då arbetarna i Svappavaara satte sig i en vild strejk. Inom ett par dagar strejkade samtliga gruvarbetare i Kiruna, Svappavaara och Malmberget. 5 000 man i strejk mot företaget, men även med en udd riktad mot fack och regering. Och till de vintriga bilderna från demonstrationerna och strejkmötena i malmfälten ändade 60-talet och ett nytt decennium började.

Litteratur

- Alsterdal A.: *Den nya vänstern*, Stockholm 1963
 Cohn-Bendit D.: *Den radikala vänstern – botemedlet mot senil kommunism*, Stockholm 1969
 Enzensberger H. (red): *Studenterna och makten*, Stockholm 1968
 Hermansson C-H.: *Vänsterns väg*, Stockholm 1965
 Jacobs P. & Landau S.: *The new radicals*, Middlesex 1966
 Jacobsson R. & Hildebrand S.: *Från Dutschke till Palach*, Örebro 1969
 Lorenz E.: *Studentenes opprør*, Oslo 1968

Marcuse H.: *Människans befrielse*, Stockholm 1969
 Marcuse H.: *Protest, demonstration, revolt*, Stockholm 1968
Program för socialismen – Socialistiska Förbundets programförslag, Stockholm 1967
Samordnad Näringspolitik, Stockholm 1961
 Seale P. & McConville M.: *Revolution – Frankrike 1968*, Stockholm 1968
 Spender S.: *De unga rebellernas år*, Stockholm 1969
Student Power – Problems, diagnosis, action, Middlesex 1969
 Tarschys D. & Tham C.: *Den nygamla vänstern*, Stockholm 1967
 Therborn G.: *En ny vänster*, Skara 1966

Bland tidskrifter kan nämnas *Ord & Bild* nr 2-3 1977, ett stort temanummer om vänstern i Skandinavien.

Citaten i föregående artikel har följande källor:

Uttalandet av Perry Anderson återfinns i Alsterdals bok.
 Citaten vad avser Hermansson och Therborn ur ovan anförda arbeten.
 Marcusecitaten ur *Människans befrielse*.
 LO-citaten i början återfinns i *Samordnad Näringspolitik*.

2. KFML/SKP: För ett parti i folkets tjänst! av Björn Erik Rosin

En säregenhet för 60-talets radikaliserings i Sverige – och även Norge – är det stora inflytande, som maoismen haft. Fram till 1970 fanns i Sverige knappt ens på papperet någon organisation, som förmådde göra KFML, Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna, äran stridig. Maoismen hade stor betydelse för det politiska uppvaknandet hos dem som utgjorde kärnan i den svenska Vietnamrörelsen och än idag har den ett avsevärt inflytande – om än inte i organisatoriskt avseende – i svenska vänsterkretsar.

Orsakerna till detta kan säkert diskuteras men två förtjänar att framhållas i detta sammanhang. Både Sverige och Norge hade och har svaga kommunistpartier. Båda länderna saknade också kontakter med andra traditioner inom den kommunistiska rörelsen.

Den politiska situationen i mitten av 60-talet innehöll vissa förutsättningar, som gynnade framväxten av en rörelse av KFML:s karaktär. Kina hade brutit med Sovjetunionen och gav därigenom näring åt en ny entusiasm över socialismens möjligheter. Den koloniala revolutionen och speciellt den vietnamesiska befrielsekampen frigjorde en politisk handlingskraft, som frusit inne under det kalla kriget och i atombombens skugga. Som framgår i inledningskapitlet började också samhällsbilden förändras i Sverige. Välfärd och efterkrigstidens mättnad var inte längre nog.

KFML:s bakgrund

Brytningen mellan Sovjet och Kina i början av 60-talet måste sägas ha haft närmast avgörande betydelse för uppkomsten av maoistiska grupper och partier runt om i världen. Dels behövde Kina språkrör i den interna uppgörelsen inom den kommunistiska rörelsen, dels kunde kinesernas anhängare ge sina åsikter helt andra anspråk nu när de förfäktades av världens största kommunistparti och dessutom ett som innehade statsmakten.

Någon ”ny vänster” var det aldrig fråga om – det måste betonas. Gentemot vad man uppfattade som kommunistpartiernas förflackning under efterkrigstiden pekade kineserna tillbaka på Stalin och Lenin. Gentemot kommunistpartiernas taktiska manövrerande i förhållande till en arbetarklass som slöt upp bakom reformismen och i förhållande till en borgarklass som

rustat sig med aldrig skådade förintelsevapen, anvisade kineserna recept som använts på 20- och 30-talet.

Socialdemokratin var förrädisk och dess inflytande måste likvideras, övergången till socialismen kunde aldrig ske via valsedlar, staten var ett instrument för borgarklasser, imperialismen var en papperstiger som man inte behövde frukta, kärnvapenkriget skulle inte leda till världens undergång utan kapitalismens ...

De frågor som restes var inte nya i det svenska kommunistpartiet. Set Persson hade drivit de flesta i slutet av 40-talet och början av 50-talet. Någon större betydelse fick kritiken aldrig då. Set Persson förblev en ropandes röst i öknen och när han hamrades ner på partikongressen 1953 höll bl.a. Nils Holmberg och Knut Senander – sedermera förgrundsfigurer i KFML – i skaftet.

50-talets högkonjunktur och anti-kommunism gav föga utrymme för militanta tongångar av det slag Set Persson gjorde sig till tolk för. Den sovjetiska byråkratin eftersträvade först och främst lugn och ro och andhämtning från krigets härjningar. För att kunna tillgodose massornas krav på ökad konsumtion ville man vidga samarbetet med de kapitalistiska staterna i Väst. Att kampen i de koloniala länderna inte var någon viktig länk i denna strategi säger sig självt.

Det svenska kommunistpartiet förblev fjättrat vid socialdemokratins politik och arbetarklassens stöd till denna. Först i början av 60-talet kunde man förnimma nya vindar. De koloniala folken trotsade den uppdelning av världen som skett efter andra världskriget. På Kuba genomfördes en revolution några mil från imperialismens högborg. Det vietnamesiska folket tog upp striden med världens mäktigaste militärmakt.

I denna våg tycktes det kinesiska kommunistpartiet vara det enda, som förmådde ge någon vägledning. Här rådde inte längre den ljumma försiktighet som socialdemokratin alltid stått för och som kommunistpartierna i övrigt alltmer accepterat. Här gällde inte några blygsamma vädjanden om fred utan ”leve segern i folkkriget”. Här talades åter ett välgörande klarspråk om att ”politisk makt växte ur en gevärspipa” och att arbetarklassens befrielse måste ske genom att man sopade rent med det gamla samhället. Här kallades saker åter vid sina rätta namn.

Men när de nya vindarna började förnimmas i Sverige hade kommunistpartiet seglen nedrevade. I välfärdens och välmågans land framstod de nya appellerna som tämligen världsfrånvända. Likväl skulle de finna en resonans hos tusentals ungdomar och krossa åtminstone en del föreställningar som vida blänkt ...

Konflikten Sovjet–Kina och Sverige

SKP intog till en början en tämligen försiktig hållning i meningsskiljaktigheterna mellan Moskva och Peking. Att de sovjetiska ståndpunkterna kändes mer hemtama behöver det ändå inte råda något tvivel om.

Ända sedan det kalla krigets början hade SKP – i enlighet med de riktlinjer Moskva skisserat – verkat för en svensk fredsrörelse. Kampen mot svensk atombomb under 50-talet och början av 60-talet hade gett resultat som onekligen inte skämdes för sig och gett erfarenheter som också kom den blivande Vietnamrörelsen till godo. I den nya politiska konjunkturen hade fredsrörelsens väg emellertid även stora fallgropar. Onekligen snubblade SKP ner i en del. Vädjanden om fred i allmänhet klingade ohört bland skaror som började fråga efter ”vems fred” och ”vems krig”.

1963 detonerade den första kinesiska atombomben. Vid den tiden uppfattades Kina allmänt som krigiskt och fredshotande. Fredsrörelsen i Sverige protesterade liksom Svenska Clarté-förbundet.

Clartéförbundet skulle senare bli ett viktigt fäste för de kinesiska ståndpunkterna. Vid denna tid var det också forum för en begynnande nyorientering inom den svenska vänstern. Förbundet hade under 50-talet nödtorftigt hållits samman av en del medlemmar i SKP. I början av 60-talet skedde en nyrekrytering vid universitetsorterna av folk som inte hade någon direkt anknytning till SKP. Samtidigt började också en del yngre medlemmar i SKP aktivera sig och debatten inom Clartéförbundet.

Sedan Clartéförbundet protesterat mot Kinas bomb utspann sig en debatt i tidskriften *Clarté* där de kinesiska ståndpunkterna för första gången fann svenska försvarare. Bo Gustafsson tog sig an kinesernas sak – om än betydligt mer nyanserat än några år senare.

En prokinesisk gruppering befann sig i sin linda. Gruppen växte i styrka och självförtroende sedan en grupp clartéister under ett besök i Kina 1964 fått diskutera kinesernas ståndpunkter direkt. Vid denna tid hade också Nils Holmberg återvänt från Kina efter att ha arbetat som översättare. Av olika skäl manövrerades han ut av SKP:s ledning och hamnade i oppositionsställning.

Företeelsen var inte nationellt begränsad. En dragkamp och splittringar förekom i många kommunistpartier utanför östblocket. Den första direkta utbrytningen skedde i Belgien, där Jacques Grippa ställde sig i spetsen för ett nytt prokinesiskt parti.

Kina i Sverige

För många svenska kommunister torde den kinesiska renlärligheten ha framstått som tämligen dödfödd. Dess anhängare hade emellertid en fördel. Militansen, renlärligheten och kritiken av socialismens misslyckande i Sovjet gav åtminstone klara svar på de nya frågeställningar som började uppkomma. Och alternativen var det ju inte mycket bevänt med.

Den svenska Vietnamrörelsen skulle onekligen bli en näringsrik mylla för den som sådde i tid och åren 1964-65 var pro-kineserna i SKP ensamma om att inse det. SKP stödde förvisso vietnameserna men inställningen var ändå ljum och räddhågad. Att FNL på allvar skulle kunna utmana den amerikanska krigsmakten var nog svårt att tro inom SKP – märkt av mindervärdeskomplex gentemot socialdemokratin och Moskva som man var. Därför anslöt man sig också till den breda nationella kampanjen för ”Fred i Vietnam” – en åtgärd som i många år skulle ligga SKP i fatet.

1964 började också spår av den internationella kommunistiska polemiken att märkas inom SKP. Det var framför allt frågor som rörde huruvida socialismen kan införas på fredlig väg. Men denna debatt tangerade ju kärnpunkten i SKP:s hela efterkrigsstrategi – synen på socialdemokratin, staten, reformerna osv.

1965 tog oppositionen ytterligare ett steg. Då utgavs Nils Holmbergs skrift *Vart går SKP?* Polemiken mellan Kina och Sovjet nämns aldrig uttryckligen, men de frågor Holmberg tar upp är i allt väsentligt de som varit uppe i den internationella polemiken.

Nils Holmberg drev framförallt två frågor: Han polemiserade mot uppfattningen att socialdemokratin kunde omvandlas till en bundsförvant i kampen mot kapitalet och han fastslog energiskt, att socialismen inte går att genomföra via riksdagsbeslut. SKP speciellt under Hilding Hagbergs ledning – anklagades för att ha avhänt sig det mesta av självständigheten gentemot socialdemokratin. Partiet anklagades också för att vika sig i viktiga principiella frågor som t.ex ”proletariatets diktatur”.

I *Vart går SKP?* hamrade Holmberg fast vissa teser ur marxismen-leninismens ABC men också vissa elementära fakta om det svenska samhället. Syftet med skriften var att vrida utvecklingen rätt i SKP och vända den folksocialistiska vind som inletts med C-H Hermanssons tillträde som partiledare. I den inre partikampen mötte Holmberg inget större

gensvar. Allmänt tycktes man uppfatta honom som en stelbent revolutionsromantiker fjärran från de verkliga problemen.

Nils Holmbergs skrift blev emellertid samlingspunkten för den krets, som alltmer öppet började sympatisera med Kinas linje i den internationella polemiken. Utifrån studier av *Vart går SKP?* bildades Marxistiska Sällskap i bl. a Stockholm och Göteborg – embryon till det kommande KFML. 1965 startade man också den teoretiska tidskriften *Marxistiskt Forum*, som inledde en alltmer öppen polemik mot vad man uppfattade som urartning i det svenska partiet.

Vart går SKP? betydde säkert åtskilligt för utvecklingen inom Clartéförbundet och den ny-startade Vietnamrörelsen. Holmberg gav svar på frågan varför SKP valt att engagera sig i Nationalinsamlingen för Vietnam i stället för att ge villkorslöst stöd åt FNL. Holmbergs förklaring till utvecklingen i SKP och hans alternativ överrensstämde med den militanta hållningen hos dem som börjat radikaliseras genom Vietnamkriget.

Striden inom Clarté

Två av hörnstenarna i det blivande KFML hade nu formerats: å ena sidan den erfarna kadern ur SKP, å andra sidan ungdomar ur Vietnamrörelsen. Den tredje låg närmare Vietnamrörelsen – akademikerna inom Svenska Clartéförbundet.

Åren 1966-67 växte den pro-kinesiska gruppens inflytande inom Clarté. Även här betydde Vietnamkriget oerhört mycket. Positionerna i Clarté flyttades fram under kamp mot olika ny-vänsterströmningar, dels grupper med sympatier för de vänstersocialistiska partierna i Danmark och Norge, dels grupper som inspirerats av det mer teoretiskt inriktade arbete som pågick kring tidskrifter som *New Left Review* i England.

Gemensamt med den senare gruppen hade pro-kineserna kritiken mot kommunistpartierna i Europa och utvecklingen i Sovjet. Men medan nyvänsterns talesman ännu inte gjorde anspråk på något totalt alternativ till existerande partier hade pro-kineserna klara uppfattningar i de flesta frågor. Man gick till angrepp på ny-vänstern och vänstersocialisterna med en obeveklig argumentation för leninismen – betydelsen av proletariatets diktatur, nödvändigheten av en väpnad revolution, att staten måste krossas och att man måste återskapa ett kommunistiskt avantgarde i Sverige.

Den klara profileringen gav ovedersägliga fördelar i striden med ny-vänstern. Teoretiskt stod pro-kineserna i detta läge bättre rustade, även om argumentationen inte kunde tävla med ny-vänsterns i fråga om sofistisering.

1967 var striden över. Maoisterna hade nu närmast total och personell hegemoni över förbundet. Tidskriften Clarté var i det läget det främsta språkröret för den grupp av kommunister och nyradikaliserade vietnamaktivister, som började söka överflygla SKP. Någon större klarhet fanns inte om vilken roll Clarté skulle spela i det sammanhanget, men man var i varje fall överens om att organisationen måste få andra uppgifter än ett litterärt forum för kommunister med akademiska meriter.

Vietnamrörelsen

Den framväxande anti-imperialistiska rörelsen och den framväxande Kina-vänliga rörelsen utövade ett starkt ömsesidigt inflytande på varandra. Pro-kineserna i ”Marxistiska Sällskapet” försåg den växande Vietnamrörelsen med ideologisk och politisk rustning. Vietnamrörelsen attraherade oorganiserade och skapade ett nytt politiskt arbetsklimat i ett läge då vänstern och arbetarrörelsen var dästa och fastvuxna i förstelnade scheman.

Vietnamrörelsen spelade stor roll för att KFML skulle bildas. Utan den saknade man varje form av inflytande. Med dess hjälp var KFML inte helt ofarligt för SKP/VPK.

Vietnamrörelsens styrka låg bl a i att man skapade nya arbetsformer i svenskt politiskt liv. Man lanserade åter aktivismen – demonstrationer, tidningsförsäljning i trappuppgångar och utanför systembutikerna. Rörelsen baserade sig på frivilliga arbetsinsatser och inte på heltidsanställda ombudsmän. Sådana arbetsformer hade inte syntts till på länge i Sverige, där nästan all aktivitet skett i politiska och fackliga församlingar och varje initiativ skulle omhändertas och verkställas av valda representanter.

Resultaten för Vietnamrörelsen – De förenade FNL-grupperna som den så småningom kom att döpas till – ska naturligtvis inte glorifieras. Insamlingen till FNL kan exempelvis inte alls mäta sig med de resultat, som insamlingen till Spaniens folk nådde på 30-talet. Det viktiga är emellertid att med Vietnamrörelsen skapades arbetsformer, som vänstern sedan byggt vidare på under hela denna period och som vi idag t.o.m. ser den officiella socialdemokratin använda någon gång.

Tusentals ungdomar fick sin politiska fostran i Vietnamrörelsen. För många blev det också upptakten till ett medlemskap i KFML eller senare någon annan organisation till vänster om VPK. Under 60-talets senare hälft var det svårt att uppfatta någon av de existerande organisationerna som livsduglig och användbar i den kamp som förestod.

Politiskt dominerades rörelsen av den riktning, som skulle bygga upp KFML. Analyser och förhållningssätt var i stort sett identiska. Stundtals kanske Vietnamrörelsen t.o.m. uppfattade sig som fröet till det revolutionära partiet i Sverige – åtminstone innan KFML bildades.

Sålunda förklarade DFFG:s förste ordförande och så småningom en av KFML:s ledare Sköld Peter Matthis följande på DFFG:s andra riksmöte i januari 1967:

Kriget i Vietnam är en revolutionär kamp ... Det är därför med glädje vi måste hälsa det faktum, att vår nuvarande regering, våra skol- och universitetsrektorer, polismakten, våra demokratiska partier och andra instrument i den svenska borgerliga apparaten ... börjar bekämpa oss.(1)

Förhållandet till t.ex VPK och socialdemokratin var klart fientligt. Gjorde dessa någon gång något positivt måste det bortförklaras som avledningsmanövrer.

Förhållandet till SKP/VPK

Den pro-kinesiska gruppen fick tämligen snart formen av en öppen fraktion inom SKP, organiserad kring Marxistiska Sällskapet och tidskriften *Marxistiskt Forum*.

Delvis hade oppositionen grumliga källor. Vissa av dem tillhörde i början av 60-talet de kretsar, som velat anslå mer modernistiska tongångar gentemot den Hagbergska partilinjens. T.ex. hörde Bo Gustafsson till dem som 1963 undertecknade ”de 29:s brev”. (Ett brev riktat till partiledningen; undertecknarna vände sig kraftigt mot den av Hagberg förda linjen.) Vid valet av ny partiledare 1964 stödde både Bo Gustafsson och Nils Holmberg Hermanssons kandidatur.

Till en början rådde säkert också en viss tvekan om hur man skulle förhålla sig till SKP. Enligt förordet till nyutgåvan av *Vart går SKP?*(2) fanns det bland delar av oppositionen illusioner om att man skulle kunna samarbeta med Hermanssons grupp.

Samtidigt förekom också vissa inviter till de norrbottenskommunister, som hade svårt att hänga med i svängarna i SKP:s politik. Partiledningens vänslande med vänstersocialdemokrater hade bl a lett till att veckotidningen *Tidsignal* startats. Den stod partipolitiskt obunden och hade vissa likheter med norska *Orientering* – veckoorgan för Socialistisk Folkeparti.

Tidsignal väckte omedelbart missnöje bland kommunisterna i Norrbotten, i synnerhet som det fanns framskridna planer på att lägga ner *Norrskensflamman* som daglig tidning. En häftig

polemik utbröt och i denna strid lärer sig pro-kineserna med de Moskva-trogna kommunisterna i norr.(3)

Några större framgångar tycks inte dessa inviter ha skördat. Endast en handfull av den gamla kadern i Norrbotten anslöt sig så småningom till KFML.

Marxistiska Sällskapets förkunnelse föll inte i någon fruktbar jord inom SKP. Dess intresse riktades mera mot olika kombinationer med den socialdemokratiska vänster, som började göra sig hörd – framför allt inom studentförbundet och kring tidskriften Zenit.

Kongressen 1967 utgjorde en höjdpunkt i dessa strävanden. Partiet bytte namn och antog ett program, som klart antydde att man närmade sig ståndpunkter liknande de norska och danska folksocialisternas. Tillsammans med en grupp vänstersocialdemokrater bildades Socialistiska Förbundet.

Denna organisation beskrev emellertid en kort bana i svensk politik. De socialdemokrater som medverkat utslöts ur SAP, det nya uppsvinget vid studentrevolten våren 1968 och händelserna i Tjeckoslovakien samverkade till att dödförklara detta projekt.

För Marxistiska Sällskapet stod det nu klart, att urartningen var oåterkallelig. Bo Gustafsson avslutade sitt arbete i programkommissionen inför SKP:s kongress i maj 1967 med en reservation, som också utgjorde en programförklaring och upprop till bildandet av en ny organisation.

En månad sedan SKP bytt namn till VPK samlades anhängarna till reservationen och bildade KFML, Kommunistiska Förbundet Marxist-leninisterna.

KFML bildas

Den nya organisationen var inte stor och hade sin största förankring i Stockholm, Uppsala och Göteborg. Programmatiskt föll man tillbaka på Marx, Engels, Lenin, Stalin och Mao Tse-tung – ”de fem stora” som det hette i komprimerad kinesstil. Förbundet byggde uttryckligen på erfarenheterna från SKP och Komintern från 1929 och fram till andra världskrigets slut. Förbundet hyllade den kinesiska kulturrevolutionen som en strålande landvinning och ett korrektiv till revolutionär förkalkning.

Nils Holmberg hade anslagit tonen i en artikel i *Marxistiskt Forum*, ”Lär av det förflutna för framtiden.”(4) De lärdomar Holmberg ville framhäva var att även ett svenskt kommunistparti kunde nå framgångar via en oförsonlig linje mot socialdemokratin.

Det nya förbundet kritiserade också hårt socialdemokratin för samarbete med monopolkapitalet. Man slog fast nödvändigheten av att krossa den nuvarande statsapparaten och ersätta den i väpnad revolution med proletariats diktatur.

Det mesta kunde gott och väl ha skrivits 30-40 år tidigare också. Skapandet av KFML innebar en förflyttning tillbaka till en svunnen, och som man trodde ärorik, tradition. Den enda egentliga landvinning, som erkändes var Mao Tsetungs tänkande.

Icke desto mindre blev KFML en attraherande pol för många ungdomar främst inom Vietnamrörelsen, men också sådana som något senare skulle inspireras av student- och arbetarrevolterna på kontinenten. I Sverige spelade den nya organisationen också onekligen en bidragande roll, när VUF (Vänsterns Ungdomsförbund, VPK:s ungdomsförbund) föll sönder.

I avsaknad av riksdagstribun och uppmärksamhet från massmedia och med klen geografisk spridning väntade stora svårigheter KFML. Förutom entusiasm och åtskillig viljekraft hade förbundet inte många tillgångar. Någon strategi för revolutionen i det senkapitalistiska

Sverige hade man inte. Det mesta byggde på traditionella dagskrav – priser, löner, hyror – i kombination med proklamationer om revolution och betydelsen av ett kommunistiskt parti.

En god portion överskattning av möjligheterna förekom onekligen. Dels rådde ett slags profetisk förvisning om att bildandet av den egna organisationen uppstått till följd av ett behov hos den svenska arbetarklassen. Dels trodde man uppenbarligen att arbetarna skulle ansluta sig så snart man bara hade ett alternativ.

... ute på arbetsplatserna finns tusentals arbetare, som tröttnat på Geijers och Erlanders politik och som är beredda att hoppa bock över Hermansson om de ser att det finns ett verkligt alternativ att satsa på ...”, förklarade *Marxistiskt Forum* trosvisst.(5)

En paraplyorganisation med stalinistiska förtecken

Även om KFML alltmer framstod som en rigid stalinistisk organisation var organisationen till en början också samlingspunkt för bredare kretsar. KFML fungerade i början som ett paraply för många som dragits med i det anti-imperialistiska uppsvinget.

Många drogs till KFML utan att för den skull svälja eller vara på det klara med organisationens egentliga karaktär. Fram t.o.m. valet 1970 var det en samlingspunkt för många som ville beteckna sig som revolutionärer. T ex deltog en medveten anti-stalinist som Bertil Sävström, en övervintrare från ett utdött svenskt trotskistparti, i bildandet av KFML.

I huvudsak bestod organisationen dock av två kategorier: dels en kärna med erfarenheter från SKP, dels en större grupp som aktiverats framför allt på grundval av Vietnamkriget och Kulturrevolutionen i Kina. Den senare gruppen var inte omedelbart beredd att inlemmas i ett centraliserat parti av den typ Nils Holmberg m fl drömde om och alla var heller inte redo att låsa in sig med ”de fem stora”. Motsättningarna skulle också blomma ut redan efter knappt ett år med den s.k. rebellrörelsen (se nedan) och efter två år i förhållande till Clarté/KFML i Lund.

Den teoretiska basen

Den nya vänstern i Sverige inspirerades i hög utsträckning av marxistiska teoretiker ute i Europa, vilka oftast stod utanför de traditionella arbetarpartierna. ”Upptäckten” av den unge Marx och orienteringen mot tänkare som Antonio Gramsci hade stor betydelse för den marxistiska renässansen i slutet av 60-talet.

För KFML:s del var denna inriktning antingen direkt ointressant eller också något att ta kamp mot. Förbundets studier ägnades vissa skrifter av Lenin och man gav också på nytt ut skrifter av Stalin. Förbundet ägnade också en del möda åt att rehabilitera Stalin och bortförklara hans ”misstag”. I övrigt publicerade och studerade man uppsatser av Mao Tse-tung och Kinas kommunistparti. Citatboken – ”den lilla röda” – användes flitigt i studierna liksom Lin Piaos skrift *Leve segern i folkkriget*. Annat viktigt material var de 25 punkter som kineserna publicerat i juni 1963 som ”Ett förslag rörande den internationella kommunismens allmänna linje”.

Marxister som Althusser, Poulantzas, Mandel, Perry Anderson, Paul Sweezy ägnades föga intresse inom KFML. Kort sagt stod förbundet nästan helt vid sidan av den marxistiska debatt, som började flöda ungefär vid denna tidpunkt. KFML hade axlat andra uppgifter än att problematisera marxismen.(6)

VPK, VUF och grupper som Socialistiska Förbundet utsattes för en hårdhänt polemik. De anklagades för att ha avhänt sig alla marxismens viktiga sanningar. Stundtals var tonen ännu grövre. Ofta fick KFML:s motståndare veta att man gick monopolkapitalets ärenden – i bästa fall objektivt.

Några försök att värdera Kominterns och SKP:s tidigare politik gjordes aldrig. Tämmligen snart växte partiet fast i en stelbent schematik, som hade stora likheter med den s.k. Tredje Perioden i Kominterns historia – framför allt beryktad genom kommunistpartiernas oböjliga sekterism mot socialdemokratien och andra strömningar inom arbetarrörelsen. (Tredje perioden anses ha varat från 1929 fram till dess folkfrontstanken lanserades 1935.) KFML verkade att ha uppfattningen att man genom uppslutningen kring Kina, Stalin och SKP:s politik i början av 30-talet återfunnit den rena källan.

Den tradition KFML byggde på rymde emellertid kraftiga motsättningar. Å ena sidan den omutliga sekterismen från början av 30-talet, å andra sidan klassarbetarspolitiken under folkfrontsperioden från 30-talets mitt och framöver. KFML riskerade från första början att gå på grund endera på sekterismens Scylla eller opportunistens Charybdis.

Organisationens oförmåga och ovilja till en uppgörelse med den egna traditionen gjorde också att man aningslöst trampade in i de gamla fotspåren.

Det skulle emellertid dröja ännu en tid innan dessa motsättningar blommade ut för fullt. Organisationens stalinistiska funktionssätt och förhållningssätt mötte emellertid snabbt reaktioner – dels i form av den s.k. rebellrörelsen 1968, dels inom KFML/Clarté i Lund 1969 där intrycken från uppsvinget ute i Europa börjat sätta sina spår.

Rebellrörelsen

Rebellrörelsen hade sina fästen främst inom Vietnamrörelsen och Clarté i Stockholm och Uppsala, men även KFML skakades av den – kanske främst i södra Sverige, där flera avdelningar sargades svårt.

Rebellrörelsen var en uppgörelse med ”falska auktoriteter”. I likhet med kulturrevolutionärerna i Kina ville de svenska rebellerna inte godta den auktoritet som de gamla stalinisterna i KFML-ledningen började utveckla. Rebellerna protesterade – säkert fullt motiverat – mot byråkratism och klickvälde, men de protesterande gjorde själva våldsamma överslag i just den riktningen.

Rebellerna har ofta framställts som fanatiska ”läsare”. Man hade kollektiv gymnastik, rabblade Maos lilla röda och försökte intressera svenska arbetare för det dessutom, rev ned tavlor och böcker från väggarna och utvecklade på sina håll en närmast kuslig psykos.(7)

Ändå går det inte att komma ifrån att motsättningarna var politiska. Rebellrörelsen måste ses som en uppgörelse mellan den gamla kommunistiska kärnan i KFML och den nyradikaliserade ungdom som anslutit sig utifrån Vietnamfrågan. Det var inte onaturligt att man skulle hamna på kollisionkurs vad gäller organisationens demokrati eller brist på sådan.

Striden gällde inte bara organisationens inre funktionssätt. Rebellerna hade också en annan uppfattning om den politiska strategin. För dem kom kampen mot USA-imperialismen i första hand. Allt måste underordnas denna. Kampen för löner osv i Sverige ansågs inte bara mindre viktig, utan rentav felaktig och vilseledande. De svenska arbetarnas höga löner baserades ju till syvende och sist på en uppslutning bakom de svenska storföretagens utsugning av och medverkan i utsugningen av tredje världen.

Dessa ståndpunkter hade framför allt förankring bland rebellerna i Lund. Dessa var aldrig så överhettade som rebellerna i Stockholm–Uppsala utan höll sig hela tiden på en mer teoretisk nivå. Man gav också ut tre nummer av en teoretisk tidskrift, *Kommunistisk Tidskrift*.

Deras teorier blev kända under namnet ”mutteorin”, dvs man ansåg att den svenska arbetarklassen genom sin höga levnadsstandard mutats till förnöjsamhet och att dess befrielse måste ske genom att folken i tredje världen frigjorde sig först.

I denna form hade teorin sin närmaste upphovsman i Gottfred Appel – en maoistisk utbrytare ur det danska kommunistpartiet. Appel fann också stöd för sina ståndpunkter i en del av vad kineserna skrev vid denna tid – t ex Lin Piaos *Leve segern i folkkriget*. Att teorin föll i god jord var kanske heller inte så konstigt. Ytligt sett tycktes den ju ha en del fog för sig och mycket av den u-landsdebatt som florerade vid denna tid understödde sådana tankegångar.

För KFML blev det livsavgörande att ta itu med Appels teorier. De attraherade många progressiva svenskar. KFML satsade på att belägga dels att den svenska arbetarklassens levnadsstandard köpts till priset av snabbare förslitning, dels att utsagningsgraden faktiskt höjts trots ökad levnadsstandard. Sitt främsta stöd i kampen fick man dock av den faktiska utvecklingen: på kontinenten strejkade miljoner arbetare och snart skulle också den svenska arbetarklassen åter höja rösten.

Rebellernas argument tynade snart bort och eftersom man saknade förmåga till konstruktiv kritik av KFML:s sätt att arbeta dog också rörelsen ut efter den första våldsamma eruptionen. Den skakade dock KFML och Vietnamrörelsen och pekade framför allt på hur sårbar organisationen var.

Striden om enhetsfronten

Sedan KFML bildats 1967 anbefalldes rättning i leden både vad gäller DFFG och Clarté. Hade dessa någonsin närt illusioner om att utgöra fröet till en revolutionär organisering i Sverige berövades de snart alla sådana. DFFG avgränsades snabbt till en front till stöd för FNL och mot USA-imperialismens härjningar i Vietnam. För Clarté ställdes uppgiften att driva de studerandes kamp – främst på universiteten.⁽⁸⁾ I Vietnamarbetet uppmuntrade man åtminstone på papperet till samarbete med andra åsiktsinriktningar, men KFML behöll ett fast ideologiskt och organisatoriskt grepp över Vietnamrörelsen – mest i kraft av det arbete man lade ner där, det bör sägas.

Det slogs fast att DFFG skulle vara en icke-socialistisk organisation och kring detta spörsmål stod en central del av striderna inom den svenska vänstern under de närmaste åren. För KFML:s del var strategin klar. KFML skulle vara centralen – ”kampstaben” – och kring sig skulle man mobilisera ”folket” genom olika typer av mer tillfälligt upprättade kampfronter. Den taktiken var känd från Komintern på 30-talet och KFML inspirerades nu också starkt av kinesernas erfarenheter under kampen mot de japanska inkräktarna.

DFFG:s inordnande i KFML:s strategi stötte naturligtvis på motstånd från olika håll. Rebellerna motsatte sig samarbete och inviter till icke-socialister. Oppositionen i Lund – den blivande Bolsjevikgruppen – attackerade KFML:s syn på frontpolitik och så småningom även den grupp som utvecklades till KFML(r).

Vietnamrörelsen anklagades för att inskränka Vietnamaktivisternas politiska perspektiv. Från denna tid härstammar också anklagelserna mot KFML för att ensidigt ägna sig åt att underblåsa dagskampen och glömma bort den socialistiska propagandan och medvetandegörandet av arbetarna – ”ekonomismen”.⁽⁹⁾

KFML försökte nu också omsätta erfarenheterna från Vietnamrörelsen på andra områden. Den första striden stod om studentrörelsen. Ute i Europa hade studentrörelsen varit en brokig företeelse, som dykt ner i en mängd frågor som inte var av traditionell studentkaraktär. Framför allt hade man gjort mer eller mindre lyckade försök att få en gnista att slå över till arbetarklassen.

När studenterna i Sverige – i samband med kampen mot den nya utbildningsreformen UKAS och kårhusockupationen våren 1968 – började röra på sig var det naturligt för det nybildade KFML att försöka ingripa.

För KFML var studentrörelsens uppgifter tämligen klara. Det gällde att inordna den som en ”drabantorganisation” och därför kom också KFML många gånger att fungera som ”lock-påläggare” gentemot mer ”avantgardistiska” delar.

Studentrörelsen skulle – enligt KFML – främst ägna sig åt rena intressefrågor. Socialistiska paroller och diskussioner fick inte förekomma – sådant var förbehållet KFML:s egen studentorganisation Clarté. Denna linje kolliderade med uppfattningar som företrädde av främst VUF i studentorganisationen SDS (Studenter för ett Demokratiskt Samhälle) i Stockholm och Uppsala. I Lund företrädde dessutom KFML:s egen avdelning och Clarté en annan linje.

Mot KFML/Clartés betoning av intressekampen stod en mer ideologiskt färgad linje. Lundensarna hade bildat en bredare socialistisk studentorganisation och över huvud taget lade man vikten vid det politiska innehållet och grunden till studentupproret. KFML/Clarté däremot höll fast vid en stelbent materialism, som menade att rörelsen bland studenterna främst orsakades av försämringar i deras materiella villkor.

Oppositionen i Lund var uppenbart påverkad av det kontinentala tänkandet, som ju inte inskränktes till Kominternperioden och SKP:s erfarenheter från 30-talet.

Studentrörelsen i Sverige avstannade tämligen snart, bl a på grund av förlamande motsättningar. Dess största – för att inte säga enda – betydelse blev att vara rekryteringskälla för den svenska vänstern. Striden mellan de olika linjerna inom KFML/Clarté skärptes emellertid 1969/70 och ledde till att Clartésektionen i Lund lämnade Clartéförbundet för att söka sig nya vägar. En del av den deltog sedan i bildandet av en svensk trotskistisk organisation.(10)

Nya tider stundar

Hittills hade det mesta kretsat kring Vietnam och universiteten för den svenska vänstern. I 60-talets sista skälvande dagar skulle de emellertid påminnas om att också andra krafter i samhället var i rörelse. 1969-70 svepte en strejkvåg fram över landet. Framför allt var strejken i Malmfälten viktig, men även hamnstrejken i Ådalen och strejken på Volvo i Göteborg bör nämnas.

Den svenska arbetarklassen tycktes inte längre slumra. Det var inte ”hälsan som teg still” – för att tala med Gunnar Sträng – utan något som tycktes som ett förebud om någonting helt nytt i svenskt samhällsliv. För KFML:s del framstod det nu som att även de allra mest optimistiska utsagorna höll på att bekräftas.

En plågsam process

Så småningom skulle det emellertid stå klart, att rörelsen i arbetarklassen framför allt nödvändiggjorde en omprövning av åtskilliga ståndpunkter hos vänstern. KFML:s förankring i arbetarklassen var vid denna tid i stort sett lika med noll. Visserligen fanns i Göteborg ansatser till upprättande av en facklig oppositionsrörelse – Fria Fackföreningsfolket – men denna lyckades aldrig få något fäste på någon arbetsplats. Dessutom drog inte KFML-ledningen jämnt med de medlemmar som arbetade med Fria Fackföreningsfolket. De senare anklagades för inskränkt fackföreningskommunism.

Det var inte mycket bättre bevänt med KFML:s verktyg för analys av det svenska 60-tals-samhället. Hittills hade man utkämpat de teoretiska striderna – mot nyvänstern, rebellerna, Lundaoppositionen, VUF, VPK m fl – med vapen hämtade ur den grövsta arsenalen ur marxismen-leninismens ABC.

Det svenska samhället delade man in i monopolkapitalet – en liten grupp kapitalister + ledningen för fackföreningsrörelsen – och folket, dvs 95 procent av befolkningen inklusive

KFML. KFML hade i allt väsentligt övertagit Mao Tsetungs analys av läget i Kina 1938. Den enda fördjupningen var ställningstagandet för höglönegruppernas i SACO kamp.

Någon föreställning om hur en revolution skulle kunna tänkas i det senkapitalistiska Sverige hade man inte. Några närmare analyser av svårigheterna eller tillvägagångssättet för att överflygla socialdemokratin fanns heller inte. Det hela kan sammanfattas i orden ”voluntarism”, dvs vill man så kan man.

Gruvstrejken

Av förklarliga skäl spelade KFML aldrig någon roll för utvecklingen av strejken i Malmfälten. Visserligen ingick en av KFML:s medlemmar i strejkkommittén (Östen Öhlund), men denne tillhörde aldrig de mer framträdande strejkleddarna.

Belysande för KFML:s närmast ofattbara tafatthet är att avdelningen i Gällivare mitt under pågående strejk ordnade ett offentligt möte – för att fira 90-årsdagen av Stalins födelse. Sådan var ofta KFML:s uppfattning om hur arbetarklassen skulle tillföras medvetenhet.

Ganska snart uppstod motsättningar inom KFML om hur strejken skulle värderas i tidningar och flygblad. I förbundsstyrelsen formerades en grupp kring vice ordföranden Frank Baude, som menade att strejkleddningen höll på att sälja ut strejken. Man anklagade också Förbundsstyrelsens majoritet för knäfall för strejkkommittén. Det var ursprunget till brytningen i oktober 1970 mellan KFML och KFMLr.

Ur KFML:s värdering av gruvstrejken formerades också två olika uppfattningar om synen på fackföreningarna och framgångsvägen för den svenska arbetarklassen. KFML hade fram till dess pliktskyldigast ställt sig uppgiften att överta ledningen av fackföreningarna. Samtidigt var det uppenbart – t ex i samband med hamnstrejken i Ådalen – att organisationen smittats av de anti-fackliga stämningar som behärskade många radikala svenska arbetare.

Gruvstrejken medförde dock att KFML-ledningens majoritet nu satsade på ett målmedvetet uppbygge av positioner i fackföreningarna och parollen ”Gör facket till kamporganisation” lanserades. Möjligen kan detta ha haft att göra med att man vid denna tidpunkt knöt kontakter med en erfaren facklig förtroendemans som Sture Ring – ordförande för typograferna på Dagens Nyheter/Expressen.

Gruppen kring Frank Baude drog helt andra slutsatser av strejkrörelsen. Man förkastade helt all tro på att facket kunde omvandlas. Tvärtom förklarade man att detta var en ren återvändsgränd. I stället gällde det att förstå de vilda strejkernas betydelse.

Valet 1970

Komintern hade på sin tid inte haft långt mellan en ultra-sekteristisk linje och försonliga tongångar mot både socialdemokrater och borgare. Dessa två ytterligheter kan sägas ha varit två sidor av samma mynt. KFML förde med sig detta i bagaget. Att de olika ytterligheterna skulle ge upphov till motsättningar var rätt naturligt med tanke på det allmänna politiska läget.

Gruvstrejken var det första uttrycket, men den definitiva vattendelaren blev valrörelsen 1970. Att KFML skulle delta var alla överens om. Däremot uppstod oenighet om vilken politik man skulle föra ut.

Förbundsstyrelsens majoritet ville satsa på olika reformkrav – alltifrån ”bort med skatterna” till byggande av dansbanor. Minoriteten förordade en klar betoning av principiella frågor som revolution, proletariats diktatur, klasskampen. Något försök att överbrygga motsättningen mellan maximikrav och minimikrav gjordes aldrig och därmed var det klappat för splittring.

Valnattens nedslående budskap – 0,4 procent av rösterna – fick motsättningarna att mogna språngartat. En månad efter valet var brytningen ett faktum.

Gruvstrejken och valet hade varit den nya organisationens första egentliga styrkeprov. I synnerhet valet hade ställt KFML inför klassiska frågor – förhållandet till parlamentet, reformkrav kontra revolutionära krav, analysen av det svenska samhället och partierna, frågan om allianser med andra organisationer – och man hade bestått provet tämligen dåligt.

Framförandet av en rad mer eller mindre vettiga reformkrav hade kopplats till ett obevekligt avståndstagande från andra partier inom arbetarrörelsen. Alla fem riksdagspartierna hade på enklast möjliga sätt buntats samman till ”femlingspartier”, dvs partier omöjliga att särskilja.

Även den mest förhårdade måste inse, att KFML hamnat vid sidan av stridens centrum och att något måste göras för att man över huvud taget skulle förändra sin egen sociala sammansättning.

KFML(r) satsade på att få fäste på industrierna genom att man helt enkelt började jobba där. Man övergav också KFML:s gamla syn på ”monopolkapitalet gentemot folket” och betonade i stället vikten av att inrikta sig på arbetarklassen direkt.

Även KFML:s ledning insåg att det inte längre gick an att stå utanför fabriksportarna och dela ut flygblad. Här skedde emellertid ingen förändring av analysen av huvudmotsättningen i Sverige. Tvärtom gick man vidare på den väg man trätt in på under valrörelsen och slog fast att ”ju folkligare desto bättre”.

När 1970 var till ända hade den ”klassiska Kominternlinjen” i Sverige brutits upp i två beståndsdelar. Det som hänt innebar också, att maoismen inte längre hade ensamrätt på radikaliseringsrörelsen.

Korrigeringsrörelsen

För den svenska arbetarklassen framstod en årlig splittring som det bestående intrycket av KFML:s treåriga verksamhet. Inom KFML:s ledning stod det också klart att något måste ske för att isoleringen skulle hävas.

Den segervissa uppnosigheten hade inte alls stått pall för provningarna. Den svenska klasskampens väg hade visat sig mer törnebeströdd än någon kunnat ana. Övergivandet av den kolossala självtillräckligheten skedde genom en politisk vandring till Canossa – hän mot ursprunget inom VPK – och ett knäfall för det svenska folkets dygder.

Det som under 1970 mest framstött som tendenser och utvecklingsmöjligheter slipades under de kommande åren till en klar politisk linje där så småningom nationalism och anti-sovjetism skulle inta de viktigaste posteringarna.

De nya vindarna infördes under märket ”korrigeringsrörelsen” – av sina belackare betecknad som ”korrupperingsrörelsen”. KFML bytte fot kort och gott. I stället för proklamationer gällde det nu att lyssna och lära av ett för revolutionens budskap motspänstigt svenskt folk. KFML:s roll skulle inte längre framhävas i alla möjliga (framför allt omöjliga) sammanhang. I stället skulle man hitta krav – om än aldrig så blygsamma – som ”folket” kunde enas kring. KFML:s medlemmar skulle engagera sig i en konkret, praktisk och vardaglig politik i stället för att nöta byxorna på politiska möten. Slutmålet – socialismen – talades det mera sällan om och när det skedde var det i så försynta ordalag att knappast någon skulle behöva ängslas för den samhällsförändringen. (11)

Tankegångarna illustrerades utmärkt i ett nummer av *Marxistiskt Forum*, där vägen till socialismen tecknades som vindlande förbi olika reformer – bort med moms på maten, nej till EEC, gör facket till kamporganisation mm – och där socialismen syntes som en avlägsen sol långt i fjärran.

Under denna tid initierade KFML eller dem närstående den ena fronten efter den andra. Det var EEC-fronter, matfronter, Norrlandsfronter, studerandefronter och kulturfronter. Tidningen *Folket i Bild/Kulturfront* – med plattformen mot imperialism och för yttrandefrihet och folkets kultur – harmonierade väl med den nya inriktningen. Den föll in i KFML:s allmänna linje och den kunde tänkas attrahera folk ur både arbetarrörelsen och borgerliga liberaler som ville ha något i handen. (Därmed inte sagt, att KFML ensamma låg bakom tidningens tillkomst. Att KFML-are och dem närstående var drivande i förarbetet torde dock kunna fastslås.)

Under denna period började KFML också – via den närstående organisationen DFFG – ta initiativ till samarbete med tidigare närmast tabubelagda VPK och socialdemokrater.

Teoretiskt började man nu också vädra ståndpunkter av helt ny karaktär. Eftersom det allt överskuggande målet var att ena 95 procent av svenska folket blev det frestande att börja släppa efter på principerna om den kommande revolutionens socialistiska prägel. I en artikel i *Marxistiskt Forum*(12) prövades försiktigtvis sådana tankegångar med utgångspunkt i erfarenheterna från Östeuropa, där man ju strax efter andra världskriget lanserade nya statsformer som folkdemokrati – givetvis under kommunistpartiets domvärjo. Uppenbarligen tilltalades KFML-ideologerna av liknande tankegångar.

Det politiska läget tycktes ju också gynnsamt för en sådan taktik. Centerpartiets missnöjespolitik kring miljöfrågor och lokaliseringpolitik var på väg att vinna anklang i breda skikt i Sverige.

KFML:s avsteg från den tidigare politiken blev allt fler. I Första Maj-demonstrationerna plockade man undan socialistiska paroller från plattformen för att även icke-socialister skulle kunna demonstrera. Nationen – en annan av arbetarrörelsens stötestenar – kom åter till heders som samlingspunkt för den tänkta folkliga offensiven.

Under dessa år utvecklades nya vänstergrupper i Sverige. Dels var det KFML:s egen av-söndring KFML(r), dels organisationer som Förbundet Kommunist och Revolutionära Marxisters Förbund – grupper som hämtade sin näring ur en annan tradition än KFML och KFML(r). Dessa grupper var oense i det mesta, men på många punkter var de eniga i sin kritik av KFML:s högeropportunism.

Motviljan var ömsesidig. Medan KFML började föra en allt mer dagskravsbetonad och pragmatisk politik svingade de nya grupperna ännu den röda fanan. Perioden 1970-73 innebar ett fjärmande och ett ökat avståndstagande mellan KFML och resten av den svenska vänstern. KFML gisslades för falsk folklighet och missnöjespolitik. Någon dialog var inte möjlig mellan dessa linjer i detta läge. Som en efterbörd till brytningen med KFML(r) lämnade också en ny grupp KFML på hösten 1972. De flesta anslöt sig snart till KFML(r).(13)

För KFML var allt detta inget, som kunde förmå dem att ändra inriktning. Vid årsskiftet 1972/73 ansåg man sig ha uppnått en av de främsta målsättningarna från 1967: KFML upplöstes och i stället antog man namnet SKP (Sveriges Kommunistiska Parti).

Förhållandet till VPK

Både vid valet 1968 och valet 1970 hade KFML betecknat VPK som ett klart borgerligt parti. Man hade t ex inrangerat VPK bland ”femlingspartierna” och omdömena var inte särskilt vänliga:

”Motsättningen ... mellan VPK och KFML är uttryck för de grundläggande motsättningarna ... socialimperialismen och bourgeoisin å ena sidan och å andra sidan de socialistiska länderna, de förtryckta folken och arbetarklassen”, hette det t ex.(14)

Samtidigt kunde man nu konstatera en klar vindkantring. I de flesta frågor hade det nybildade SKP en linje som i allt väsentligt sammanföll med VPK:s (den fackliga frågan, synen på EEC,

hyresfrågan t ex). Vid valet 1970 hade KFML-ordföranden Gunnar Bylin åtminstone kunnat hänvisa till att VPK nöjde sig med att kräva momsbefrielse på matvaror medan KFML ville avskaffa all moms. 1972 var också den skiljelinjen utplånad.

De kvardröjande skillnaderna gällde mera arbetsmetoder än innehållet i politiken. För VPK spelade riksdagsarbetet stor roll. Dess apparat var tungrodd och inte särskilt inoljad för flygbladsutdelning, namnsamlingar och träget basarbete. För SKP som saknade nästan all förankring var den typen av basaktioner deras sätt att sprida budskapet på.

1973 hade således ett nytt kommunistparti uppstått, men dess politik började bli slående lik det andra kommunistpartiets – de så förhatliga revisionisterna. Nya tongångar började också göra sig hörda i KFML/SKP:s press. När Bo Gustafsson i *Marxistiskt Forum* kommenterade VPK:s nya programförslag kallade han det ”ett steg i rätt riktning”. Han avslutade också sin recension med en klar invit och en klar antydan om att åtminstone Bo Gustafsson inte längre höll fast vid KFML:s ursprungliga syn på VPK:

Det nya förslaget till principprogram för VPK innebär på många punkter definitiva framsteg i förhållande till nu gällande program. Detta är positivt och bör tas som utgångspunkt för ytterligare förbättringar. Sådana är nämligen av nöden. Förslaget innehåller fortfarande avgörande svagheter av principiell natur, som måste undanröjas om VPK vill ge ett helhjärtat bidrag till arbetet på att återföre alla uppriktiga kommunister i det här landet. Det borde ligga inom möjligheternas ram.(15)

Det här var andra tongångar än 1968. Kritiken mot VPK var inte övergiven men det framgår med önskvärd tydlighet, att KFML/SKP:s ledning nu betraktade ”kampen mot VPK som en strid inom familjen”.(16)

KFML/SKP:s ledning försökte nu också inleda ett öppet samarbete med VPK. Det mest energiska försöket skedde inför valet 1973 då KFML/SKP tillsammans med några kulturpersonligheter – bland dem Jan Myrdal och Sara Lidman – lanserade Enad-Vänster-tanken. Det hela gick ut på att KFML/SKP och VPK skulle komma överens om samarbete inför valet

Från VPK:s sida förelåg emellertid inget som helst intresse för dessa inviter. Man ville knappast legitimera KFML/SKP:s existens i detta läge och därigenom äventyra de ömtåliga relationerna både till de socialdemokratiska väljarna och till den egna oppositionen kring Norrskensflamman.

Att KFML/SKP var beredda till stora eftergifter är uppenbart. T ex förutskickade man vid ett tillfälle att ”politiskt kompromissande” måste bli följden om Enad Vänster skulle bli verklighet.(17) I ett sista desperat försök att få VPK på andra tankar lade KFML/SKP fram ett förslag, som innebar närmast total underkastelse under VPK. SKP gick med på att uppträda under VPK:s beteckning, inte gå ut med egna listor samt att valsedlarna skulle toppas av VPK-namn.

Alla försök misslyckades emellertid och kampanjen måste över huvud taget bedömas som ett misslyckande för KFML/SKP. Valet 1973 blev också en röstmässig tillbakagång jämfört med 1970 och det tycks heller inte ha skapats några nya kontaktytor till VPK:s väljare och sympatisörer.

Det enda man uppnådde var ett gemensamt agerande kring Vietnamfrågan vid Första Maj 1972 i Stockholm. Det blev den största manifestationen på länge med deltagande av både VPK och FCO-tåget, men händelsen har aldrig upprepats.

Inom KFML/SKP väckte den nya linjen en motreaktion, som så småningom erövrade majoriteten i partiet och avbröt perioden av samarbetsinviter till VPK och socialdemokratin.

Inför valet 1976 fanns inget kvar av Enad Vänster. Nu intog VPK åter rollen av huvudfiende för att inte säga det främsta hotet mot den svenska arbetarklassen. Bl a uttalade företrädare för

KFML/SKP det vara en av målsättningarna med valkampanjen att knuffa VPK ur riksdagen och SAP ur regeringen.

De nya inrikespolitiska tongångarna ackompanjerades av en kraftigt markerad uppslutning kring den kinesiska utrikespolitiken och en våldsamt anti-sovjetisk kampanj.

Synen på Sovjet

Trots att själva bildandet av KFML var i så hög grad avhängigt av en negativ bedömning av utvecklingen i Sovjet lyste klara definitioner av Sovjet med sin frånvaro under flera år. Det är först på senare år som analysen av Sovjet fått någon större praktisk betydelse.

Fram till 1968 förekom nästan inga artiklar om Sovjet i den maoistiska pressen i Sverige. Man kritiserade visserligen Sovjets utrikespolitiska agerande, men det är tveksamt om man någonsin gick så långt som att kalla Sovjet ”imperialister” och ”kapitalister”.

Först i samband med ockupationen av Tjeckoslovakien kommer termen ”socialimperialism” till heders, bl a i det tal som Bo Gustafsson höll i Stockholm efter ockupationen.

Även om kritiken av Sovjet preciserades och växte i betydelse de närmaste åren tycks den inte ha lett till några vidare slutsatser förrän Kina på allvar lanserade teorin om supermakterna. Kritiken var mer av moralisk än av politisk-teoretisk karaktär.

Supermaktsteorin lanserades av Kina som ett led i den diplomatiska offensiven i början av 70-talet. Man gick till angrepp mot Sovjets och USA:s uppdelning av världen och slog fast att båda var hotfulla imperialistmakter av vilka Sovjet såsom uppåtgående var det största hotet. I stället inriktade man sig på att skaffa bundsförvanter främst i tredje världen.

KFML/SKP svarade på den kinesiska offensiven genom att helt anamma teorin om de tre världarna. Detta ställningstagande underlättades genom händelser som oljekrisen, då borgarklassen i tredje världen började visa tecken på ett självständigare agerande. För KFML/SKP blev det också nödvändigt att överföra teorin om supermakterna till hemmaförhållandena.

En central uppgift blev att bygga en ”front mot supermakterna” i Sverige. Det innebar att förhållandet till VPK blev direkt bottenfruset. På nytt började KFML/SKP:s press att fyllas med artiklar, som påvisade VPK:s förrädiska karaktär.

Man gick också in för att försöka belägga påståendena om att Sovjet utvecklats till en kapitalistisk och imperialistisk nation. En broschyr om Sovjet utgavs och tidskriften Clarté ägnade stor uppmärksamhet åt frågan.

Analysen av Sovjet kombineras med en nationalistisk hållning. Kritiken kunde därför förenas med strävanden att stärka Sveriges försvar och man gick också samman med kretsar kring moderaterna vid mobiliseringar mot förtrycket i Östeuropa.

Trots att många andra på vänsterkanten delade kritiken mot Östeuropa – om än analysen var annorlunda – stod KFML/SKP genom sin rigida hållning tämligen ensamma. För KFML/SKP förvandlades frågan om Sovjet till en inrikespolitisk strategi. Någon uppgörelse med utvecklingen i Östeuropa var det aldrig fråga om. Organisationen vidhöll att det mesta fungerat väl fram till Stalins död.

Nationalismen

Hos ingen annan vänstergrupp har de nationalistiska tongångarna kunnat göra sig så breda som inom KFML/SKP. Fram till omkring 1971 fanns inga klart uttalade uppfattningar om hur man såg på fosterlandet, men därefter framväxte en klart markerad uppslutning kring den svenska nationen.

Nationalismen utvecklades i första hand kring soldatarbetet och EEC-frågan, men har sedan dess utvidgats till att genomsyra de flesta viktiga politiska frågor. KFML/SKP:s uppslutning kring den folkliga svenska kulturen gentemot influenser från omvärlden – som rockmusiken – är ett exempel. Organisationens tilltagande värdekonserveratism – t ex uppslutningen kring kärnfamiljen – är ett annat uttryck för denna linje.

När KFML började arbeta på regementena skedde det utifrån en allmänt undergrävande attityd. Man propagerade för socialismen och underblåste och utvecklade det missnöje som fanns bland de värnpliktiga i olika frågor. Så sent som 1972 kunde man skriva att (syftet med) ”värnpliktsarbetet är att försvaga våldsapparaten ... att upplösa den borgerliga armén”.(18) Dessa ståndpunkter var nog ingalunda oomstridda vid den tidpunkten och därefter har de nog nästan helt lyst med sin frånvaro.

KFML/SKP har tvärtom utmärkt sig genom att hävda, att det svenska försvaret är för svagt. Kritiken har framför allt riktats mot förmenta kapitulanter inför hotet från Sovjet – och den kritiken har ingalunda begränsat sig till andra grupper på vänsterkanten utan också riktats mot arméledningen. Cykeltolkningen fann också sina sista försvarare i KFML/SKP, som utmålade den som ett viktigt led i det svenska folkförsvaret.

Inställningen i försvarsfrågan har, i likhet med synen på Sovjet, bidragit till att isolera KFML/SKP bland progressiva och har onekligen försämrat de förutsättningar man skapade när soldatarbetet började byggas upp.

Den positiva synen på svensk nationalism byggdes upp under organisationens mest folkliga period. Inställningen har inte förändrats nämnvärt sedan den allmänna kursen korrigerades 1976. Tvärtom framstår KFML/SKP ofta som än mer isolerade än tidigare i sin syn. Numera framhåller man emellertid risken för ”högerfel” i försvarsfrågan. Här har man också haft ett korrektiv i MLK (Marxist-leninistiska Kampförbundet, en liten maoistisk organisation med rötter i VUF) som överträffat det mesta i försvarsvänlighet och vars tidning, Stormklockan, ägnat repövningar mer uppmärksamhet än någon annan fråga vid sidan av kampen för svensk potatis. MLK kan i många stycken sägas se ut som en karikatyr av KFML/SKP:s politik. Även om KFML/SKP därigenom modererats något åtminstone i ordvalet har man inte på något sätt släppt sin rigida nationalism.

KFML/SKP idag

Under 1977 lämnade en stor del av KFML/SKP:s mest framträdande namn organisationen. Det gäller t ex Bo Gustafsson – organisationens ledande teoretiker, Gunnar Bylin – ordförande under större delen av organisationens existens, Sköld Peter Matthis – Sveriges förste Vietnamdemonstrant och en av de ledande inom Vietnamrörelsen, Ulf Mårtensson – även han framträdande inom DFFG, samt Sture Ring – drivande bakom KFML/SKP:s fackliga linje under 70-talet och en av de få personer med en längre politisk erfarenhet som KFML lyckades engagera. De protesterade mot vad de uppfattade som KFML/SKP:s alltmer sekteristiska hållning i första hand gentemot VPK och socialdemokratin.(19)

Även studentorganisationen Clarté drabbades av en kraftig åderlåtning. I flera sektioner utträdde en majoritet av medlemmarna.

Utbrytarna anklagade den nuvarande ledningen för att ha försnillat KFML/SKP:s traditioner. Nu kan man naturligtvis sätta stora frågetecken kring vad som menas med dessa traditioner. Organisationen har aldrig kännetecknats av någon större principtrohet – de förutsättningarna ägde inte KFML när organisationen bildades – och den politiska linje som fördes från tiden efter brytningen med KFML(r) innebar naturligtvis inte mindre problem än den nuvarande.

En avgörande fråga för KFML/SKP – och andra vänstergrupper med för den delen – är hur man ska motivera sitt existensberättigande i förhållande till de traditionella arbetarpartierna i Sverige.

Den politiska linje som KFML/SKP förde i början av detta decennium skulle med nödvändighet ha ställt organisationen inför frågan om ett uppgående i VPK. I de flesta frågor började man närma sig varandra och frågor som skilde dem åt – t ex synen på Sovjet – spelade aldrig någon större roll vid utformningen av den politiska linjen.

I många frågor började KFML/SKP i början av 70-talet att återgå till ståndpunkter som företrätts av SKP under 40- och 50-talet. Det gäller t ex synen på nationen och försöket att bygga upp en icke-socialistisk ungdomsorganisation.

Den grupp som lämnade KFML/SKP under 1977 har också visat en påtaglig flexibilitet i alla frågor som kunde bli problematiska i förhållande till VPK. Det gäller exempelvis Kinas utrikespolitik, inställningen till socialdemokratiens olika projekt, inställningen till vänstern i stort osv. En del av utbrytarna – t ex Sture Ring och Bo Gustafsson – har också redan tagit flera steg mot VPK.(20)

Mot denna bakgrund är det därför knappast överord att påstå, att den linje de representerade inte gav något utrymme för en organisation som KFML/SKP. Förr eller senare skulle man ha stått inför det obehagliga faktum att inte hitta något berättigande för sig själv.

Denna linje uppfattades också så av andra delar av KFML/SKP, som snart reagerade. Man var inte lika villig att skänka det motstånd mot VPK som organisationen en gång bildats på och som utgjort en stor del av dess tillvaro. Redan efter valet 1973 började man ta upp kritik mot högeravvikelserna. Någon uppgörelse med orsakerna till KFML/SKP:s utveckling var det ingalunda fråga om. Det hela kretsade kring en mer accentuerad uppslutning bakom de nya vindarna i den kinesiska utrikespolitiken. Kring denna spann man så trådar som mynnade ut i kampanjen i Sovjetfrågan, supermaktsteorin, synen på försvaret osv.

Denna linje möjliggjorde ett starkare framhävande av den egna organisationen. I början av 70-talet hade ”masskampen” blivit i det närmaste allt och partiet intet. I och med att man nu åter började avgränsa sig från andra organisationer inom arbetarrörelsen blev det på nytt utrymme för att framhäva den egna organisationen. Samtidigt började man ompröva en del av den tidigare förda linjen, t ex betonar man nu ”arbetarklassens” roll mer än tidigare då det mesta gömdes i begreppet ”folket” och man har också omvärderat delar av orsakerna till brytningen med KFML(r) 1970.

Samarbete med VPK och andra vänstergrupper är nu nästan helt uteslutet, eftersom ”fronten mot supermakterna” fått en så central roll i politiken. Politiken kännetecknas av en stark sekterism i förhållande till andra vänstergrupper eller rörelser inom vänstern.

KFML/SKP har därigenom hamnat i motsättning till de flesta av de vänsterrörelser som vuxit fram i Sverige på senare tid – musikrörelsen, Chilekommittén, miljörörelsen och kvinnorörelsen. Den nya linjen är naturligtvis också svår att förankra på arbetsplatserna. Anti-sovjetism och nationalism är inte något som omedelbart lockar anhängare. Framför allt har det parats med en sekterism mot t ex VPK och SAP som varit svår att förstå för många arbetare. Säkert bidrog det till att t ex Sture Ring fann klokast att lämna båten.

Någon avgörande förändring av politiken har emellertid inte skett – det bör framhållas. Ändå är de korrigeringar som skett intressanta i ett avseende. KFML/SKP ansluter nu betydligt närmare till den politik som företräds av de flesta andra maoistiska grupper ute i Europa. Karakteristiskt är just att man förenar sekterism inom arbetarrörelsen och vänstern med en våldsamt anti-sovjetisk linje och en framträdande nationalism.

Inställningen till Kina har naturligtvis inte varit oproblematisk för organisationen. T ex måste Teng Hsiao-pings upp- och neddykanden ha ställt till en del bekymmer och organisationen har också svårt att hålla en rak kurs. Organisationen har frimodigt ställt sig upp och försvarat respektive fördömt när så varit passande, men en sådan linje inger knappast förtroende i de egna leden. Nya förändringar i den kinesiska politiken kommer säkerligen att sätta sina spår.

På det internationella planet kommer motsättningarna mellan Kina och Albanien att tvinga fram nya ställningstaganden. Medan nästan alla maoistiska grupper i Europa tagit ställning för Albanien har SKP valt att låtsas som det regnar. Att frågan rymmer åtskilligt sprängstoff är dock ofrånkomligt, eftersom albanerna ifrågasätter hela den kinesiska supermaktsteorin.

Slutord

SKP är onekligen den största och mest välorganiserade av grupperna på vänsterkanten idag. Man har fortfarande förhållandevis starka positioner i fackföreningsrörelsen och hyresgäst-rörelsen, och i borgerliga förtalskampanjer får SKP ofta representera vänstern – vilket säger en del om dess inflytande. Förankringen och spridningen i landet är större än hos någon annan grupp. Dess press kännetecknas av en klar professionalism. Man har också som enda vänstergrupp lyckats få ett parlamentariskt förtroende via två fullmäktigeposter i Gällivare – vilket säger lite om de positioner som elva års slit lett till. Man har fortfarande en rätt stor periferi av allmänna sympatisörer i vänskapsförbund, inom kulturvärlden osv.

Ändå är frågan om inte trenden är nedåtgående. Det är svårt att få fram siffror som kan mäta inflytande och tendenser inom en organisation som SKP. En märkbar nedgång har dock demonstrationerna på Första Maj fått vidkännas.⁽²¹⁾ Det råder heller inget tvivel om att SKP nu har svårare att torgföra sina ståndpunkter än tidigare och man kan heller inte längre leva på ett träget basarbete. Dels har sekterismen i politiken gjort många misstänksamma mot organisationen, dels har man inte längre ensamrätt på basarbetet, eftersom flera andra vänstergrupper nu tagit upp striden i fackföreningar, hyresgästorganisationer osv och dessutom utifrån ett mindre inskränkt helhetsperspektiv.

KFML/SKP:s styrka och framgångar har säkert haft sin grund i att man tidigare än de flesta insåg ”att 99 procent av all kamp är grå”. Deras praktiska inriktning och enträgna arbete kring vardagliga frågor liksom deras ständiga betoning av enhetens betydelse skapade förtroende. Speciellt viktig var Vietnamrörelsen i detta avseende. Den attraherade många och genom den skapade man kontakter med organisationer och grupper som man aldrig nått annars.

Detta arbete förhånades ofta av den övriga vänstern som ”ekonomism” och inskränkthet. Samtidigt måste man konstatera att hela den övriga vänstern i stort sett tvingats arbeta precis så ”praktiskt” när man en gång svalt de stora orden och tvingats ge sig i kast med verkligheten. På detta område har emellertid KFML/SKP skaffat sig erfarenheter och ett försprång gentemot den övriga vänstern, som ger en del av förklaringen till dess ännu relativt goda positioner och förtroendekapital.

När KFML bildades sammanfördes dels en tradition med rötter i Stalinperiodens Komintern och den kommunistiska rörelsen i Sverige, dels en ny radikalism som uppstått ur det anti-koloniala uppsvinget och kritiken mot välfärdssamhällets brister och som en reaktion mot socialismens urartning i Östeuropa.

Denna blandning var i sig en garant för att spänningar och motsättningar skulle uppstå. Den nybildade organisationen saknade också all medvetenhet om och perspektiv på sitt eget ursprung och hade därför liten förmåga att parera alla stötar. Den kommunistiska traditionen hade ärvt motsättningen mellan Tredje Periodens sekterism och Folkfrontsperiodens klassam-
arbetslinje – inom KFML tillkom så motsättningen mellan Kominterntraditionens organisationsformer och 60-talets anti-auktoritära revolt och impressionistiska arbetsformer.

Denna brygd späddes dessutom på av den faktiska utvecklingen i samhället, som naturligtvis skapade åtskilliga problem för de organisationer som uppstått med anspråk på att företräda en revolutionär marxism. Det var inte att undra på att grupperna slant än hit och än dit i sina försök att formulera en riktig politik. Man var ju på sätt och vis tvungen att själv skapa sina egna erfarenheter.

KFML har under hela sin existens fått känna av detta arv. 1968 kom konfrontationen med den unga radikalismen. 1970 splittrades man på 30-talets beståndsdelar och dessa frågeställningar har heller inte därefter lösts i organisationen.

Vad KFML/SKP försökte göra under 70-talets första år var att omsätta Folkfrontspolitiken under helt nya omständigheter och nya styrkeförhållanden. Det ställde organisationen inför problem som man inte varit beredd på och som i sin tur födde en motreaktion inom organisationen.

Partiet har fortfarande inte förmått göra upp med de grundläggande problemen för organisationen. Inom den närmaste tiden kommer säkert motsättningen mellan Kina och Albanien att spela en viktig roll för ställningstagandena. Organisationens förhållande till Kina och de kinesiska kommunisternas syn på dessa måste också framhållas här. När KFML bildades var Kina fortfarande diplomatiskt isolerat. De nya grupperna blev därför viktiga som språkrör och andningshål ute i världen.

Framgångarna för Kina på det diplomatiska planet har emellertid lett till att man är mindre intresserad av både förhållandet till maoistgrupperna i väst och till Albanien.

Det vore därför förvånande om brytningen mellan Kina och Albanien passerade helt obemärkt inom SKP. Organisationen kommer säkert att få känna av ett växande tryck för ett ställningstagande för Albanien. Vilka organisatoriska uttryck detta kan ta sig är tills vidare oklart. Det är möjligt att den grupp som känt störst sympatier för Albanien redan lämnat SKP.

En fortsatt uppslutning bakom Kina kommer att ytterligare isolera SKP inom den svenska vänstern. Banden till Kina är dock så betydelsefulla att en helomvändning verkar osannolik. Viktigare för SKP:s framtida hållning är antagligen de förändringar som kan framträda i den kinesiska politiken.

3. KFML(r): På jakt efter en proletär identitet av Lasse Pettersson

1. Inledning

KFML(r) har i likhet med alla övriga partibildande vänstergrupper som har kommit att uppträda på den politiska scenen under decenniet efter den s.k. studentrevolten sitt ursprung just i studentrörelsens uppsving. Visserligen förelåg det ett par andra källor till fadershuset KFML som inte hade med studentrörelsen att göra. Det var dels en samling ortodoxa kommunistiska veteraner kring Nils Holmberg och Knut Senander och dels en samling clartéister kring Bo Gustafsson som bägge utgjorde en opposition emot dåvarande SKP:s vänstersocialistiska utvecklingstendenser. Som politisk rörelse av betydelse framträder dock KFML(r) i likhet med övriga partibildande vänstergrupper först som kammaren på den våg av uppbrott ifrån och revolt mot vänsterpolitisk urvattning och borgerlig hegemoni som studentrörelsen frammanade.

Till skillnad från övriga vänstergrupper med partibildande på programmet så kan man kanske konstatera att KFML(r) i stort sett har lyckats komma över detta arv. KFML(r):s jakt efter en proletär identitet och strävan efter att avgränsa sig ifrån studentrörelsens och det akademiska inflytandets mellanskiktsskarakteristik saknar motstycke i intensitet och konsekvens. Ingen annan

vänstergrupp har fixerat sig så starkt vid arbetarklassen i snäv mening såväl i den praktiska politiken som i programskrivandet. Ingen annan vänstergrupp har satsat så hårt på en proletarisering av den egna organisationens sammansättning och uppnått en motsvarande grad av arbetarförankring.

Fixeringen vid och graden av framgång i omvandlingen från studentrörelse till arbetarorganisation är ett särdrag för KFML(r) även om naturligtvis också andra vänstergrupper i varierande grad lyckats avsvära sig studentrörelsekaraktären hos den egna organisationen under 70-talet. Denna fixering vid arbetarklassen och klassperspektivets absoluta överordnade funktion har både varit KFML(r):s styrka och dess svaghet. En styrka i förhållande till den strävan som har funnits i att omvandla sig till ett arbetarparti, dominerat av arbetare och förankrat i arbetarklassen. En svaghet i förhållande till den uppgift som varje politisk grupp måste lösa, nämligen att bredda sitt inflytande. KFML(r) har inte kunnat förhålla sig konstruktiv till de samlade klasskrafter i samhället som strävat efter en vänsterinriktad politik. Även om man i viss mening har lyckats återskapa ett "arbetarparti" så har man ständigt trampat över i sekterism och subjektivism, antiintellektualism och dogmatiskt avskiljande från mellanskiktens radikalisering. Om man bortser från Göteborgsområdet så är också KFML(r):s politiska betydelse kvantitativt sett ytterst begränsad.

Politiskt sett kan man säga att KFML(r) anknyter till en alldeles bestämd strömning inom fadershuset KFML och det som skulle bli vänsteruppsvinget, nämligen den strömning som söker sig tillbaka till den linje efter vilken Kominterns politik utvecklades under perioden 1924 till 1934. Framträdande slagord var då "Klass mot klass", "Socialdemokratien är socialfascistisk" o dyl. Dessa slagord plockade KFML(r) redan från början upp och försökte utveckla den rena arbetarpolitikens obefläckade politik. Den andra huvudströmningen inom KFML utvecklades istället efter en enhetsfrontlinje som söker sig tillbaka till Kominterns linje från 1935 och som söker stöd i vad man litet oprecist skulle kunna kalla "maoism". Om KFML vid bildandet 1967 utgjorde en samlad opposition emot både traditionalister/sovjetvänner och modernister/vänstersocialister inom SKP/VPK så dröjde det inte länge innan denna opposition sönderföll i en del som skulle kunna betecknas som historicistisk (KFML(r)) och en annan som skulle kunna betecknas som maoistisk (KFML:s majoritet). Den historicistiska grenen sökte alltså svaren på de frågor som den revolutionära politikens och organisationens utveckling ställde i den revolutionära arbetarrörelsens historia medan den maoistiska grenen snarare sökte svaren i erfarenheterna av folkfrontspolitik och maoismens masslinje.

Ingen annan av de vänstergrupperingar som behandlas i denna bok representerar som KFML(r) idag och i denna mening den klassiska kommunistiska inriktningen och politiken från ryska revolutionen och fram till fascismens terrorvälde. Trotskisterna bär upp traditionen från brottet med Komintern och etablerandet av en fjärde international, KFML/SKP bär upp enhetsfrontstraditionen. VPK bär upp den kortare historien av vänstersocialistisk nyorientering och FK bär upp den samtida och internationella tradition som har etablerats för en avancerad politik och kampform för en avancerad och utvecklad kapitalism. I detta sammanhang framträder alltså KFML(r) som arvtagare till den mest betydelsefulla delen av den revolutionära arbetarrörelsens 1900-talshistoria.

KFML(r) anser sig i och med sin femte kongress vid årsskiftet 1977/78 (de två första kongresserna avhölls inom fadershuset KFML och KFML(r) räknar sin historia tillbaka till KFML:s bildande 1967) ha löst sin första stora uppgift, nämligen att återskapa ett kommunistiskt arbetarparti. Förbundet KFML(r) ombildades till Partiet KPML(r). Tidigare har VPK varit den taktiska huvudfienden inom arbetarrörelsen men med utvecklingen inom VPK (vad man uppfattar som VPK:s och APK:s allt starkare uppslutning kring socialdemokratins olika utspel) och krisens fördjupning samt socialdemokratins försättande i parlamentarisk

opposition så är linjen nu att den strategiska och taktiska huvudfienden inom arbetarrörelsen sammanfaller. Idag utgörs alltså även den taktiska huvudfienden inom arbetarrörelsen av socialdemokratin. Vidare uppfattar man det så att det enda hindret för den revolutionära socialismens utbredning idag utgörs av KPML(r):s begränsade numerär i förhållande till de uppgifter man har. Partiet är bildat och väl sammansvetsat till en proletär förtrupp och partiprogrammet som tagits vid femte kongressen är riktlinjen för det politiska arbetet. Det enda som saknas är fler proselyter, fler KPML-are.

Hur skall man förhålla sig till denna KPML(r):s självförståelse? Är KPML(r) idag ett arbetarparti i egentlig mening? Har KPML(r) någon möjlighet att överhuvudtaget bli ett revolutionärt alternativ och i strid med socialdemokratin vinna ett masstöd? Kan det föreligga något stöd för den linjen att det centrala idag är att öka numerären eftersom partiorganisationen och det politiska programmet redan har skapats? Har KPML(r) ett program som överhuvudtaget har någon framtid? Frågor av denna typ skall här längre fram diskuteras men innan dess skall KFML(r):s utveckling från studentrörelse till "arbetarparti" mycket översiktligt skisseras.

2. KFML(r) från utbrytning till partibildning

Med syftet att försöka ge en systematisk framställning av KFML(r):s utveckling från utbrytningen ur KFML till partibildandet kan man tala om 5 olika faser eller stadier i förbundets utveckling och omvandling.

Den första perioden omfattar själva *brytningsperioden* som, om den skarpt skall avgränsas, löper från februari till oktober 1970. Brytningspunkterna uppträdde redan före februari 1970, men det var först med Frank Baudes kritik av KFML:s agerande i samband med gruvstrejken på ett förbundsstyrelsemöte i februari och en åtföljande brevväxling mellan Baude och KFML:s arbetsutskott som brytningspunkterna kom att bli manifesta.

Den andra utvecklingsperioden, eller vad man kan beteckna som *det principiella avskiljandets period*, sträcker sig från KFML(r):s bildande i oktober 1970 till sommaren 1972 då en cirkulärskrivelse från centralkommitténs tredje plenarmöte publicerades. Cirkuläret hette "Ned med den principiösa enhetens politik – Leve den revolutionära arbetarrörelsens självständighet" och var inget annat än en programmatisk kodifiering av avskiljandets politik. Det kom under den följande tiden att utgöra den viktigaste politiska riktlinjen. Under perioden infaller KFML(r):s tredje kongress i årsskiftet 1971/72 (KFML(r):s första kongress som utbrytargrupp ur KFML). Denna kongress var på inget sätt någon delningspunkt i förbundets utveckling, varken politiskt eller organisatoriskt, även om kongressen tog en politisk plattform som kan sägas representera en övergång från studie- till propagandafas i förbundets utveckling.

Den tredje fasen i KFML(r):s utveckling kan betecknas *prövningens och omprövningens period*. Denna period omfattar tiden från sommaren 1972 med det programmatiska cirkuläret till februari 1974 då CK offentliggör en resolution som innebär en långtgående självkritik av cirkulärets politiska linje och den politiska praxis som kommit att utvecklas i dess hägn. Avskiljandets politik hade prövats och börjat omprövas. Valarbetet 1973 infaller under perioden och följer också den avskiljandets linje som cirkuläret fastställt.

Det fjärde ledet i förbundets utveckling kan sägas utgöras av *den inre partikampens period* och den startar med den självkritiska resolutionens uppmaning till en kamp på alla nivåer inom förbundet för att göra upp med sekterism och vänstersubjektivism. Under 1974 blossar också en omfattande inre partikamp upp. Denna redovisas offentligt i förbundets press och saknar motstycke i förbundets historia. Perioden kan sägas avslutas med den fjärde kongressen vid årsskiftet 1974/75 och de efterdyningar som denna förde med sig i form av uteslutningar av ett stort antal medlemmar och avdelningar.

Den femte och innevarande utvecklingsperioden kan kallas för *partibildandets period* som sträcker sig från våren 1975 till idag och även en tid framöver. Ännu är partiet – oavsett om man nu anser att det representerar ett återskapat kommunistiskt arbetarparti eller ej – naturligtvis alldeles för kort i rocken för att fylla ett partis alla uppgifter. Partiprogrammet kan heller kanske inte uppfattas som något slutord till frågan om ett kommunistiskt partis politiska linje i princip såväl som i dagsfrågorna.

Varje periodisering av en politisk rörelses utveckling blir med nödvändighet något konstruerad eftersom några skarpa gränser i den politiska och organisatoriska utvecklingen sällan föreligger annat än i rent besluts- och programmässig mening. Ovanstående periodisering av KFML(r)s utveckling skall därför inte tolkas alltför hårt även om den förhoppningsvis kan underlätta en framställning över de utvecklingslinjer efter vilka förbundets omvandling har skett, över den dynamik och dialektik som ligger i den politiska rörelsens utveckling och över de resultat och den position som har uppnåtts.

De olika utvecklingsstadierna skall här nedan närmare, om än av utrymmesskäl högst översiktligt, kommenteras med det syftet att dra fram det centrala för respektive utvecklingsfas.

3. Brytningsperioden

Uppbrottet från KFML skedde under inflytande av två förhållanden. Dels strejkuppsvinget i slutet av 1969 och början av 1970, främst då gruvstrejken, som visade att arbetarklassen fortfarande kunde agera som en klass i sig. Dels valet 1970 som var det första som KFML med full kraft kastade sig in i för att testa hur långt vingarna bar. I bägge fallen kom oppositionen inom KFML att anklaga FS-majoritetens linje för att vara rakt igenom revisionistisk.

I det förra fallet restes den kritiken mot FS-majoritetens linje att man underlåtit att ta upp en kritik av den förändring som gruvstrejken genomgick i och med att två av de centrala kraven i strejken lidit nederlag. Det var kravet att arbetarnas egna valda representanter ensam skulle förhandla och att facket skulle hållas utanför samt kravet att man skulle få garantier om vissa resultat av förhandlingarna innan arbetet skulle återupptas. När 27-mannadelegationen bildades bestående av den gamla strejkkommittén plus representanter för facket och dessutom LO:s vice ordförande Kurt Nordgren föll det första kravet. När arbetet återupptogs utan garantier vad beträffar förhandlingsresultatet föll det andra kravet. Oppositionens kritik inriktades mot att förbundsledningen istället för att påtala det nya läget i kampen, att ett viktigt nederlag hade lidits, att inget kunde vinnas i förhandlingarna som inte redan hade vunnits i strejkkampen osv sökte sig till enhetsfrontsaktioner, mobiliserade ett platt och principlöst stöd till kampen under parollen ”Kraven står fast, kampen fortsätter” och negligerade nödvändigheten att för gruvarbetarna öppet redovisa vad som hade hänt och vari nederlaget egentligen bestod, samt vad en revolutionär politik fordrade. Kritiken handlade helt enkelt om den fackliga politikens linje där den principfråga som oppositionen drev byggde på nödvändigheten av att vända de reformistiska ledarna ryggen, hålla facket utanför, lita till egna krafter och gå den vilda strejkens väg. Denna linje förde förbundsledningen på inget sätt ut i samband med strejkuppsvinget eller gruvstrejken.

I det andra fallet gick kritiken ut på att valarbetet utvecklats för att fånga röster och inte för att propagera socialismen. Oppositionen ansåg att princippolitiken helt fått ge vika för en simpel reformistisk linje i valarbetet. Minimiparoller blandades med överbudspolitik. De centrala valparollerna var ”Fri strejkrätt”, ”Bort med momsens” och ”Stöd FNL”. I jämförelse med t ex Stockholmsavdelningens lokala krav på fler busslinjer, bättre vindskydd vid busshållplatser o dyl tedde sig t o m de centrala parollerna som avancerade. I ett sent stadium av valarbetet lanserades kravet ”Bort med alla skatter” på *Gnistans* förstasida osv. Kritiken summerade

bistert att valarbetet inget annat syftat till än att utså parlamentariska illusioner och att den ”socialism” förbundet hade propagerat för inget annat var än en gottköpssocialism.

Brytningspunkterna inom förbundet berörde inte bara strejkkampen och valet utan också t ex Röd Front. Det förekom inom förbundet, med förbundsledningens goda minne, att rent borgerliga organisationer inbjöds att delta i majdemonstrationerna och att dessas socialistiska karaktär nedtonades till förmån för en allmän enhetskaraktär kring vissa mer begränsade krav. Oppositionen såg detta som ett förfall. Den linje som oppositionen försökt driva att försöka förmå DFFG att uppmana till röstning på KFML i valet vann heller inget stöd hos förbundsstyrelsemajoriteten. Motivet skulle vara att KFML till skillnad från de s.k. ”femlingspartierna” var den enda gruppering som gav ett förbehållslöst stöd åt FNL och Vietnams folk. Förbundsledningen tillbakavisade kravet med att hänvisa till DFFG:s enhetsfrontskaraktär och därmed oförmåga att ta partipolitisk ställning. I frågan om polisernas lönekamp och soldatarbetet förelåg vidare samma typ av principiella skiljelinjer.

Oppositionens kritik inskränktes inte till att fastslå att den linje som förts i förhållande till arbetarklassens strejkkamp, utnyttjandet av valet som en propagandamöjlighet och övriga stridsfrågor varit helt igenom revisionistisk. Man menade dessutom att förbundsledningen visat sig vara totalt handfallen och amatörmässig när man ställts inför en förändring av det politiska läget och de uppgifter som klasskampen kom att ställa på ett kommunistiskt förbund i färd med att återskapa ett revolutionärt arbetarparti.

Motsättningarna inom förbundet blev uppenbara i februari 1970 vid ett FS-möte där förhållningssättet till gruvstrejken diskuterades. Efter detta möte följde en brevväxling mellan Frank Baude som representerade en opposition och KFML:s AU. Baude ställde krav på att man trots 1 majförberedelserna och valarbetet skulle ta upp en omfattande diskussion om förbundets praktik under strejkrörelsen. KFML:s ledning tillbakavisade kritiken och vägrade att gå med på att ta upp den efterlysta diskussionen. Istället utvecklades en allmänsocialistisk linje av enhetsfrontskaraktär och motsättningarna inom förbundet började visa sig gälla sådana fundamentala saker som hur man såg på huvudmotsättningen i det kapitalistiska Sverige, synen på revolutionens karaktär, enhetsfrontspolitikens roll osv.

Allmänt sett kan man säga att motsättningarna var mycket dåligt kända i förbundet. Medlemmarna och sympatisörerna hade fullt upp med att arbeta för i maj och valet. Förbundsledningen undertryckte motsättningarna och förde överhuvudtaget inte ut dem i förbundet. Oppositionen samlade sina styrkor mer eller mindre i det fördolda, organiserade 4 de utanför förbundets regi ett sommarläger för sina sympatisörer och byggde upp ett kontaktnät över hela landet. Man tycktes redan tidigt ha bestämt sig för att det inte fanns någon annan utväg än att bryta med förbundet och dess ledning om man skulle kunna börja förverkliga vad man uppfattade som KFML:s målsättningar.

Brytningen kom efter valet. Nu fanns det överhuvudtaget inga skäl längre att stanna inom förbundet. Strejkrörelsen hade inte haft någon kvalitativ betydelse för förbundets politiska utveckling eller sammansättning. Valet visade att förbundets inflytande var negligerbart – det handlade om några få promilles stöd bland de väljande. Förbundsstyrelsens minoritet, vad oppositionen själv betecknade som ”den principfasta arbetarminoriteten” eftersom den bestod av just arbetare inom förbundsledningen (Frank Baude, Sven Strömberg och Leif Roland Jönsson), bröt med majoriteten, vad man betecknade som ”den akademiska hydran”, på ett FS-möte den 17-18 oktober 1970. Ett nytt ”proletärt centrum” utropades och Göteborgs-avdelningen anordnade på oppositionens begäran en konferens 24-25 oktober. KFML(r) bildades och en provisorisk centralkommitté och organisationskommitté tillsattes att leda förbundet till dess att en kongress kunde hållas. För att visa att man ansåg sig vara den rättmätiga arvtagaren till brytningen med VPK 1967 behölls namnet KFML men med suffixet

”r” som skulle ange att det i detta fall rörde sig om ”revolutionärerna” och inte den urartade varianten.

Vid brytningen följde större delen av KFML:s västsvenska förankring med (främst de relativt sett starka Göteborgs- och Helsingborgsavdelningarna) och större delen av förankringen i Gällivare och Umeå. Frågan är om inte KFML skulle ha drabbats än värre av utbrytningen om motsättningarna förts ut av oppositionen till allmän bekantskap. Orsaken till att så inte gjordes var kanske att det politiska alternativet var oklart. När det gäller synen på solidaritetsarbetet så hade oppositionens förslag ingen större attraktionskraft eftersom det var så okänsligt för den karaktär av enhetsfrontsarbete som sådant alltid måste ha även om den stil som fördes var alltför undfallande från förbundsledningens sida. Försöket att ge valarbetet en kommunistisk karaktär genom att föreslå förbundsledningen att satsa allt arbete på ett stöd åt taktäckarstrejken i valrörelsens slutskede kanske inte heller kunde uppfattas som ett slagkraftigt alternativ.

Ytterligare ett skäl till att inte ännu fler följde med i utbrytningen kan vara det förhållandet att oppositionen långt ifrån var villig att invänta den diskussion som under alla villkor skulle ha kommit inom förbundet. I dokumenten från KFML(r):s tredje kongress, dvs den första ”egna”, skriver man att ”brytningen med högern blev nödvändig för vänstern” då det stod helt klart att ”den intellektuella småborgerliga majoriteten i förbundsstyrelsen inte ämnade tillåta politiska diskussioner inom förbundet” och att ”dess diktatoriska anspråksfullhet med ett manér av hemliga intriger, narraktiga stämplingar, ömkliga personangrepp, smutsiga kränkningar och infama smädelser gjorde det inte meningsfullt att på dess villkor fortsätta diskussioner inom förbundet”. Oppositionens otålighet talade emot den. De anklagelser som riktades mot förbundsledningen kunde också riktas mot oppositionen själv. I samband med brytningen förekom också rena pogromstämningar, massinskrivningar av nya medlemmar, stöld av material och apparater som utgjorde en spärr för en ”mogen” behandling av sakfrågorna. Tyvärr tycks dock alla brytningar inom vänstern vara förknippade med blockerade kommunikationer och irrationella handlingar.

I grund och botten måste nog brytningen med KFML betraktas som en sund reaktion mot en klar urartning och oppositionens kritik måste i stora stycken sägas ha varit helt befogad. När ”den principfasta arbetarminoriteten” öppnade eget så var det dock med studenter som stödtrupper. Det nya förbundet karaktäriserades också det av att det i huvudsak var en studentrörelse. Hur den alternativa politiken och organisationsutvecklingen skulle gestalta sig var oklart. Det enda problem som hade lösts var att man hade avskurit sig ifrån ett förbund och en förbundsledning som tvivelsutan var dominerad av akademiker och som man bedömde inte förtjänade någon uppräckning. Man var fri att utveckla en revolutionär linje och tyckte sig bara ha kastat av något som endast kunde utgöra en besvärlig barlast.

4. Det principiella avskiljandets period

KFML(r) kom omedelbart igång med att utveckla en egen propagandaapparat med stor effektivitet. Uppbygget av pressen var professionellt utfört och kritiken av vad man betecknade som högeropportunist och småborgervänster kunde ställas i fokus i ord som handling. Negationen av ekonomism, småborgerligt inflytande (egentligen akademiskt och studentmässigt eller mellanskiktinflytande) och amatörmässighet i den politiska praktiken och i organisationsutvecklandet var från början själva livsnerven för förbundet. Denna skarpa negation skapade en dialektik i den politiska rörelsen, något som för övrigt är typiskt för hela den samlade vänsterns utveckling, som gjorde den andra utvecklingsperioden för KFML(r) ytterst motsägelsefull.

Under perioden satsas all kraft på att utveckla en politisk och organisatorisk avgränsning från övrig vänster som måste sägas kom att bli högst effektiv, för att inte säga betänkligt effektiv.

KFML(r) kom att isoleras från övrig vänster, som också tog klart avstånd från vad man i likhet med ”allmänna opinionen” uppfattade som en ”tokvänster”. Avskiljandet skedde definitivt ifrån vad förbundet ansåg vara avvikelser och förvillelser, men frågan är om man inte också lyckades avskilja sig från arbetarklassen själv. Under alla villkor måste man erkänna att perioden innehåller såväl negativa som positiva utvecklingsdrag.

Positivt var inriktningen på en proletarisering av förbundet och den förmåga till systematisk kaderpolitik som uppvisades. Om arbetarklassens befrielse är dess eget verk så kan man naturligtvis inte acceptera att dess avantgarde domineras av någon annan samhällsgruppering. Och uppbyggandet av ett leninistiskt parti, vilket man satt sig före att utveckla, kräver naturligtvis en målmedveten organisationsutveckling. Redan i samband med brevväxlingen mellan Frank Baude och KFML:s AU i mars 1970 hade Baude påpekat nödvändigheten av att proletarisera förbundsledningen genom att till den dra in kamrater som stod i produktionen. KFML(r) kom också att bli den första vänstergrupp som systematiskt började proletarisera förbundet och inse vikten av att omvandla vad som var en studentrörelse till något som mer kunde likna en arbetarorganisation. Dessvärre kan man nog anta att proletariseringen i stor utsträckning under perioden ifråga bestod i att studenter och akademiker proletariserade sig själva. Det var också sådana som ingick i den systematiska kaderpolitiken och strävan att på alla viktigare industriorter utplacera förbundets aktivister. Varken det ena eller andra kan naturligtvis vara en kungsväg till inflytande och begränsningarna i vad en sådan omvandling kan medföra är självklara. Mycket av den sekterism och subjektivism som senare kom att utvecklas kan säkerligen förklaras av den relativt sett stora roll som proletariserade studenter spelade inom organisationen. Positivt var under alla villkor den vikt som lades vid nödvändigheten av att proletarisera förbundet. I uppropet till Sveriges revolutionära arbetare och intellektuella i det allra första numret av *Proletären* förklaras splittringen av KFML dels med det nya läget i klasskampen och dels med den stora övervikten för radikala intellektuella inom förbundet som helhet och framförallt dess ledning. Slutsatsen dras att arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk men fördenskull betackar man sig inte för intellektuella inom den revolutionära rörelsen. ”Vi hälsar med glädje varje intellektuell och varje studerande som ansluter sig till KFML(r):s politiska linje. Men vi anser att om möjligt varje ledande organ i en revolutionär kommunistisk organisation ska bestå av en majoritet arbetare. En revolutionär intellektuell propsar inte på ledningen för att han skrivit en broschyr, en bok eller läst några böcker på ett främmande språk. Han underställer sig arbetarklassens politik i allt.” Synen på de intellektuella skulle senare skärpas betydligt. Man skulle bli betydligt mera kallsinnigt inställd till allt vad intellektuella heter.

Negativt var den med ovanstående inriktning nära förknippade, men inte nödvändiga, smått hysteriska fixering vid arbetarklassen som tenderade att reservationslöst glorifieras. Det göteborgska idiomet tillsammans med vad som ansågs vara en proletär framtoning i livsstil, utseende och fritidsintressen (rå men hjärtlig stil, lördagsfylla, fotboll, kortklippt hår och helgdagskostym osv) blev ett adelsmärke för en riktig KFML(r)-are. Bilden av arbetarklassen blev i sin vulgaritet och flåsighet rent löjeväckande och inte heller väckte den någon anklag hos arbetarklassen själv. I själva verket skulle man kunna hävda att den stundtals desperata arbetarromantik som utvecklades inom KFML(r) utgjorde kulmen på studentrörelsens jakt efter en proletär identitet. Verklighetsförankringen släppte och idealet tog överhanden över realiteten.

Positivt var den utveckling av kritiken av ekonomismen och KFML:s politiska alternativ som förbundet drev fram och det arbete på klassanalysen som lades ned. Förbundet utvecklade en överlagd och preciserad politisk avgränsning från övrig vänster. Detta på grundval av sin samlade syn på huvudmotsättningen i Sverige (mellan arbetarklass och kapitalistklass), partiets karaktär och roll (leninistiskt avantgardeparti), revolutionens karaktär i Sverige (en

socialistisk revolution och inget nydemokratiskt mellanläge), den proletära maktens natur (proletariatets diktatur) osv. Det teoretiska organet *Klasskampen* innehöll en rad betydande marxistiska bidrag till frågan om den kommunistiska linjen i olika frågor och när det gäller klassanalysen. I många avseenden står det materialet i särklass för vad svensk vänster har presterat under 70-talet, vilket i och för sig säger lika mycket om den svenska vänstern som om bidragen ifråga. Förbundsförlaget Proletärkulturs utgivning under perioden var i omfattning imponerande. Med broschyrer och böcker trycktes klassiker och klassiska texter upp som återknöt till just den tradition inom arbetarrörelsen som KFML(r) bär upp.

Negativt var den, vad man kan kalla, historicism som KFML(r) tenderade att vila på, dvs den tron att historien och arbetarrörelsens historiska strider kan ge ett svar på alla de frågor som dyker upp för en revolutionär rörelse. Man uppvisade en större förmåga att blicka tillbaka än att formulera en konkret politik för dagsläget. Ett utslag av denna historicism var också den Stalindyrkan som kom att bedrivas. Visserligen kan Stalin inte värderas utan att samtidigt den ryska revolutionens utveckling värderas, men KFML(r):s flaggande med Stalin har aldrig närmare getts en analyserande motivering. Stalin betraktas som proletariatets stål-hårde ledare, punkt slut. Den Stalindyrkan som bedrevs och i viss mån än idag bedrivs är betecknande i den meningen att KFML(r) aldrig har kunnat förhålla sig självständig och kritisk till det arv som man vill förvalta.

Positivt var den vikt som lades vid den fackliga linjen och politiken. Parollen var "Vänd ansiktet mot arbetsplatserna" och så småningom kom driftscellsupbygget att sättas i centrum. Frank Baudes häfte "Leve de vilda strejkerna" utvecklade KFML(r):s fackliga linje och var under perioden den viktigaste ledstjärnan för den praktiska politik som KFML(r) eftersträvade att förverkliga. Grundtanken bakom den fackliga linjen var, och är alltjämt, att fackföreningsrörelsen har blivit en utväxt på statsapparaten. Av detta skäl är det meningslöst att försöka göra facket till en kamporganisation. Istället måste arbetarklassen lita till egna krafter och ställa facket åt sidan under parollen "Leve de vilda strejkerna!" Arbetarnas fackliga kamp skulle på det sättet kunna fungera som en förberedande skola för medveten klasskamp, särskilt om den kom att ledas av kommunister. Positivt var som sagt den medvetna satsning som man gjorde på att få en förankring på landets industriarbetsplatser. Samtidigt förtjänar den fackliga linjen en hel del kommentarer som en handledning för den dagliga politiska arbetsplatspolitiken. Särskilt som den än idag i huvudsak består.

Den fackliga linjen kan synas syndikalistisk med sin övertro på den fackliga kampens betydelse. Den uttrycker också en klar övervärdering av den tändande gnistans, dvs den vilda strejkens, roll för en revolutionär utveckling. Denna övervärdering kan säkert förklaras av den omskakande betydelse som strejkrörelsen runt decennieskiftet kom att få. I Baudes broschyr utvecklades på intet sätt den fackliga linjen så att den kunde fungera som ett effektivt praktiskt verktyg för arbetsplatsarbetet. Att vända ryggen till räcker inte långt då uppgiften ställs att organisera upp en motmakt till det etablerade facket och till denna uppgift ges inga lösningar. Målet sätts inte högre än att det är en självständig arbetarkamp som måste utvecklas. I den tredje kongressens fackliga resolution svävar man litet mindre på målet. Där sägs rakt ut att man på sikt ville bidra till grundandet av en allsvensk hemlig strejkorganisation. Linjen är än idag outvecklad och uttrycker snarast en desperation över fackets förkalkning och idoga klassarbete och den svaga opposition som trots ganska utbrett missnöje går att organisera till effektivt motstånd. Kanske finner även KPML(r) en mer konstruktiv facklig linje när bredare massor börjar mullra på arbetsplatserna och kanske är det först då meningsfullt att utveckla ett program för återvinnandet av en arbetarklassens första försvarslinje. Under alla villkor är det dock svårt att se hur den vilda strejken och en allsvensk strejkorganisation skulle kunna fungera som en Kungsportsaveny till socialismen. Förnekas skall emellertid inte att förbundet kunnat rekrytera många medlemmar som står i produk-

tionen på sin fackliga linje. Det är många arbetare som har bränt sig på facket och som vänder ryggen till för att arbeta för en självständig organisering.

Den tredje kongressen vid årsskiftet 1971/72 innebar för den politiska och organisatoriska utvecklingen inget annat än ett bidrag till förbundets övergång från en studie- till en propagandaorganisation. Härigenom skulle också större vikt läggas vid deltagandet i klasskampen på det propagandistiska och manifestationsmässiga planet. Även på detta plan gestaltar sig inte klasskampen klassmässigt rent utan kravet skulle i ökande grad ställas på ett förhållningsätt till andra vänstergrupper och olika klasskrafter. Frågan om taktiken kom dock att lösas på ett mindre lämpligt klassiskt sätt. Den gordiska knuten högs helt enkelt av.

Med cirkulärskrivelsen ”Ned med den principiösa enhetens politik! Leve den revolutionära arbetarrörelsens självständighet!” från CK:s 3:e plenarmöte, som publicerades några månader efter kongressen, kodifierades avskiljandets politik rent programmatiskt. Vad man betecknade som småborgerligheten – och övrig vänster sågs som dess agenter – sades vara helt igenom reaktionär. Endast i mycket speciella fall kunde enhetssträvanden försvaras. Uppgiften ställdes att avskilja och isolera proletariatet från den reaktionära och kontrarevolutionära småbourgeoisin. Behovet av en taktik kan man säga helt förnekades och den revolutionära linjen skulle helt enkelt kunna identifieras negativt – i det så gott som totala avskiljandet. Denna sekterismens kodifiering, den hade visat sig tidigare under perioden t ex i det fackliga arbetet och i solidaritets- och vänskapsarbetet men då ännu inte upphöjts till princip, var det mest negativa under det principiella avskiljandets period.

En tendens döljer en annan. Dialektiken i förbundets utveckling uppvisar från brytningen med KFML till knäsättandet av sekterismen som princip en båge från antirevisionism över ortodoxi och till dogmatism. Den politiska rörelsen visade sig vara alltför omogen för att ta steget från opportunistkritikens ganska bekväma position. Studentrörelsens subjektivism och strävan efter en proletär identitet till allt pris lade krokben för förbundets utveckling. Någon linje för en politisk praxis med utsikt att bredda förbundets politiska roll var naturligtvis inte möjlig när avskiljandet inte bara gällde ideologiska och strategiska frågor utan också kom att gälla ett avskiljande från klasskampen som sådan.

Något som inte skall glömmas bort är att förbundet under perioden växer betydligt i medlemsantal och rikstäckning. Det var ”sug” i KFML(r) under perioden. Det var KFML(r):s ”storm och dräng”-period. Med professionell stil utvecklades en bred press, en aktiv förlagsverksamhet och en allsidig verksamhet utanför den direkt politiska. KFML(r) initierar en idrottsrörelse och en kulturrörelse som försökte återknyta till gamla arbetartraditioner. Visserligen främst i Göteborg men till inspiration för förbundets övriga avdelningar. Här lades grunden till en motkultur till borgarkulturen. Kanske var utvecklandet av denna motkultur det mest positiva under perioden. I varje fall var det KFML(r):s mest genuina bidrag. Ett bidrag som sedan dess också har spirat till något mycket livskraftigt.

5. Prövningens och omprövningens period

Om den första utvecklingsperioden för KFML(r) i huvudsak kan sägas ha inneburit ett steg framåt på den väg som en vänster måste beträda för att lösa sina uppgifter och den andra perioden kan sägas ha varit motsägelsefull med både positiva och negativa utvecklingsdrag så kan man om den tredje utvecklingsperioden säga att den i huvudsak utgör ett mörkt kapitel i förbundets historia.

I den praktiska politiken växte sig från sommaren 1972 och till hösten 1973 subjektivismen och en inre såväl som yttre sekterism allt starkare. Plakatpolitiken kom att bli högsta regel och den innebar att man arbetade efter det antagandet att arbetarklassen kan vinnas för socialismen om man bara konsekvent och ihärdigt propagerar de allmänna och abstrakta marxistiska

”sanningarna” – håller upp dem på plakat. Under valarbetet 1973 firade denna plakatpolitik triumfer. Valaffischernas slagord ”Fram mot den socialistiska arbetarrepubliken”, ”Klass mot klass” o dyl var naturligtvis alltför allmänna för att kunna anknyta till arbetarklassens och andra progressiva krafters erfarenheter och aktuella livsvillkor. De parollerna kunde år 1973 ingalunda bära upp ett framgångsrikt valarbete och utnyttja det intresse som under en valkampanj finns för politik i syfte att väcka progressiva samhällsskikt till insikt och motstånd. Kampanjen ”Kommunismens krafter växer” var i detta sammanhang rent löjeväckande i sin verklighetsflykt och subjektivism. Rena äventyrsaktioner initierades som t ex Arendalsstrejken under hösten 1972. Detta strejkförsök var inget annat än ett försök från KFML(r):s driftscell på Arendalsvarvet i Göteborg att ur marken stampa fram en vild strejk mot det förslag till övergång från ackordslön till månadslön som planerades att genomföras. Löneformen skulle med sitt värderingssystem innebära en lönesänkning för vissa arbetarkategorier. Utan förarbete och utan förankring blev strejkförsöket rakt igenom en äventyrsaktion som snabbt kunde isoleras. Här togs ett steg tillbaka i arbetarkampen och facket kunde krasa kastanjerna ur elden.

Vid sidan av en yttre sekterism av detta slag utvecklades också en inre sekterism inom förbundet. Organisationsutvecklingen kom att te sig spontanistisk och kaderpolitiken vid besättandet av förbundsfunctioner följde närmast svågerpolitikens lagar. Debatten inom förbundet toppstyrdes och den inre debatten fördes medelst ”hugg och slag”. CK:s arbete var även det internt odemokratiskt. Man förelades färdiga resolutionsförslag som på grund av en långt gången liberalism mer eller mindre kuppattat kunde genomtrufas. Förbundets inre liv höll helt enkelt på att förfalla till diktatorisk centralism.

Den sekteristiska politiken, stadfäst i cirkuläret från maj 1972, kom under perioden att sättas i system. I den meningen prövades i praktiken den politik som närmast kan karaktäriseras som att den uttrycker en totalt odialektisk och otaktisk hållning till klasskampen. Avskiljandets politik blev så effektiv att många medlemmar och sympatisörer, bl a till följd av rena äventyrsaktioner, blev svartlistade på arbetsplatserna, speciellt i Göteborgsområdet. Samarbete med andra progressiva var per definitio ett avsteg från en riktig linje. Värderingen av den fascistiska kuppen i Chile kom t ex att helt ensidigt bedöma Allendes och UP:s roll och huvudkritiken kom att riktas mot dessa krafter och inte mot USA-imperialismen och den chilenska bourgeoisin och speciellt kompradorbourgeoisin.

Valen och valresultaten har för KFML(r) haft en stor betydelse för dess självuppfattning. Detta är lite förvånande med tanke på den ringa vikt som man i ord har fäst vid valen som gladiatorspel för massorna. Å andra sidan ljuger inte valresultaten om det mått av inflytande som man har lyckats utverka. Valresultatet 1973 blev en besvikelse för KFML(r) och kan antas ha spelat en viktig roll för att framtvunga ett uppvaknande ur den verklighetsfrämmande drömmen om den egna förträffligheten. Trots aktiviteten i valarbetet, entusiasmen och det gensvar som man tyckte sig ha fått så fick man i valet ett negligerbart stöd. Även i jämförelse med vad man kallade ”Gnistangänget” var stödet ringa. Det magra resultatet, denna motsättning mellan dröm och verklighet, banade väg för en omprövning. Frågorna sattes på sin plats. Sekterismen och subjektivismen och så småningom toppstyrningen och den inre urartningen.

Om det under 1972 varit omöjligt att få gehör för en kritik av den politik som cirkuläret proklamerade så blev det möjligt under hösten 1973. I *Klasskampen* nr 5 1972 publicerades en kritik av cirkuläret, men bara för att man med skoningslösa slag skulle kunna tillbakavisa den. Det absoluta och principiella avskiljandets politik försvarades med näbbar och klor. I *Klasskampen* nr 4 1973 publiceras också en kritik av cirkulärets linje. Men denna gång som ett led i en diskussion av taktiken som förbundet efter valet skulle dras in i. Det definitiva

uppbrottet från den sekteristiska politiken kom med en resolution från CK:s möte i februari 1974.

I resolutionen presenterades en långtgående självkritik av den sekteristiska linje som man ansåg hade börjat träda i dagen omedelbart efter det att kritiken av KFML:s urartade linje var slutförd, dvs efter den tredje kongressen i årsskiftet 1971/72. Man hade kommit att sätta ett likhetstecken mellan strategi och taktik, utvecklat en inskränkt, odialektisk och vänster-opportunistisk linje, en odialektisk och ytlig syn på småborgerligheten och överhuvudtaget en odialektisk och otaktisk hållning till klasskampen, solidaritets- och vänskapsarbetet. Den inre sekterismen i förbundet, i metoderna för ledning, i debattstilen och i förbundsledningens arbetssätt hade särskilt under hösten 1973 ”blommat ut till en allvarlig fara för förbundets fortbestånd”. Avslutningsvis slår man i resolutionen fast att man i varje instans, på varje nivå från Politbyrån och CK till cellerna på basplanet måste gå till kamp för att göra upp med sekterismen och vänstersubjektivismen. Parollen var ”Kamp mot sekterism och subjektivism – var på vakt mot högeropportunistiska misstag”.

Debatten skulle vara fri och i konstruktiv anda uppmanades förbundets medlemmar och sympatisörer att i uppröjandet av urartningen försöka bygga på de positiva drag – vad man betecknade som ”den proletärt revolutionära sidan” – som förbundets praktik hade uppvisat. Exempel härpå var det sätt på vilket man hade förhållit sig till hamnstrejken i Göteborg 1973, de förbundsomfattande kampanjerna som t ex insamlingen till en luftvärnskanon till Nordvietnam, kampanjen kring den beramade sk Göteborgsprocessen och ansatserna att utveckla *Proletären* till ett forum för arbetarkorrespondenter från hela landet. På den teoretiska sidan borde man också som en positiv sida av förbundets verksamhet ha nämnt de analyser av de svenska partierna som publicerades under 1973 i *Klasskampen*. Deras kvalitet hade förtjänat att få samexistera med en mognare och slagkraftigare valkampanj. En allmän uppmaning riktades också till medlemmar och sympatisörer att i samband med den omfattande förbundsdiskussion som stod för dörren läsa Stalins ”Strategin och taktiken” ur *Leninismens grunder*, som också trycktes upp som en bilaga till resolutionen. För ett förbund som bygger på KFML(r)s tradition hade ett betydligt sämre stöd för korrigeringsdiskussionerna kunnat föreslås.

Vad beträffar orsaken till att förbundets utveckling gått överstyr sökte man betingelserna för detta i förbundets ringa erfarenhet av klasskampen samt avskildhet och isolering från arbetarmassorna. Framförallt ansåg man dock att vänstersubjektivismen ”funnit grogrund bland förbundets talrika revolutionära intellektuella”, inte minst i förbundscentralen ”där övervikten av intellektuella blivit allt större”. Slutsatsen drogs att det gällde att proletarisera förbundet på alla nivåer, vilket också restes som en paroll. Man kunde i självkritiken i klartext ha konstaterat att det inte går att medelst proklamation av en avskiljandets princippolitik och etablerandet av en uppblåst och egenkär sekteristisk politisk praktik omvandla en student- och mellanskiktsdominerad rörelse till en arbetarorganisation. Varken till dess sammansättning eller politiska gagn. Förutsätter man att det föreligger en fågelväg till det kommunistiska partiet, politiskt inflytande och socialism så tvingas man förr eller senare till ett smärtsamt uppvaknande i sekteristisk avskildhet eller opportunistisk urvattning.

6. Den inre partikampens period

En inre kamp om den politiska linjen och organisatoriska utvecklingen äger alltid rum i politiska rörelser som inte helt har stagnerat eller förkalkats, även om kampen långt ifrån alltid är öppen och utspelas kring klart skilda politiska alternativ. Under 1974, från februari-resolutionens publicering och över den fjärde kongressen årsskiftet 1974/75, och en bit in på 1975 med efterdyningarna av kongressens beslut och majoritetsförhållanden utspelade sig den inre partikampen inom KFML(r) påtagligt öppet och i successiv utsträckning kring skärpta

motsättningar för att inte säga på ett helt oförsonligt sätt. Perioden förtjänar därför beteckningen den inre partikampens period.

Resolutionen hade med sin långtgående självkritik, och som det skulle visa sig kanske alltför långtgående eller opreciserade omvärdering i förhållande till vad redan många CK-ledamöter hunnit noggrant att tänka igenom som sin uppfattning, lämnat fältet i stort fritt för en rad olika politiska vägar ut ur sekterismen. Snart skulle i förbundsdiskussionen också visa sig hela bredden av politiska uppfattningar, allt ifrån en linje som ville en återgång till den sekteristiska linjen och en linje som i många frågor sammanföll med KFML/SKP:s.

Uppmaningen till förbundsomfattande diskussion på alla plan kom att sätta igång ett jordskred av inlägg och ståndpunkter. *Klasskampen* gavs ut i extranummer. Allt kom att diskuteras, dessvärre samtidigt och i en ordning och omfattning som ingen vanlig medlem eller sympatisör kunde hänga med i eller ens överblicka. Särskilt med tanke på att det långt ifrån klart framgick vari enhetligheten i de linjer som förespråkades bestod. Man kan med fog hävda att kaos och desperation utbröt i förbundsdiskussionen och att den på sätt och vis brakade samman när all vettig kommunikation dränktes i en salig oreda av viftande med argument, ståndpunkter samt hugg och slag fram och åter.

Resolutionen hade öppnat dörren för en omvärdering av bl a den fackliga linjen, solidaritetsarbetets principer samt synen på världsläget och förbundsdiskussionen kom härutöver att behandla den nationella frågan, tidningsfrågan m.m. När det gäller den fackliga frågan restes krav på att man skulle arbeta med konkreta krav och härigenom skapa en enhet underifrån i syfte att påverka facket och vidare t ex avtalsrörelsen och klasskampen i vidare mening. Mot linjen ”Vänd facket ryggen” förespråkade man alltså paroller som ”Pressa facket framåt, framför en radikal arbetarpolitik underifrån”. Man ifrågasatte om solidaritetsrörelsen fortfarande skulle bygga på den proletära internationalismens grund och även rikta sig mot den inhemska borgerligheten. Vikten av en enhetsfront mot supermakterna betonades och att en sådan tillsammans med solidaritetsarbetet skulle utgöra en del av fredsarbetet i en tid där krigsriskerna var påtagliga. Även krav på att uppmärksamma värdet av nationell självbestämmanderätt i de s k supermakternas tidevarv fördes fram liksom den ståndpunkten att man nog måste tänka sig tillfällena då även kommunister måste ta till vapen för det kapitalistiska hemlandet. I tidningsfrågan fördes kravet fram att *Proletären* mer skulle utvecklas som ett organ för den avancerade förtruppen och följaktligen orienteras mot mer propagandistiskt och teoretiskt vägledande material.

Det var just i tidningsfrågan som CK först kom att delas i en klar majoritet och minoritet. Majoritetens linje anknöt till de tidigare försöken att utveckla *Proletären* till ett organ för arbetarkorrespondenser, att ge den en masskaraktär. Klart skulle snart framgå att det som förbundsledningens majoritet främst var ute efter var att komma till rätta med de mekaniska och stelbenta bristerna i förbundets politik, dvs med subjektivism, sekterism och plakatpolitik, och inte den grundläggande politiska kursen. Det handlade om den taktiska linjen och inte de strategiska ståndpunkterna. På denna grundval blev brottet med de mer långtgående kraven på en omvärdering av förbundets linje uppenbart. I den fackliga linjen skulle fortsatt gälla att vända facket ryggen och inte att försöka skjuta facket framför sig. Det gällde att inte falla för ekonomism och den smidigare politik som socialdemokratin hade lärt sig föra vis av lärdomar från strejkuppsvinget. Arbetsplatspolitiken och den fackliga politiken fick inte särskiljas och skulle även framdeles, tills inflytandeförhållandena och de faktiska omständigheterna förändrats, ha en i huvudsak propagandistisk målsättning. Man var uppenbart kallsinnigt inställd till att underordna sig en bred enhetsfrontspolitik i solidaritetsarbetet och i kampen mot supermakterna och blotta tanken på att försvara borgarstaten tog man kategoriskt gift på att aldrig släppa in i medvetandet. Vad beträffar Proletärendiskussionen så förespråkades som sagt en breddning av *Proletärens* inflytande och inte främst en fördjupning.

I förskräckelsen över den kaotiska och långtgående politiska omvärdering som kom att presenteras under förbundsdiskussionerna grep förbundsstyrelsens majoritet till hårdhandskarna och började tillämpa de hårda tag som man ingalunda var otränad på sedan tidigare. De som på fjärde kongressen skulle framträda som opposition skriver i sin alternativa verksamhetsberättelse att ”man tillämpade en hård styrning av den offentliga debatten, refuserade många inlägg och återupptog de skoningslösa slagens politik när det gällde att bekämpa kamrater och ståndpunkter som ville göra upp med ultravänstern och kritisera förbundets tidigare politik” och att ”De gamla metoderna för ledning av förbundet och debatten har kommit till heders igen. Politbyrån och dess anhängare drar sig konsekvent från att använda sig av en saklig och kamratlig debattmetod och begagnar sig i stället av skoningslösa slag, refusering och undertryckande av oppositionen, lögner och förtal, ja t.o.m. direkta förfalskningar av citat ur marxismens klassiker.” Sakerligen kan man finna mycket stöd för denna kritik. Samtidigt skall man vara på det klara med att de skoningslösa slagen uttryckte en desperation över det hot som vilade över förbundets principiella politiska linje och särprägel som i grunden, om än bara i fråga för fråga och inte principiellt och totalt, ifrågasattes.

I CK-majoritetens förslag till verksamhetsberättelse till den fjärde kongressen, som helt naturligt kom att utgöra kulmen på den inre partikampen, var omprövningen av den politik som förts sedan förra kongressen betydligt mera restriktiv än i den självkritiska februari-resolutionen. Om dörren här hade stått öppen eller på glänt till en omvärdering i principfrågorna så smälldes den nu igen. Omvärderingen gällde politikens utförande och inget annat. I verksamhetsberättelsen redovisas också, i huvudsak träffande är man tvingad att erkänna, de olika strömningar som förefunnits inom oppositionen. För det första den strömning som fortfarande stod på den linje som februariresolutionen kritiserade och för det andra den strömning som tenderade mot KFML/SKP:s politiska linje. För det tredje vad man kallade de boksynta, dvs ”sofisterna” som menar att alla giltiga sanningar redan finns fastslagna i marxismens klassiker, och för det fjärde de som tenderade mot ren praktikism och spontanism. Frank Baude konstaterar i sitt slutord på kongressen, som också har fogats till kongressdokumenten, att ”oppositionen är lite principlös, ett principlöst gäng” och däri hade han helt rätt.

Oppositionen lider knappt nederlag vid kongressen. Förbundet slår, trots restriktiviteten i omvärderingen av den tidigare politiken i verksamhetsberättelsen, in på en betydligt mer pragmatisk linje än någonsin tidigare. Man talar om att tillämpa masslinjen, vilket var något nytt, liksom att lära sig tillämpa en taktik som verkligen förmår flytta fram såväl arbetarklassens (!) som förbundets egna positioner. Detta var också nytt. Ett nytt slag för en proletarisering av förbundet tas mot bakgrund av att en undersökning visat att förbundet fortfarande domineras till 60 % av icke arbetare (de proletariserade studenterna här inräknade). Då medlemskader dessutom upp till 80 % visade sig vara under 30 år kan vem som helst föreställa sig förankringen i arbetarklassen. Den mellanskiktsdominerade ungdomsrörelsen KFML(r) behövde ännu en proletariseringskampanj. Orsaken till inte bara den sekteristiska periodens urartning utan också förbundsdiskussionens såg man i det utvecklade och otillfredsställande förhållandet till arbetarklassen. I oppositionens förslag till alternativ verksamhetsberättelse söks orsaken fortsatt i ”ultravänsterism” i den fundamentala politiska linjen.

Efterkongressen under våren 1975 infordras från avdelningar och medlemmar lojalitetsförklaringar till den linje och de beslut som kongressen spikat. Oppositionen utesluts bit för bit. Detta gäller avdelningarna i Malmö, Uppsala, Sundsvall, Norrköping, Umeå och Luleå. Minoriteter på en rad andra orter stöts ut. Kontakten med studentförbundet bryts av. Majoriteten i Stockholmsavdelningen utesluts osv. Senare lämnar också vad som visade sig vara rester av oppositionen i förbundsledningen förbundet. Dessa omfattade såväl den sekteristiska linjens som KFML/SKP-linjens företrädare.

Kvar blir KFML(r) i stort sett som en västsvensk företeelse. Oppositionens huvudfåra sammansluter sig den 1920 april till KEG, uttytt kommunistiska enhetsgrupperna, med program att ta upp kampen mot vad man kallar ultra-vänsterpolitiken, uteslutningspolitiken och mot KFML(r):s femte kongress. KEG ger ut ett antal av en tidskrift med namnet Enhet – på vilken grundval? utropade naturligtvis KFML(r) direkt – innan grupperingen dör ut efter en ca 2-årig och skriftställande överlevnad. Majoriteten av den del av oppositionen som inte politiskt passiviserats söker sig till KFML/SKP.

Den inre partikampens period uppvisar en övergång från en uppgörelse med den sekteristiska linjen, över en inre kamp som pendlade mellan total uppgivenhet inför den kurs som KFML(r) ändå i stort sett har hållit alltsedan det bildades och en återgång till sekterismens och avskiljandets politik, till en början på en pragmatisk linje. En taktisk sådan, kanske försiktigtvis borde tilläggas. Den inre partikampens uppgörelse renade otvivelaktigt förbundet. Frågan är från vad i den betydelsen att man måste veta vad som kan så att säga ha kommit att följa med badvattnet ut. Ytterligare en fråga är vad den rent kvantitativa förminskningen av förbundet skulle komma att föra med sig. En värdering av periodens positiva och negativa utvecklingsdrag förutsätter kanske att man först får titta i facit och se hur KFML(r):s fortsatta utveckling skulle komma att gestalta sig. Under alla villkor så måste dock förbundsdiskussionens sammanbrott och i stora stycken destruktiva karaktär sägas ha avslöjat rörelsens omognad och bristfälliga identitet och sammansvetsning som medveten revolutionär förtrupp. De våldsamma kasten och meningsskiljaktigheterna återspeglar dock säkert inte bara ett vacklande inslag av mellanskiktsskikt karaktär utan reell kontakt med verkligheten för klassen utan också att förbundet i realiteten varit anfrävt av toppstyrning och byråkratisk centralism.

7. Partibildandets period

Oppositionen av alla valörer sparkades ut bit för bit genom de krav som ställdes på absolut uppslutning kring kongressens majoritetslinje. När en hel rad av avvikande meningar på detta sätt kommer att utsorteras så kan en risk uppstå för att den levande diskussionen och teoretiska utvecklingen utarmas. Om så har blivit fallet kan ännu inte överblickas. Förbundet, mer enhetligt än tidigare, slog in på en väg av pragmatism, masslinje, konkretisering av sin princippolitik och kvantitativ uppbyggnad. Den senare har man lyckats mycket bra med. Det förlorade har återvunnits och sannolikt med ett större inslag av medlemmar och sympatisörer från produktionen. Även konkretiseringen av politiken har man lyckats bra med. Under perioden från 1975 och fram till den femte, partibildande, kongressen vid årsskiftet 1977/78 diskuterades utkast till ett handlingsprogram på flera rikskonferenser och på kongressen kunde också ett utförligt sådant tas. Under valet 1976 kandiderade förbundet i kommunvalet på vissa orter men överhuvudtaget inte i riksvalet och inriktningen var att med avslöjanden och taktiskt handlag försöka utveckla princippolitiken. Erfarenheterna av valarbetet med ett ökat stöd röstmässigt på de orter som man ställt upp på har föranlett förbundsledningen att för överskådlig framtid förespråka samma valkampanjuppläggning. Kopplingen av en ”smidig taktik ... med ett principfullt genomförande”, skriver man i dokumenten från den femte kongressen, har efter hösten 1976 blivit vägledande för förbundets verksamhet i stort. Under hösten 1976 gavs ett riksomfattande krisprogram ut, ”Enad arbetarfront mot kapitalistisk krispolitik och reaktion”, som har handlingsprogrammets karaktär och mycket litet av allmänt propagandistiskt malande över sig.

Helt kort kan man konstatera att förbundet efter ”reningen” har växlat in i en lugnare utvecklingstakt, pragmatiskt inriktad mot en konkretisering av politiken och ökat inflytande genom kvantitativ tillväxt och förankring i arbetarklassen. Förbundet har aktivt deltagit i större manifestationer som Båstadsdemonstrationen mot fascismen i Chile och kampen mot Operahusbygget i Göteborg. Man har snarare inriktat sig på att utveckla en lokal förankring än rikspolitisk profilering, vilket säkerligen snarare var en nödvändighet än en dygd till att

börja med, med tanke på den tillbakaträngning till Västsverige som den inre partikampen också resulterade i. I Västsverige anser man sig ha gjort ett genombrott under perioden som politiskt alternativ, vilket med de modesta anspråk som partivänstern fortfarande får nöja sig med säkert stämmer. I övriga delar av landet är dock förbundet fortfarande svagt. Här har också i stor utsträckning baksidan på en pragmatiskt inriktad politik visat sig, nämligen att man nästan uteslutande kommit att satsa på bredden, dvs på kultur- och idrottsverksamhet. Detta ligger naturligtvis nära till hands om man är alltför svag för att kunna grunda sin verksamhet på en förankring på arbetsplatser och i bostadsområden. Den urartning som hotar att utvecklas till en allmänsocialistisk kamratförening kring fritidssysselsättning påtalades i den organisationsresolution som femte kongressen beslöt att godta och som för övrigt försöker konkretisera utvecklandet av den leninistiska partimodellen. Avigsidan av breddningens politik uppmärksammas och det påtalas klart att prioriteringen måste ligga på utvecklandet av partiorganisationen.

I kongressdokumenten konstaterar man själv att: ”Den politiska strävan som genomsyrat förbundet under perioden har förts under parollen ‘Klass mot klass’ (här måste direkt tilläggas att detta i så fall har skett utan den flåsiga iver att mullra barskt som tidigare ledsagat den i och för sig för en revolutionär arbetarorganisation självklara parollen). Att ta fasta på det klassmässiga och främst inrikta politiken på vinnandet av arbetarklassens mest framskridna element måste än under lång tid vara vår organisatoriska och politiska huvudfråga när det gäller förbundets utbyggnad och förankring. Mycket återstår ännu innan förbundet i verklig mening kan sägas vara fast förankrat i arbetarklassen.”

Trots detta bildar man alltså ett parti av förbundet på kongressen. Motiven är, säger man, att de objektiva förhållandena i samhället, dvs krisen, kräver ”ett fast och beslutsamt organiserande av kommunismens krafter”, att det subjektiva läget inom arbetarklassen, med förvirringen inom vänstern till stor del förorsakad av utvecklingen inom VPK, ”kräver ett starkt enigt kommunistiskt parti” samt att en grundlig programdebatt kunnat genomföras under perioden så att ett handlingsprogram kunnat tas på kongressen – det första ”verkligt kommunistiska program som någonsin skrivits i Sverige” hävdar man och sopar alla program efter Kominternprogrammets ändalykt med Komintern i den revisionistiska slasktratten. Det förhållandet att man främst är en västsvensk företeelse vänder man på från en svaghet till en styrka. Det genombrott som man här tycker sig ha utverkat kan inspirera andra delar av det parti som skall bildas och alltså tjäna som en hävarm för partiets utveckling.

I *Proletären* nr 8 1971 – i slutfasen av uppgörelsen med KFML:s linje och praktik – slog man fast till frågan om ”‘Vänsterns’ splittring och frågan om när vi skall bilda parti” att innan något partibildande kan komma till stånd krävs först en klassanalys och dessutom ett program samt inte bara det politiska utan även organisatoriska avskiljandet från ”alla skensocialistiska riktningar av betydelse”. När det gäller klassanalysen tog man under åren 1971-73 viktiga steg framåt (se en rad artiklar i *Klasskampen*). Ännu irriterar dock att frågan om småborgerligheten och mellanskikten aldrig på en konkret basis förts längre i analysen. Särskilt med tanke på att ”småborgerlig” och ”av mellanskiktskaraktär” är vanligt förekommande attribut i organisationens politiska avgränsningar. Ett program har tagits, men om det förmår skjuta mitt i prick och uppfylla kravet att ”framförallt ge entydiga svar på alla de avgörande taktiska frågorna för den proletära revolutionen i vårt land och utgöra en handbok för agitation mot den svenska kapitalismen” kan diskuteras. Det politiska och organisatoriska avskiljandet kan man inte förneka existensen av. Kravet att partiet skall kunna utgöra en landsomfattande centraliserad makt har pragmatismens triumf hänfört till icke nödvändiga krav för ett partibildande.

Sist men inte minst fastslår man i samma artikel att ”Partibildandet är minst av allt en fråga om namnbyte – det utgör slutet på en period och början på en annan”. KFML(r) har långt

ifrån utvecklats till en revolutionär förtrupp med förmåga att delta i, leda och initiera klasskampen. I denna sak kan man inte förneka att partibildandet för KFML(r):s vidkommande kom att handla om ett namnbyte. Samtidigt måste man erkänna att namnbytet kan betraktas som ett symboliskt tecken på att förbundet har gått segerrikt ur den kamp efter en proletär identitet, vad avser sammansättning, ledning och politiskt gagn, som i så hög grad har varit den röda tråden i KFML(r):s utveckling. Förbundet eller numera partiet domineras idag med säkerhet av arbetare i produktionen, förbundsledningen domineras så gott som totalt av denna kategori medlemmar och den politik som förs är ett försök till en klasspartisk och klassensidig politik, där allt skall betraktas ur arbetarklassens klassperspektiv och intressen, av en klassisk om än i tillämpningen ej så stelbent ”klass-mot-klass”-typ. Den tidigare periodens ”rening” och den mer pragmatiska hållning som därefter har utvecklats förefaller mot bakgrund av ovanstående målsättning som nödvändig för att de fantomkänslor – känslor av att arbetarklassen är närvarande som en central kropp i organisationen trots att den varken är närvarande bokstavligt eller ideellt – som har varit så typiska för studentvänsterns partibyggarförsök skulle kunna fås att släppa.

”Man förrättar inte dop innan barnet är fött” lovade man i *Proletären*-artikeln om partibildandet. Barnet är ännu i realiteten inte fött men dopet har ändå kommit att förrättas. Men låt gå. Om barnet en dag föds, och födslovärkarna kan väl inte sägas vara helt misskännliga, så kan vi lugnt räkna med att det blir ett barn av proletärt kön.

8. Värdering

Av proletärt kön kanske, men knappast annat än ”missbildat”, ”deformerat”, hävdar kritiska röster. ”Rutten marxism-leninism” och inget annat tänker andra vid blotta tanken på KPML(r) och dess förhistoria. ”Den stalinoida smågruppens fysionomi” vill andra ställa som diagnos när de granskar belätet KPML(r):s skepnad. Frågan ställs hur man skall värdera KFML(r):s roll för vänsterns utveckling och den position som man idag har byggt upp och agerar utifrån. Värderingen står naturligtvis och faller med de kriterier man tillämpar – med den politiska syn som betraktaren utgår ifrån.

KFML ställde sig vid bildandet 1967 uppgiften att återskapa ett kommunistiskt parti i Sverige, ett parti av leninistisk karaktär och med en ”klassiskt ren” arbetarpolitik. I förhållande till denna målsättning så har KFML(r), och det är de som enligt deras egen mening är de sanna arvtagarna till denna strävan, varit ganska framgångsrika.

Nu är det många aktivister på vänsterkanten som har kommit att mena att den parti-klassrelation som den s k marxismen-leninismen förespråkar är felaktig för att inte säga katastrofal. Partiet tenderar, menar man, efter denna modell att bli ställföreträdande för klassen med åtföljande byråkratisering, uppblåst egenkärlek och ofelbarhet. Historiskt sett, säger man, har detta kommit att bli ett ackompanjemang till den partimodell som kom att förespråkas av Komintern. Utifrån denna ståndpunkt skulle KPML(r) idag bara representera en farlig återvändsgränd. Ytterligare andra aktivister kritiserar den politiska praktiken och menar att man inte alls har insett att samhället har förändrats och att detta måste återspegla sig i partiets program och verksamhet. Synen på mellanskiktens roll, frigörelsens innehåll osv måste utvecklas. Även ur denna synpunkt skulle KPML(r) vara ett offer för en historisk fixering vid vad som kan uppfattas som ”det korrekta partiet och dess linje”. Att marxismen skulle vara en religion och partiet en kyrka. En inte ovanlig betraktelse är vidare den synen att uppsvinget kring 1968 egentligen var en frihetsrörelse och att detta år mycket påbörjades men inget fullföljdes och att många energier då gick till spillo (se Sven-Erik Liedmans korta betraktelse om marxismens ställning i dagens Sverige i *Cavefors kvartalstidskrift* 1/1978 t ex). Dvs att vänsterns uppsving lika gärna kan sägas ha avslutats 1968 som att det då börjat. Frihetsrörelsen för en ny livskvalitet skulle ha kommit att förtvina i sin linda. Mot denna bakgrund är

det lätt att förstå det förakt som från denna utgångspunkt riktas mot KPML(r)s ”moralism”, antidekadenta agitation, homoseksyn, kallsinniga inställning till den kvinnorörelse som de facto har manifesterat sig osv.

Varje värdering av partivänsterns utveckling – värdering av de frukter som den har kommit att bära med sig och den funktion i förhållande till klasskampen som den har idag och framgent – måste ta sin utgångspunkt i dess ursprung och objektiva funktion. Vänsteruppsvinget i slutet av 60-talet byggde inte på någon bärande tradition och den snabbt uppblossande aktivismen kom att kasta löften omkring sig att kvalitativt förnya den politiska kampen och teoretiska reflektionen över samtidsmänniskans livsvillkor, allt i syfte att skapa en ny livskvalitet och samhällstyp. Man kan med Håkan Arvidsson (i en betraktelse över svensk vänster i *Ord och Bild* nr 2-3/75) konstatera att ”Dessa egenskaper var på samma gång rörelsens styrka och dess svaghet.” Arvidsson fortsätter: ”Bristen på erfarenhet och kontinuitet blev påtaglig i samma takt som uppsvinget växte. Svårigheterna att kanalisera och disciplinera den spontana kraftutvecklingen avslöjade brutalt svagheterna.” Det svenska uppsvinget kom att anpassa sig till ett internationellt mönster. Franska majrevoltens misslyckande när den politiska och organisatoriska styrkan i vänsterns vågskål var för svag, den tyska och amerikanska studentrörelsens blodiga stångande mot systemets repressiva institutioner, ”även om det inte havererade med samma storslagna åthävor”. Eftersom Arvidsson så precist träffar huvudet på spiken när det gäller karaktäristiken av vänsterrörelsens ursprungliga problembetingelser kan man fortsätta att citera honom:

Oförmågan att bygga upp bestående politiska framgångar tillsammans med den alltmer påtagliga isoleringen från arbetarklassen skapade en kris för den nya vänsterrörelsen, en kris som utmärktes av definitionsproblem och identitetssökande. Behovet av en förankring i arbetarrörelsens politiska och teoretiska tradition framstod efterhand som oeftergivligt. Den socialistiska teorins klassiska problemställningar dök upp på nytt och sprängde den tidigare breda enigheten. Smågrupper uppstod, som försökte finna en form för en mer gedigen kamp mot det kapitalistiska samhället genom studier i marxistisk teori och arbetarrörelsens historia. Denna nya fas aktualiserade också ett ställningstagande till de dominerande strategier och stridsfrågor, som klöv den världskommunistiska rörelsen.

Sett från den objektiva funktionens synpunkt förebådade naturligtvis stormsvalan studentrörelsen något annat än sig själv och de specifika drag som denna typ av vänsteruppsving bygger på och uppvisar. Strejkrörelsen runt decennieskiftet kom i detta sammanhang att starkt övertolkas. Sanningen är att partivänsterns smågrupper har ställts inför uppgiften att genomföra en metamorfos från studentrörelse till revolutionär kommunistisk rörelse under en tidsperiod då arbetarklassen långsamt och endast i begränsad utsträckning kommit att radikaliseras. Stormsvalan, har det alltså kommit att visa sig, uppträdde långt innan stormens epicentrum och den storm som antogs vara nära annalkande visade sig begränsad och snart bedarrande.

I den nödvändiga – och begränsningarna i vänsteruppsvingets himlastormande aktivism måste klart inses – omvandlingen representerar KFML(r) en och därtill konsekvent linje. Man kan kanske beklaga att man alltför litet har kunnat suga upp några av de drag som den mer autonoma aktivismen har haft, t ex kvinnorörelsen och miljörörelsen, när det gäller kampfrågor och kampformer. Avgränsningen härvidlag har dock inte hindrat KFML(r) att aktivt understödja och delta i kampen kring allaktivitetshuset i Haga, kampen mot Operabygget i Göteborg osv. Kanske kan man också beklaga att så litet av en annan utvecklingstendens under 70-talet och i kölvattnet på uppsvinget, fokusering på ett behov av teoretisk fördjupning och utveckling, konstruktivt kunnat integreras i förbundets utveckling. Ett inslag av anti-intellektualism som har övergått från det klassmässiga till det rent politiskt/teoretiska karaktäriserar KPML(r) idag, nära förknippad med ett slags paralyserande historisk fixering

vid den världskommunistiska rörelsens stridsfrågor. Kanske kan man också diskutera hur ytterligare en tendens, försök att förena det privata och det politiska, i så hög grad undgått KPML(r).

Men samtidigt – och det kan stå som en helhetsvärdering av KFML(r):s utveckling för vänstern och dess roll idag – har KPML(r) fått en proletär identitet till sammansättning och politiskt gagn som överträffar den övriga partivänsterns. Ingen annan grupp har så konsekvent följt devisen ”arbetarklassens befrielse är dess eget verk” som just KFML(r). Avgränsningen från all slags ”modernism” inom arbetarrörelsen och vänsteruppsvingets ”anda” kan synas stelbent och illavarslande, men man skall inte glömma att det är KFML(r) som har lyckats utveckla en motkultur – på kulturens och idrottens område – till den etablerade borgarkulturen. Allsidigt och professionellt. Den dialektiska utvecklingen från antirevisionism över ortodoxi och sekterism till pragmatism har skapat en politisk kraft som inte på något vis kan dödförklaras. Istället är KPML(r) en politisk rörelse i allra högsta grad livskraftig och med en förmåga att anknyta till den objektiva utvecklingen och opinionsströmningar. KFML(r) har genomgått en mognadsprocess, där de tidigare smått hysteriska och patetiska dragen har övervunnits. Risker för urartning är aldrig överstämmande, och bortom pragmatismen och det kvantitativa uppbyggets politik lurar den, men sannolikt har, om någon gång en svensk revolution får se dagens ljus, KPML(r) definitivt varit en kraft att räkna med – även om triumfen, som i alla de revolutionära omvandlingar som klassamhället hittills skådat, kommer att delas av många.

9. Slutord

I den översiktliga genomgången av KFML(r):s utveckling har en hel del viktiga förhållanden utelämnats. Pressens utveckling t ex. Idag utkommer *Proletären* med två nummer per vecka. Inslaget av arbetarkorrespondenter är påtagligt och likaså tidningens förmåga att fungera i stil med en kollektiv organisatör. *Klasskampen* har lagts ned, av ekonomiska skäl har det sagts, men man kan hoppas att det inte gäller för evigt. Även ett teoretiskt organ behövs, åtminstone på sikt, om inte pragmatismen skall utvecklas till rena prakticismen. KFML(r):s internationella ståndpunkter har likaså utelämnats. Tidigare karakteriserades förbundet av en obesvarad kärlek till Kina. Kärleken har falnat av och i realiteten har KFML(r) förhållit sig ganska avvaktande eller tillbakadragen på det internationella området. Antisovjetismen har aldrig varit särskilt framhävd och kampen mot supermakterna har följt andra spår än t ex KFML/SKP:s. Förhållandet till solidaritetsrörelsen, ungdomsrörelsen osv har heller inte berörts. Inte heller de bidrag till vänsterns ”internkritik” som KFML(r) bistått med, dvs den detaljerade kritiken av andra vänsterorganisationer och kampanjerna t ex mot VPK.

Syftet har här inskränkts till att försöka skissera det centrala i förbundets utveckling, dessutom på ett någorlunda emfatiskt eller förstående sätt. Det viktiga har varit att försöka utveckla en historik i krönikeform som inte är partigångarmässig. Det brukar ju dessvärre annars vara det vanliga när vänstergrupper själva summerar sin utveckling, med ensidighet och förblindning som vanliga följder.

Litteratur

Vänd ansiktet mot arbetsplatserna – två års kamp för ett kommunistiskt parti 1970-72, Proletärkultur, 1973.

Dokument från KFML(r):s 3:e kongress, Proletärkultur, 1972.

Centralkommitténs verksamhetsberättelse vid KFML(r):s Fjärde kongress samt Slutord av Frank Baude, HS-tryck, 1975.

Ck-Minoritetens förslag till verksamhetsberättelse för KFML(r):s 4:e kongress. Läget i förbundet, HS-tryck, 1975.

Dokument från Kommunistiska Partiets femte kongress, HS-offset, 1978.

Det Kommunistiska Partiets Program, HS-offset, 1977.

Klasskampen 1970-77.

4. RMF/KAF: Visionen om den obefläckade fanan av Jan Engberg

”1969 organiserade sig ett tiotal kamrater i Revolutionära Marxister, fjärde internationalens svenska broderorganisation. En tryckt tidskrift, Fjärde internationalen, kom i gång ungefär samtidigt. En stenciltidning, Revolutionär Information, gavs ut och nådde en smått imponerande upplaga på närmare i 1000 ex med sitt första nummer.

Men gruppen var oerhört isolerad socialt. Ett par kamrater hade kontakt med Vietnamrörelsen och studentrörelsen. Det var allt. Politiken låg också helt och hållet på ett allmänt och historiskt plan.

1970 bröt Clarté i Lund slutgiltigt med maoismen och bildade Bolsjevikgruppen. Med tidskriften Bolsjevik som främsta vapen påbörjades ett omfattande röjningsarbete på det teoretiska och ideologiska fältet.

Under inflytande från främst fjärde internationalens franska sektion orienterade sig stora delar av Bolsjevikgruppen mycket snabbt mot trotskismen. I januari 1971 gick en del i gruppen samman med Revolutionära Marxister i en organisation: Revolutionära Marxisters Förbund.”(1)

Så sammanfattas den svenska trotskistiska rörelsens födelse av tidningen *Internationalen*, huvudorgan för RMF/KAF.

Trotskismen representerar en ny politisk tradition i Sverige. Det fanns visserligen ett trotskistiskt parti, Revolutionära Socialister, i början på 50-talet, men den rörelsen kom aldrig att utmärka sig på den politiska kartan. Klimatet var då av allt att döma inte särskilt gynnsamt för framväxten av en trotskistisk organisering. I vid mening gjorde högkonjunkturen under 50- och 60-talen att andra frågor än arbetarklassens befrielse stod på tapeten och i Sverige dominerade SKP/VPK fullständigt den kommunistiska rörelsen. Utmärkande för SKP/VPK var det starka beroendet av Moskva. Den ideologiska debatten, i den mån den förekom, dominerades av den officiella sovjetiska hållningen. Eftersom stalinismens framväxt i Sovjet kom att ske under motstånd från bl a gruppen kring Trotskij, den s k vänsteroppositionen, kom Trotskij att framställas som renegat och tillhörande fiendeläggret. Sådan var också inställningen till trotskismen i Sverige.

I och med att KFML bildades och på grund av vänsteruppsvinget i allmänhet kom ett utrymme för en alternativ kommunism att skapas. Man kan säkert säga att KFML bildades som en reaktion på reformistiska tendenser inom SKP/VPK och att RMF/KAF i sin tur var en reaktion mot nystalinismen inom KFML.

Alla politiska rörelser kan relateras till nationella omständigheter men också till allmänna historiska förhållanden. Då det gäller trotskismen i Sverige kan man notera att för svenska förhållanden är rörelsen tämligen ny, vidare att den står för i många avseenden en alternativ kommunism. Avsaknaden av specifika svenska traditioner gör att man för att få en riktig bild av trotskismens framväxt i Sverige måste blicka tillbaka på historien. Innan jag går in på RMF/KAF:s utveckling och politik ska två viktiga och relaterade aspekter studeras, dels vissa omständigheter under den ryska revolutionens första år och dels Fjärde Internationalens utveckling.

Den ryska revolutionen och vänsteroppositionens framväxt

Oktoberrevolutionen i Ryssland etablerade den första arbetarstaten. Den klassiska marxismen som förutsatte att proletära revolutioner endast skulle äga rum på basis av högt utvecklade produktivkrafter fick ge vika för nya teorier om den ojämna och kombinerade utvecklingen. Enligt dessa var den ryska revolutionen möjlig och önskvärd på speciella förhållanden i Ryssland. Trotskij skriver: "Ryssland var så sent ute när det gäller att genomföra den borgerliga revolutionen att det fann sig tvingat att förvandla den till en proletär revolution."⁽²⁾

Det faktum att den ryska revolutionen inte hade genomförts enligt mallarna hindrade inte bolsjevikerna att sätta en stark tilltro till det ryska exemplets genomslagskraft på den europeiska arbetarklassen. Man trodde att den ryska revolutionen skulle verka som en injektion på arbetarklassen i andra länder. Så skedde emellertid icke, och efter de högt uppskrivade förväntningarna vändes revolutionsnyan snabbt till en konfrontation med aktuella och krisartade problem i Sovjetunionen.

Bolsjevikernas första åtgärder för att förändra samhällsstrukturen blev förutom vissa nationaliseringar att införa arbetarkontroll på företagen. Dessa försök misslyckades dock, bl a som en följd av arbetarnas bristande förtroende för ekonomiska och tekniska problem. Det problem som korn i förgrunden och som grusade förhoppningarna om den snabba socialistiska omdaning var inbördeskriget. Nu gällde frågan att rädda revolutionen och inte så mycket hur det framtida samhället skulle skapas.

Inbördeskriget var inkörsporten till krigskommunismen som i sin tur kan sägas ha banat väg för den politik som brukar sammanknipas med Stalineran. Ytterst innebar krigskommunismen att alla tillgängliga resurser inriktades på krigsaktiviteterna och därmed underställdes alla andra behov. Bönderna blev den grupp som fick sitta emellan. De var tvungna att producera ett betydande överskott för att livnära industriarbetarna och armen. Det faktum att bönderna redan tidigare visat ett svagt intresse för revolutionen, och omständigheten att de inte kunde erbjudas fullgod betalning för sina varor, gjorde att en normal överflyttning av resurser från bönder till de prioriterade sektorerna inte kunde genomföras. I stället införde man tvångskonfiskering av skördarna, införande av arbetsplikt, tvångsöverflyttning av arbetskraft osv. Från partihåll ansåg man att de hårda tiderna var av övergångskaraktär och endast skulle tillämpas under inbördeskriget och den svåra uppbyggnadstiden därefter.⁽³⁾

NEP eller den nya ekonomiska politiken som påbörjades 1921 skulle bli svaret på alla strävanden som fick skjutas upp under inbördeskriget. NEP innebar att man i första hand skulle återupprätta industrin och därigenom åstadkomma den efterlängtdade kapitalackumuleringen. Genom det överskott som man förväntade sig av jordbruksproduktionen skulle man gradvis bygga upp industrin. Problemet var emellertid den låga produktiviteten inom jordbruket. För att åstadkomma ett överskott var man tvungen att satsa på stordrift i någon form. Alternativet var att antingen satsa på kollektivisering eller att stödja de mest besuttna bönderna, dvs kulakerna. Man valde det senare alternativet. Erfarenheterna från bondeupproren, tvångskonfiskeringarna och arbetsplikten gjorde att man ville gå försiktigt fram. Resultatet av denna politik blev att traditionella kapitalistiska relationer släpptes lös på landsbygden, medan staten behöll kontrollen över den tunga industrin, utrikeshandeln och kreditväsendet.

Parallellt med denna utveckling skedde en byråkratisering av statsapparaten. På grund av inbördeskriget, böndernas motstånd och tvångsåtgärderna i allmänhet, kom beslut att alltmer centraliseras till ett visst administrativt skikt. Eftersom det kommunistiska partiet var den enda fungerande organisationen under dessa revolutionens första år, kom partiet i praktiken att bli jämställt med byråkratin. Det system med arbetarråd eller sovjetor som införts under

revolutionens första år, fick ge vika för en centraliserad beslutsapparat med partibyråkratin i spetsen.

Bolsjevikerna hade, på grund av omständigheterna och ofta mot sin vilja, övertagit den gamla tsariska statsapparaten och använt den för sina egna syften. Följden blev att många av de högt stämnda förväntningarna på revolutionen och det kommunistiska samhället rann ut i sanden. NEP misslyckades, motsättningarna inom landet minskade inte och systemet med arbetarråden som skulle manifesteras den proletära demokratin hade tömts på sitt innehåll.

Oppositionen

Utvecklingen var naturligtvis inte höljd i dunkel för delar av partiet. Redan tidigt utvecklades oppositionella linjer mot den officiella politiken. Om kritiken till en början var tämligen spontan, kom den efter hand att kanaliseras till vissa grupper, och gälla frågor som rörde hela den revolutionära politiken.

Moskvaoppositionen 1923 liksom Leningradoppositionen 1925 kom att rikta in sig på frågor om den ekonomiska politiken. Även om det förekom skiljaktigheter mellan dessa båda oppositioner kan man i stort hävda att kritiken gällde NEP-systemet. Man var rädd för en tillbakagång till kapitalistiska relationer och krävde istället mer långtgående planering och kollektivisering. Efter hand, och i ljuset av egna svårigheter att föra fram kritiken, kom oppositionen också att ägna sig åt frågan om den inre demokratin i partiet. De båda oppositionella linjerna slog sig samman under 1926 och lade fram en preliminär politisk linje vid ett centralkommittémöte. De ledande företrädarna Trotskij, Kamenev och Zinovjev protesterade mot partiapparatens tyranni, mot NEP-politiken och mot den bristande internationalismen.

Vid den här tiden hade Stalin fått ett allt större inflytande över de ledande skikten i partiet. Kritiken mot den förda politiken var också en kritik mot Stalin personligen och de metoder han representerade. Lenin hade ju i sitt testamente varnat för Stalins diktatoriska fasoner. En varning vars vidd också oppositionen insåg. Den av Stalin dominerade centralkommittén förkastade givetvis oppositionens kritik och påbörjade successivt åtgärder för att utmanövrera de ledande oppositionsmännen. Röster höjdes för att utesluta Trotskij, Zinovjev m fl ur partiet, men än så länge saknades uppenbara skäl.

Oppositionen lät sig inte slås ner av motståndet. Man lanserade en egen politisk plattform och organiserade sammankomster i Moskva och Leningrad. Vid demonstrationen till revolutionens tioårsdag 1927 gick man även i egna demonstrationer. Dittills hade motsättningarna om den förda politiken hållits inom partiets centrala organ, men när oppositionen nu började gå ut bland folket, fick Stalin en förevändning för ingripanden. Kort efter demonstrationen uteslöts Trotskij och Zinovjev ur partiet. De fick alternativen avbön eller deportering. Zinovjev valde det förra, Trotskij det senare.(4)

Oppositionen var nu krossad i Sovjetunionen. Trotskij, som hade förvisats till Alma Ata, deporterades till Turkiet i början på 1929. Han hade trots den behandling han vederfarits av Sovjetledningen, inte gett upp hoppet om att kunna reformera det sovjetiska kommunistpartiet. Det forum han vände sig till var den kommunistiska internationalen (Tredje Internationalen). Denna var från början tänkt som en plattform där alla världens kommunistpartier skulle samlas. Trots att där fanns stor enighet om den sovjetiska politiken, fanns det en del oppositionella grupper. Dessa var emellertid starkt splittrade, både sinsemellan och inom de egna rörelserna. Trotskij tog nu som sin uppgift att försöka ena dessa grupper och på så sätt bilda en stark tendens inom internationalen som på sikt skulle kunna förändra det Stalindominerade sovjetiska kommunistpartiet.

Tiden från 1929 till 1933 kom att verka som den tid då den trotskistiska rörelsen avgränsade och konsoliderade sig i förhållande till förhärskande uppfattningar inom Tredje Internationalen. Fortfarande var tanken att inom internationalen försöka reformera eller korrigera den förhärskade politiken.

Den händelse eller den historiska utveckling som radikalt kom att förändra Trotskijs och vänsteroppositionens strategi var nazismens maktövertagande i Tyskland. Vänsteroppositionen hade redan tidigt propagerat för en enhetsfront mot fascismen, dvs en enhet mellan alla radikala krafter mot fascismens frammarsch. Stalin och Tredje Internationalen stod emellertid för en helt annan linje. Man resonerade där som så att de kapitalistiska länderna stod inför en katastrofartad ekonomisk kris och att denna utveckling skulle leda till revolutionära explosioner. Kommunistpartierna världen över skulle nu uppfylla sin historiska mission och störta kapitalismen. Inför den annalkande krisen ansåg man sig behöva göra rättning i leden. De socialdemokratiska partierna, speciellt deras vänsterflyglar, benämndes som socialfascistiska och skulle betraktas som kommunismens farligaste fiender:

Det är inte sant att fascismen endast är en av bourgeoisins komporganisationer ... Fascismen är den av bourgeoisins kamporganisationer som grundar sig på aktivt stöd från socialdemokratin. Objektivt sett är socialdemokratin fascismens moderata flygel.(5)

Den politiska konsekvensen av denna politik var att man givetvis inte kunde samarbeta med socialfascister utan tvärtom borde bekämpa dem. Detta fick katastrofala följder som att kommunisterna deltog tillsammans med nazisterna i aktioner riktade mot socialdemokrater, att kommunister röstade tillsammans med nazister i en folkomröstning i Preussen osv. Denna politik som kom att kallas ”den tredje perioden” eller ultravänsterismen ledde till att en klyfta skapades mellan kommunister och socialdemokrater, en utveckling som paralyserade det tyska proletariatet inför den nazistiska frammarschen.(6)

Efter dessa händelser ansåg vänsteroppositionen att den Tredje Internationalen var fullständigt komprometterad. Nu fanns det, menade man, ingen annan utväg än att skapa en egen organisation, en egen international eller den Fjärde Internationalen. Den insikten nådde man redan 1933 men det skulle dröja ända till 1938 innan den fjärde internationalen proklamerades.

I trotskistiska pamfletter brukar man härleda den egna rörelsens födelse redan till 1923 och Moskvaoppositionen. Detta förefaller något ambitiöst. Visserligen förekom Trotskij som en av föregångsmännen där men han var inte ensam, flera kända bolsjeviker från oktoberrevolutionen deltog också. Vidare var Trotskijs egna insatser inte helt glasklara. Han var en av de ivrigaste förespråkarna för NEP-politiken och även under en period motståndare till oppositionsfriheten inom partiet och fackföreningarna. Inte förrän han själv genom sin uppvaknande medvetenhet blivit utsatt för systemets förtryck kom han att bli den förgrundsgestalt som kom att samla oppositionen.

Inte förrän på 30-talet kan man egentligen särskilja trotskismen som en alternativ kommunism. Då hade de teoretiska och praktiskt/politiska skiljelinjerna mellan Stalin och Trotskij utkristalliserats. Stalin stod för den pragmatiska och situationsanpassade tesen om socialismen i ett land, medan Trotskij förde fram teorin om den permanenta revolutionen. I den meningen ansåg sig Trotskij stå för de ”rena bolsjevikiska och leninistiska traditionerna”. Senare kom skillnaderna att alltmer accentueras, främst genom Sovjets stöd till Chiang Kai-shek, genom Moskvarättegångarna och genom hållningen till det tyska proletariatet.

I korthet kan man säga att försvararna av Stalins hårda linje brukar hävda att dessa var ett resultat av historiska nödvändigheter, medan trotskisterna hävdar att så inte är fallet. Detta faktum bildar utgångspunkten för trotskismens vidare formering.

Fjärde Internationalen

Den politik som Fjärde Internationalen (FI) grundade kom att präglas av de erfarenheter som gjorts i samband med den sovjetiska utvecklingen, men också av utvecklingen i Europa på 20- och 30-talen.

Det var i den polemik som utgick från de viktigaste händelserna i klasskampen på 20- och 30-talen som oppositionen vidareutvecklade och förstärkte den revolutionära rörelsens programmatiska grundval. Den förstärkte den proletära internationalismen mot "socialismen i ett land". Den utvecklade synen på *enhetsfronten* speciellt i kampen mot fascismen. Den utvecklade teorin om den *permanenta revolutionen*, speciellt i förhållande till den kinesiska revolutionen och kominterns stöd till Chiang Kai-Shek och den nationella bourgeoisin. Och inte minst den utvecklade teorin om *övergångssamhällets* utveckling efter den socialistiska revolutionen och utvecklade ett program för kampen mot den byråkratiska utarmning som skett i Sovjetunionen.(7)

Enhetsfrontstaktiken lanserades av Tredje Internationalen 1921. Den var tänkt att lösa tre problem. Den skulle 1) "upprätta en enhet inom hela klassen för att möta bourgeoisins offensiv, och 2) detta samtidigt som den revolutionära organisationen bibehålls intakt, och motverkar alla tendenser till sammansmältning med opportunisterna; 3) ändra styrkeförhållandena inom klassen på så sätt att den socialdemokratiska hegemonin utmanas".(8)

Mer konkret innebar taktiken skapandet av en front kring bestämda frågor, kring ett minimiprogram som de olika organisationerna tillsammans åtog sig att kämpa för. De ingående organisationerna skulle bevara sin organisatoriska självständighet, men grundtanken var att de kommunistiska partierna genom sitt klassmedvetna agerande skulle vinna över de socialdemokratiska arbetarna. Denna av den Tredje Internationalen ärvda taktiken blev trotskismens främsta vapen mot den av Stalin lanserade "ultravänsterismen" och även mot folkfrontspolitiken (det hejdlösa klassarbetet) senare under 30-talet.

Teorin om den permanenta revolutionen lanserades av Trotskij redan före oktoberrevolutionen och kom senare att omfattas av Lenin. Den innebär 1) ett antagande om den socialistiska revolutionens permanens i allmänhet, dvs övergångarna mellan de olika revolutionära stadierna förutsätts ske kontinuerligt, fastän med olika tempo i olika länder (jfr ryska revolutionen), 2) villkor för revolutionens internationella spridning och omöjligheten av att bygga det fullständiga socialistiska samhället inom nationella ramar.(9) Teorin kom av trotskisterna att ställas mot Stalins tes om "socialismen i ett land". Speciellt händelserna i samband med den kinesiska revolutionen aktualiserade motsättningarna mellan dessa båda skolor. Stalin menade att kommunisterna borde söka en allians med nationalisterna i Kina, medan Trotskij hävdade nödvändigheten av revolutionens permanens, dvs övergång till socialism utan stopp vid den borgerliga revolutionen.(10)

Teorin om övergångssamhället specificerar synen på Sovjetunionen som karaktäriseras som en degenererad arbetarstat. Fjärde Internationals (FI:s) hållning är att stödja tendenser till ett revolutionärt uppsving i Sovjetunionen för att stödja sovjetdemokratins pånyttfödelse. Kampen i Sovjet kommer, anser man, att börja som en kamp mot social ojämlikhet och politiskt förtryck.

Till Fjärde Internationals första kongress lade Trotskij fram ett grundningsdokument, kallat "övergångsprogrammet". Det innehåller en serie krav som applicerade på det kapitalistiska samhället förväntas resultera i proletariatets resning och övertagande av makten. Programmet karaktäriseras av en långtgående konkretion. Man har ambitionen att så långt som möjligt presentera en handbok för det politiska arbetet i länder med en kapitalistisk struktur. En kärnpunkt i programmet är kravet att parollerna ska vara sammanhängande. Man förkastar därmed teorier som bygger på stadietänkande eller socialdemokratiska föreställningar om minimi- och maximikrav, dvs föreställningen om att man som minimiprogram ställer i utsikt

reformer inom det borgerliga samhällets ram och som maximiprogram lovar socialism men i en obestämd framtid.(11)

Splittringen av Fjärde Internationalen

Vid Fjärde Internationalens grundningskonferens och den närmaste tiden därefter rådde i det närmaste full enighet om de programmatiska linjerna. Frågan om Sovjetunionens karaktär av arbetarstat ställdes visserligen redan 1940 av den amerikanska sektionen, men de motsättningar som rymdes i denna fråga skulle inte belysas i hela sin vidd förrän senare. Den allvarligaste splittringen skulle komma efter det andra världskriget.

Kommunister i allmänhet och trotskister i synnerhet hyste stora förväntningar om vad som skulle resa sig ur krigets spillror. Man förutspådde på traditionellt sätt kapitalismens djupa kris och proletariats resning. Så skedde emellertid inte. Tvärtom konsoliderade kapitalismen i Västvärlden sina ställningar genom den största ekonomiska boomen någonsin, en utveckling som för övrigt kom arbetarklassen till godo i form av kraftiga reallöneökningar. Andra utvecklingstendenser under efterkrigstiden var kolonial frigörelse – väsentligen företrädd av bönder! Borgarklassens stärkande i Västeuropa – utan motsvarande arbetarmobilisering! Bildandet av de nya socialistiska staterna i Östeuropa – utan revolution, men genom den i FI:s skrivning ”kontrarevolutionära” Röda armén!

Genom dessa händelser eller genom utvecklingen i allmänhet hamnade Fjärde Internationalen i ett slags identitetskris. Gamla föreställningar och etablerade teorier verkade inte hålla. Vilka lärdomar skulle man dra? Och hur skulle den framtida kampen gestalta sig?

Den allt övergripande frågan om Sovjetstatens klasskaraktär accentuerades ytterligare. Denna fråga rymde i sig källor till motsättningar i de flesta andra viktiga frågor, exempelvis frågan om öststaternas klasskaraktär, inställningen till den koloniala frigörelsen, den omedelbara strategin osv. Det var FI:s generalsekreterare Michel Pablo som drog igång den debatt som skulle få förödande konsekvenser för Fjärde Internationalen som organisation. Pablo hävdade att byråkratiseringen av de proletära revolutionerna var en oundviklig följd av deras isolering och av det faktum att övergången från kapitalism till socialism krävde en sådan ordning. Vidare hävdade han att den objektiva utvecklingen i världen tydde på ett nytt imperialistiskt storkrig, igångsatt av USA. Det enda hoppet för världsproletariatet i ett sådant läge, var enligt Pablo Sovjetunionen. Denna stat skulle mer eller mindre tvingas in i ett antikapitalistiskt krig. Han legitimerade på detta sätt stalinismen, dels genom att framställa nödvändigheten av byråkratiseringen, dels genom att peka på stalinismens objektiva historiska mission. Den enda möjligheten för FI var enligt Pablo att gå in i de traditionella arbetarpartierna (de kommunistiska och socialdemokratiska) för att på det sättet stå enade inför den kommande stora konfrontationen, det tredje världskriget.(12)

Den omedelbara taktiken kallades ”entrism”. De nationella sektionerna av FI skulle gå in i socialdemokratiska och kommunistiska partier för att dels stödja dem inför världskriget, men också som en ”eftergift” åt trotskismen, försöka skapa en vänsteropposition inom dem. Entrismen hade tidigare förespråkats av FI men i annan form. Tidigare gick man in öppet, dvs behöll sin organisatoriska förankring till trotskismen och arbetade även under en begränsad tid, med det omedelbara syftet att rekrytera nya medlemmar till den ”egna” rörelsen. Vad som tidigare hade varit taktik blev nu under inflytande av de nya strömningarna till en strategi.(13)

Resultatet av Pablos utspel blev en omfattande splittring av Fjärde Internationalen. Splittringen som brukar dateras till 1954 ledde till att större delen av de europeiska sektionerna med undantag för de brittiska, franska och schweiziska sektionerna stödde Pablos linje. De latinamerikanska sektionerna var splittrade, liksom den amerikanska.

En internationell kommitté av Fjärde Internationalen bildades för att verka som motpol till "nystalinismen". Medan Pablos linje stod för ett slags genväg till revolution via en anpassning till de traditionella stora kommunistpartierna, stod kommittén för en mer "normal" trotskism och syftade bl a till att bygga det trotskistiska revolutionära partiet. Kommitténs linje kom under slutet av 50-talet att bli den dominerande. Gradvis lyckades man återerövra landvinningarna från 40-talet. Testen på omkastningen i politiken kom då FI stödde arbetarupproret i Ungern, en politik som varit omöjlig med Pablos linje. De båda tendenserna återförenades formellt 1963 men hade redan tidigare börjat växa samman.

Efter återföreningen och under 60-talet kan man iakttä en relativt lugn period för FI. En diskussion om den koloniala situationen och taktiken inför befrielsekampen i de förutvarande kolonierna kan noteras. Skiljelinjen låg här mellan dem som förordade att alla resurser borde läggas på kampen i dessa länder, medan "traditionalisterna" menade att kampen i de kapitalistiska högindustrialiserade länderna var nog så viktig. Meningsskiljaktigheterna ledde inte till någon allvarlig splittring. Huvudtendensen blev också ett accepterande av den senare linjen.

Under 70-talet kan en viss uppmjukning av FI:s paroller noteras. Erfarenheterna från studentupproren och strejkerna liksom kapitalismens nuvarande skepnad har präglat politiken. Man betonar inte längre de snabba förändringarna, kapitalismens allt djupare kris eller proletariatets naturliga resning. Visserligen lider trotskismen fortfarande av "krutdurksteorin" dvs uppfattningen att de kommande sociala striderna rycker allt närmare, men en tonförändring mot ett allt större framhållande av dagskrav och taktiska spörsmål kan noteras.

Sammanfattning och kommentarer

Fjärde Internationalen kan i en mening ses som ett försvar av vissa grundläggande marxistiska och leninistiska principer från den ryska revolutionens första år, men också som en form av situationsanpassning där erfarenheterna från mellankrigstiden och det kalla kriget gjort sig gällande. Från att i huvudsak ha varit en reaktiv rörelse (en reaktion på stalinismen) har trotskismen, främst genom bildandet av Fjärde Internationalen blivit ett radikalt politiskt alternativ. Detta alternativ eller den alternativa kommunism, som trotskismen står för skiljer sig på vissa grundläggande punkter från andra varianter inom den kommunistiska traditionen. En jämförelse mellan trotskismen och andra riktningar skulle bli alltför omfattande att göra här. Istället ska de för trotskismen utmärkande linjerna sammanfattas i några punkter:

- 1) Teorin om den permanenta revolutionen, dvs föreställningen om den socialistiska revolutionens kontinuitet och internationella villkor.
- 2) Övergångskraven, vars viktigaste funktion är att programmatiskt sammanbinda den dagliga kampen med kampen för den socialistiska revolutionen.
- 3) Internationalismen. Utöver vad som framkommer i teorin om den permanenta revolutionen framhåller man att eftersom kapitalet alltmer karaktäriseras av internationalisering kräver detta en motsvarande organisering av arbetarklassen. Internationalismen står i den meningen inte bara som en nödvändighet i sig, utan även som en viktig kampform i dag.
- 4) Enhetsfrontstaktiken, dvs den taktik som sammanfattar den revolutionära rörelsens förhållningssätt till andra vänsterrörelser och till massornas spontana kamp.
- 5) Upprättandet av dubbelmakten. Här återknyter man till en tradition från Tredje Internationalen som innebär att i ett läge då motsättningarna övergår från en passiv till en aktiv kamp, gäller det för den revolutionära rörelsen att upprätta parallella organ för att förhindra att de borgerliga institutionerna tar över och återställer maktpositionerna. Dessa

parallella organ som benämnes dubbelmakt organiseras i strejkkommittéer, arbetarråd, ockupationskommittéer osv.

6) Kraven på den tendensfria, demokratiska socialismen, bl a genom förespråkandet av arbetarnas självorganisering i arbetarråd.

I vilken utsträckning har då Fjärde Internationalen lyckats realisera sina mål att bli den dominerande kraften inom arbetarrörelsen och att bygga det revolutionära partiet? Ser man trotskismens styrka i nationell måttstock har man inte lyckats erövra någon dominerande position (utom i Sri Lanka!). Visserligen finns trotskistiska sektioner företrädade i de flesta europeiska länder och även i USA och Latinamerika, men ser man till röstetal är betydelsen ointressant.

Ett partis betydelse kan emellertid inte (speciellt inte kommunistiska partier) bedömas utifrån enbart kvantitativa mått som röstsiffror utan andra aktiviteter som produktion av skrifter, tidningar, deltagande i aktioner, militans osv måste beaktas.

I den meningen råder samma oproportionerlighet för trotskismen som för andra vänsterföreteelser – inflytandet är större än numerären förmår visa.

Trotskismen i Sverige

Trotskismens organisering i Sverige har sina rötter i studentrörelsen i Lund i slutet på 60-talet. Under denna tid, åren 1966-1968, ägnade sig studentrörelsen främst åt antiimperialistiska frågor. Efter hand kom emellertid intresset och engagemanget att rikta sig mot svenska frågor. Problem i samband med universitetsreformen, strejkvågen osv tenderade att ändra inriktningen på rörelsen. De politiska alternativen vid denna tidpunkt utgjordes främst av VPK och KFML. För många framstod dessa partier inte som några sympatiska alternativ. Å ena sidan hade man VPK med starka reformistiska drag och å andra sidan KFML med som många uppfattade en rent stalinistisk politik. För dem som sökte alternativ fanns ingen annan utväg än att själv skapa ett sådant. Om inte annat så var den utvägen den naturliga lösningen vid den här tiden.

Inom Clartésektionen i Lund började en oppositionell linje utformas under hösten 1968. Oppositionen resulterade under 1970 i en utbrytning från Clarté och bildandet av Bolsjevikgruppen. Ett år tidigare hade en grupp som kallade sig RM (Revolutionära marxister) bildats i Göteborg av gamla medlemmar i KFML, men även av från utlandet inflyttade trotskister (en omständighet som inte gick KFML obemärkt förbi!).

RM hade ungefär samma politiska framtoning som Bolsjevikgruppen. Båda dessa grupper var mycket små till numerären. Bolsjevikgruppen hade kanske ett 40-tal medlemmar och RM ett tiotal vid starten.

Vad var det då för alternativ man sökte? Till en början formulerade man sig som en reaktion mot KFML och det kan i det sammanhanget vara av intresse att se på vilket sätt man kritiserade denna organisation. I Bolsjevikgruppens brytningsdokument kritiserades KFML för:

- 1) En dogmatisk och empiricistisk samhällssyn, dvs en analys som fastställer marxistiska sanningar på ett mekaniskt sätt utan hänsyn till faktiska förhållanden.
- 2) För en konsekvent historieförfalskning i Stalins anda.
- 3) För en ekonomistisk och sekteristisk politik, exempelvis genom en uppsplittring av kampen mellan studenter och arbetare. ”Clarté tar hand om studenterna och KFML om arbetarna”, eller genom krav av typen högre lån, lägre hyror osv.

4) För bristen på internationalism dvs oförmågan att se samband mellan olika kampformer inom och mellan länder och oförmågan att framställa ett internationellt strategiskt perspektiv.

5) För en byråkratisk centralism, i den meningen att KFML inte lyckats lösa konflikter inom partiet i demokratisk ordning, utan isolerat medlemmar, avdelningar och sektioner från varandra.(14)

Det är möjligt att kritiken redan då var inspirerad av vänsteroppositionen och Trotskij. Återvändandet till klassikerna var i alla händelser utmärkande för vänstern på den tiden. Antistalinismen, ideologikritiken och den fria debatten var utmärkande för RM och Bolsjevikgruppen, dvs uppfattningen att ideologier måste man tillägna sig, ansluta sig till eller förkasta genom kritisk prövning och inte anamma genom ett mekaniskt accepterande av marxistiska teser.

De alternativ som RM och Bolsjevikgruppen gav uttryck för utgjorde inte några genomarbetade politiska analyser. Bolsjevikgruppen övertog den franska trotskistiska rörelsen Ligue Communistes lägesbedömning och försökte överföra den till svenska förhållanden. Den strategin gick ut på att man utifrån universiteten skulle tränga in på arbetarsektorn, dvs framväxten av universitetskommittéer skulle verka som en språngbräda till arbetarklassen. Man gjorde också otroligt optimistiska bedömningar av effekten av denna strategi och menade att inom ett år skulle en flera hundra man stark kader finnas på arbetsplatser och universitet. RM å sin sida gick ut med ett program som byggde på traditionella skrivningar från Fjärde Internationalen och som endast kan karaktäriseras som en mycket allmän programförklaring. Skiljelinjer fanns naturligtvis. Medan RM redan från början slöt upp kring Fjärde Internationalens politik och organisation (man kallade sig broderorganisation till FI) ansåg Bolsjevikgruppen att man skulle vänta med den närmare anslutningen tills man hade några konkreta erfarenheter att bidra med till internationalen. Vidare fanns det olika uppfattningar om partiets organisering. Bolsjevikgruppen stod för en mer decentraliserad uppfattning, dvs man ville sprida ut befogenheterna. RM höll på den mer traditionellt leninistiska partibyggarlinjen.

Sammanfattningsvis kan man om RM och Bolsjevikgruppen påstå att vad gäller förverkligande av politiska alternativ kom grupperna endast att verka som ett organiserat avståndstagande från KFML. De problem som organisationerna mött och de erfarenheter man fick från det politiska arbetet, gjorde att man försökte samordna och omorganisera de båda rörelserna som trots allt hade vissa gemensamma drag. Resultatet av dessa diskussioner blev efter en del stridigheter bildandet av Revolutionära Marxisters Förbund (RMF). Detta skedde 1971 och den politik som grundlades vid den första kongressen kan sägas till största del återspegla den politik som RM tidigare fört. Falangen kring Bolsjevikgruppen fick mindre inflytande. Utöver vad som fanns i RM:s programförklaring utvecklade man i det nybildade RMF den trotskistiska linjen, dvs lade fram teser om den permanenta revolutionen, övergångskraven, arbetarråd osv och deklarerade att man var den svenska sektionen av Fjärde Internationalen. Trotskismens organisering i Sverige kom för övrigt vid den tid (1970-71) då vänsterns nuvarande sammansättning kom till. Av KFML blev KFML:s senare SKP och KFML(r), av VUF blev FK och av Bolsjevikgruppen och RM blev RMF, senare KAF.

Konsolideringen

I inledningen konstaterades att RMF/KAF och trotskismen utgjorde en helt ny tradition i Sverige. Man startade som en organiserad reaktion mot stalinismen och KFML. De första åren av politisk verksamhet kom att domineras av detta förhållande. Man försökte avgränsa sig i förhållande till den övriga vänstern, legitimera rörelsens existens, etablera sig på den politiska arenan och framställa en alternativ kommunism. Detta var inte bara en normal verksamhet för

en ny vänsterorganisation, för trotskisterna gällde det dessutom att rentvå sig från den stalinistiska förtalskampanjen (en tradition som KFML gärna förde vidare).

Genom dessa grundläggande ambitioner kom politiken att präglas av en långtgående teoretisering. De var de planetariska och övergripande frågorna som dominerade. En allmän karaktäristik av RMF/KAF:s politik under de första åren skulle kunna sammanfattas i uttrycket ”vänsterpuritanism”. Man ansåg sig stå för den historiskt okomprometterade kommunismen, den kommunism som aldrig tvingats till nederlag eller förödande kompromisser, som lyckats hålla fanan obefläckad alltsedan den ryska revolutionen och fram till idag. Denna ideologiska och teoretiska ”renhet” plus det faktum att man sökte legitimera sin existens gjorde att man agerade städgumma åt andra rörelsers ideologiska och teoretiska felgrepp.

Den första konkreta fråga som man engagerade sig i var strejkvågen (1969-71). Denna hade egentligen ebbat ut då RMF började agera. Det hindrade inte att man tog som sin uppgift att förklara och rätta de misstag som gjorts.

Det kan noteras att förväntningarna var stora inför effekterna av strejkerna. Föregångarna till RMF, de revolutionära marxisterna RM skrev på sin tid att ”kampen för socialismen hade nu fått en ny dimension” och man började karaktärisera klasskampssituationen som ”den förrevolutionära situationen”.(15)

Den svenska strejkvågen fick emellertid inte de konsekvenser man från revolutionärt håll väntat sig. Någon massmobilisering och större radikalisering av arbetarklassen skedde inte.

I ljuset av dessa erfarenheter drog RMF slutsatsen:

Strejkvågens genombrott i Sverige har distanserat den revolutionära vänsterns orienterings- och formeringsförsök. Arbetarklassens spontana mobilisering ligger före den politiska nyformeringen (dvs före den nya vänstern, min anm.). Den klasskamp som tänts företer alla drag av en spontan klassmobilisering utan dess nödvändiga komplement i ett revolutionärt parti.(16)

Denna insikt föranledde RMF att ytterligare poängtera leninistiska principer. Grundtanken var att hade det funnits ett starkt, välorganiserat revolutionärt parti vid tiden för strejkerna, kunde utgången ha blivit en annan. En konsekvens av strejkvågen för RMF:s del blev således att man starkare framhävde partiets roll, de revolutionära marxisternas. KFML:s blamager i samband med strejken bidrog säkert också till att RMF kände sitt ansvar för arbetarklassen än starkare.

Ett annat utslag av puritanismen var inställningen till DFFG. Redan tidigare kom KFML att dominera denna rörelse. RMF/KAF hade ju ett ont öga till KFML sedan tidigare, men nu manifesterades motsättningarna ytterligare. Man såg i KFML/DFFG stalinismens förlängda arm. Orsaken till detta kan sökas i den förhatliga folkfrontspolitik som Stalin inledde på 30-talet för att förhindra det fascistiska angreppet på Sovjetunionen, dvs den politik som gick ut på det extrema klassarbetet med vem det vara månne och som fick förödande konsekvenser för bl a det spanska inbördeskriget. RMF såg nu politiken återupprepa sig. Man såg alltså i DFFG ett uttryck för denna politik. Och då DFFG deltog i gemensamma aktioner med riksdagspartierna tyckte man att klassarbetet nått sin kulmen. RMF/KAF ville i stället ha en solidaritetsrörelse som grundade sig på den proletära enhetsfronten, en rörelse som under röda fanor också skulle föra fram revolutionära paroller. Trycket från KFML mot RMF/KAF var dessutom ytterligt hårt vid denna tid. Trotskismen framstod för KFML som bland det värsta man kunde tänka sig. Trotskister kallades för fascister, och diverse mer eller mindre historiskt belagda fakta om trotskismens förräderi strömmade ut ur KFML-pressen (t ex i den av KFML utgivna boken *Marxism eller trotskism*). (17) RMF/KAF blev utkastade ur DFFG och bildade då Svenska Kommittén för Indokina (SKI), en rörelse som aldrig fick någon större betydelse.

Ett resultat av konsolideringspolitiken för RMF:s del blev att man kom att ställa arbetarklassen i skymundan. De i huvudsak teoretiska och avskiljande resonemangen kom aldrig att kombineras med en konsekvent arbetsplatsaktivitet. RMF liksom andra vänsterorganisationer säger sig ju företräda arbetarklassens intressen. Rimligen borde man då organisatoriskt och politiskt närma sig denna klass. Politiskt gjorde man det naturligtvis i den allmänna retoriken, men den reella yttringen av arbetarförankring nådde man inte. I den allmänna vänsteryran i början på 70-talet sågs inte heller bristen på arbetarförankring som något stort problem. Historien och de objektiva krafterna skulle lösa det problemet i sinom tid. Man såg helt enkelt studentmiljön som ett förebud om kommande sociala strider mellan klasserna. Klarsynta minoriteter ur studentmiljön skulle komma att ställa sig i arbetarklassens tjänst och bilda kärnan i det revolutionära avantgardet. Avantgardets specifika utvecklingsprocess ansågs då ligga före klassens.(18) Erfarenheterna från strejkerna men även ökade insikter i allmänhet (upptäckten av att arbetarna inte strömmade till i den naturliga ordning man föreställt sig) gjorde att man nu från RMF:s håll började aktualisera arbetarfrågan.

Inplanteringen i arbetarklassen

Till RMF/KAF:s kongress 1973 slog man fast den nya inriktningen. Man skulle förvandla förbundet ”från en lösligt organiserad propagandagrupp till en kaderorganisation med en första inplantering i arbetarklassen” (19) ”Inplanteringen” gick emellertid en smula trögt. En utväg ur dilemmat blev proletarisering. Om arbetarklassen vägrade komma till förbundet, fick väl det eller rättare dess medlemmar gå till arbetarna. Kort sagt man blev arbetare. Proletariseringen inom RMF tog sig aldrig samma omfattning som i andra vänsterrörelser men det hindrade inte att man kunde förorda ”proletära yrken” för dem som sökte sig till förbundet. Det huvudsakliga problemet och därmed anledningen till den svåra arbetarförankringen låg naturligtvis i klassens egna hållning.

Ett dominerande problem för RMF/KAF liksom för andra vänstergrupperingar är det förhållandet att den klass man säger sig förespråka och i vars tjänst man står, röstar på och är medlemmar i det socialdemokratiska partiet. Det skulle då kunna tyckas som om RMF/KAF inte hade full handlingsfrihet gentemot socialdemokratin, dvs om man attackerade SAP skulle man samtidigt kompromettera sig inför arbetarklassen. Det problemet löser man elegant genom att ge arbetarklassen elogen av att vara mer revolutionär än dess parti. Därigenom får man en möjlighet att isolera den ideologiska företeelsen, partiet (SAP), från det objektiva begreppet, klassen. RMF:s uppgift skulle då bli att få klassen att inse sina objektiva intressen. En vanlig föreställning inom vänstern i allmänhet är att socialdemokratin en gång i verkligheten haft socialistiska ambitioner men att dessa genom åren, och som en följd av klassarbetet tenderat att degenereras. RMF/KAF däremot menar att det råder en kontinuitet mellan den tidigare socialdemokratin och dagens. Man tillbakavisar således påståenden om att den svenska arbetarrörelsen en gång varit revolutionär. Inte heller ansluter man sig till teorin att ledarna för SAP skulle ha ”mutats” av kapitalet till att alltmer stå för en borgerlig politik. Socialdemokratins utveckling och politik ses alltså som dess eget verk och som ett resultat av själva den reformistiska inställningen. De relativa framsteg som arbetarrörelsen gjort i Sverige, exempelvis genom införandet av 8-timmars arbetsdag, skolreformen, miljöpolitiken, arbetsskyddslagstiftningen osv, betraktas från trotskistiskt håll som gynnande både arbetarklassen och kapitalistklassen men på olika sätt. Arbetarklassen säges gynnas på kort sikt och borgarklassen på lång. Även om således kapitalismens representanter var för sig varit motståndare till reformer har den klassen som helhet på lång sikt vunnit på den reformistiska politiken. Reformerna har verkat som ett instrument för att reproducera arbetarklassen och som en anledning att höja produktiviteten samtidigt som de gett arbetarna drägligare villkor.(20)

Som ett exempel på attityden till socialdemokratin kunde man i Mullvaden tgm läsa följande: ”Gör första maj till en röd knytnäve i ansiktet på borgare och socialdemokrater”!(21)

Hur ställer man sig då till den fackliga politiken? Facket borde ju vara den naturliga anknytningspunkten till arbetarklassen.

Man skiljer här mellan fackets defensiva och offensiva roll. Den förra innebär att facket genom sin klassamarbetskaraktär i grunden innebär en konsolidering av kapitalets intressen. Med offensiv roll avses den ställning som facket kan komma att inta vid tider av ökade sociala stridigheter. Även om man från RMF/KAF:s sida aldrig har fört fram något ”vänd-facket-ryggen”-resonemang, var till en början tanken om fackets defensiva roll förhärskande. Man ansåg då att man skulle bilda parallellorganisationer på arbetsplatsen med revolutionära program som skulle konfronteras med den fackliga ledningen. Den politiken fick aldrig någon större genomslagskraft, kanske främst på grund av att man saknade representation på arbetsplatserna! Betoningen av fackets defensiva roll innebar dessutom att man kom allt längre ifrån arbetarklassens egen organisering. I ljuset av dessa erfarenheter lade man 1975 delvis om den fackliga politiken till att bli mer ”offensiv”.

Man skrev då:

...det gäller att utveckla massagitationen, den ... måste ständigt drivas på golvet för att förankra kraven. Och den måste drivas i facket! Vi måste lägga fram plattformen för facket – argumentera för kraven, visa att endast de kan svara mot arbetarklassens behov och kräva att facket tar kamp för dessa krav!

... med andra ord, det är vår uppgift att stärka facket genom att försvaga dess ledning. (min kurs.)(22)

Arbetsförankring är ett huvudmål för varje kommunistisk organisation, icke desto mindre utgör det den svenska vänsterns stötesten, så även trotskisternas. Vad beror svårigheten att nå arbetarklassen på? Klassen kan ju inte ha fel i sig, utan det måste vara politiken som i grunden är felaktig. Den första tendensen i den riktningen, eller det första allvarliga ifrågasättandet av RMF/KAF:s politik inifrån partiet kom i samband med den femte kongressen 1975.

Den mjuka linjen

Det lanserades således en oppositionell linje vid kongressen (bygg-partiet-tendensen) som kritiserade förbundets vänsteristiska linje, dvs man kritiserade ambitionen att i första hand rikta in verksamheten på att nå de kvalificerade och potentiellt viktiga arbetarna inom den tunga industrin och transportsektorn. Istället förordade man en ytterligare satsning på rörelser av typen kvinnorörelsen och det antiimperialistiska arbetet. Även om tendensen blev neröstad på kongressen förebådade den nya tider inom förbundet.

I samband med militärkuppen i Chile organiserades en nationell Chilekommitté. Trotskisterna orienterade sig tidigt mot kommittén och kom snart att bli en av de ledande krafterna där. Man ville inte göra om misstaget att ställa sig utanför solidaritetsarbetet som man gjort i samband med DFFG, utan man satsade på att vara med och påverka politiken. Överhuvud kan man påstå att RMF/KAF intensifierat sitt arbete inom organisationer utanför partibyggarvänstern från denna tid. Förutom arbetet i Chilekommittén gick man in i kvinnorörelsen, soldatfacket, barnmiljögrupper, miljögruppen, antikärnkraftsgrupper osv. Fjärde Internationalens skrivning om enhetsfronttaktikens syfte: aktionsenhet – överflygling, vill man från trotskisternas sida kanske inte raljera med, men trots det kan man anta att de olika ”rörelserna” stått för KAF:s* huvudsakliga nyrekrytering under senare år.

* RMF byter 1975 namn till Kommunistiska arbetarförbundet (KAF).

Bygg-partiet-tendensen kan sägas ha fört in RMF/KAF på en annorlunda bana, en kursändring som inte bara fått konsekvens för den omedelbara praktiken utan även påverkat inställningen till den revolutionära kampen i allmänhet. Förändringen karaktäriseras av en breddning av den politiska kampen till att inte bara gälla renodlade arbetarkrav, och en ökad betoning av dagskrav. Det säkraste tecknet på omdirigeringen av den politiska kursen är nog ändå att man förändrat grunden för förbundets sociala bas.

Man menar att vissa omgrupperingar och förskjutningar ägt rum bland de sociala skikten. Mer konkret menar man att de sk småborgerliga skikten eller mellanskikten i stort lider av samma klassförtryck som arbetarklassen. I 1977 års kongressrapport talar man så om betydelsen av att vinna över småborgerligheten till den revolutionära kampen.(23) Anmärkningsvärt är alltså att arbetarklassen inte längre ses enbart som den mervärdesproducerande klassen utan man inbegriper även ”arbetare inom vård- och servicesektorn, tjänstemän osv” under arbetarklassbegreppet. Genom att på detta sätt vidga ramen för förbundets sociala bas framstår inte längre inplanteringen av ”de avancerade arbetarna i den tunga industrin” som det omedelbara behovet. Man har därmed fritagit sig från en del av vänsterrörelsens dilemma, att nå den klass man säger sig förespråka. Fortfarande framhåller man i det ideologiska och teoretiska intressets namn den traditionella arbetarklassens potentiella och revolutionära karaktär, men tonen har förändrats.

Har man då också förändrat inställningen till det socialdemokratiska partiet? Frågan om man hellre ser en socialdemokratisk regering än en borgerlig besvaras med ja, men man håller samtidigt vänsterståndpunkten att arbetet i parlamentet aldrig kan bli det avgörande. Slaget om framtiden står på ”arbetsplatserna, i bostadsområdena, på gator och torg, i fackföreningarna och andra massorganisationer. Det är där politiken för ett socialistiskt samhälle måste förankras och det är där som striden om framtiden kommer att stå.”(24)

En viss tonförändring kan emellertid noteras. Visserligen ställer man som VPK inte i utsikt att egentligen reformera det socialdemokratiska partiet men man ger ändå den svenske kollektivanslutne arbetaren rådet ”kräv tillsammans med oss (KAF) att socialdemokratin tar kamp för de mest brännande klasskraven”.

En mer manifest yttring av tonförändringen visavi socialdemokratin utgörs av det faktum att KAF deltog tillsammans med socialdemokraterna i deras 9:e decemberdemonstration i Stockholm 1977.

Ett annat område som trotskisterna aktualiserat och som ytterligare tyder på förskjutningar av politiken är att man engagerar sig i frågan om ”livskvaliteter”, dvs fråga om arbetets värde för den enskilde individen, den kulturella utarmningen, familjens roll osv, men även moraliska frågor om sexualitet, könsroller osv. Kommunistiska rörelser har aldrig utmärkt sig för någon större förståelse för personliga problem. Revolutionären framställs som en individ med svällande muskler och stål i blicken, opåverkad av subtila yttre omständigheter.

KAF:s hållning i dessa frågor tyder på en större anpassning till aktuella behov och yttringar i det svenska samhället. ”Trettiotalsbeskrivningar” om den alltmer fördjupade kapitalistiska krisen, svältande och utsugna arbetare och det råa förtrycket har således fått ge vika för en mer ”realistisk” politik, som också inneburit förändringar i teoretiska grundvalar (arbetarklass-synen enl ovan). Det återstår emellertid att se om denna förskjutning av politiken inneburit egentliga avsteg från den obefläckade fanan, dvs den trotskistiska ideologin. Mer om detta i värderingsavsnittet.

Förhållningssätt till övrig vänster

I enlighet med enhetsfrontstaktiken tar RMF/KAF gemensam kamp inför viktiga klassfrågor med vissa andra grupper. KFML och dess senare varianter i KPML(r) och SKP, har som en

följd av uppenbara motsättningar inte varit föremål för några större inviter från trotskisternas sida. Däremot har man hållit dörren öppen för främst FK (Förbundet kommunist) och i viss mån för VPK. Anledningen till att man sökt samarbete med FK torde ligga i att den organisationen i likhet med KAF självt saknar traditioner i svensk politik. Vidare kan FK inte knytas till vare sig den kinesiska eller sovjetiska byråkratin. Antistalinismen och arbetarråds-traditionen är andra områden där man finner gemensamma utgångspunkter.

Anledningen till att trotskisterna ägnar så mycket spaltutrymme och så mycken tid åt VPK torde bero, inte i så stor utsträckning på ideologiska överensstämmelser, som på det faktum att VPK är det kommunistparti som arbetarna väljer framför andra. Man anser då från trotskistiskt håll att det finns möjligheter att vinna över dessa arbetare till den egna rörelsen. De nyare "eurokommunistiska tendenserna" i VPK ser KAF inte med någon större tillförsikt. Man ser klassarbetet målat på väggarna och ett ytterligare uttryck för VPK:s dubbla ansikte. Å ena sidan en revolutionär retorik, å den andra anpassning till socialdemokratin och den parlamentariska illusionen.

Den svenska trotskismen som en sektion av Fjärde Internationalen

Fjärde Internationalen ses i Europadokumentet främst som ett forum för att sprida erfarenheter om olika kamp- och organisationsformer mellan de nationella sektionerna. Det förekommer emellertid även åsikter om att en närmare samordning av de europeiska sektionernas arbete borde åstadkommas. Speciellt vid strejker och särskilda kampanjer skulle man kunna tänka sig bildandet av olika tillfälliga samordningsorgan.(25) Överhuvudtaget är frågan om Internationalens "överstatlighet" och de olika sektionernas beroende av denna inte särskilt väl utvecklad i Internationalens skrifter. Frågan är kanske inte heller aktuell med tanke på klasskampssituationen och organisationens relativa betydelselöshet för politikens utformning i Europa.

Då det gäller den svenska trotskismen och hållningen till FI, kan man notera att den svenska rörelsen bildades vid den tid då stridigheterna och splittringen inom FI i stort var överståndna. KAF har således aldrig varit utsatt för dessa yttringar och inte heller behövt ta ställning för eller emot de olika tendenserna, utan man har fogat sig till majoriteten. I övrigt kan man påstå att KAF på senare år intagit en mer självständig hållning till Internationalen i den meningen att man alltmer gör egna analyser utifrån den konkreta svenska traditionen.

Den egna organisationen

Om vi hittills har uppehållit oss vid politikens innehåll och KAF:s utveckling i allmänhet kan man nu fråga hur politikens komplement i organisationen ser ut? Överhuvud kan KAF:s organisation sägas vara präglad av en långt gående formalisering. Man har således i stadgar reglerat i stort sett alla aspekter av det politiska arbetet. Förutom tekniska aspekter om förhållandet mellan celler, avdelningar, regioner, centralkommitté, politbyrå osv, har man nu också regler om den interna verksamheten. Således håller man sig med arbetsplikt, dvs det åligger medlem att göra det han blivit beordrad eller på eget initiativ dragit på sig. Vidare betalar varje medlem en icke obetydlig avgift som beräknas på grundval av lönen. Det finns också regler om hur man förfar med sådana som inte fullgör sina åligganden, alltifrån varning, degradering (från medlem till deltagare), suspension och uteslutning. Om det skulle uppstå tvivelsmål om en medlems övertygelse eller aktivitet i allmänhet har man en sk kontrollkommission till vilken varje medlem måste ställa sig till förfogande. Om en tendens som avviker från den allmänna linjen skulle uppstå inom förbundet har denna rätt att alltefter sin storlek uppbära bidrag och utrymme i tidskrifter och på kongresser o dyl.(26) Formerna för och betydelsen av tendens och fraktionsfriheten är något som skiljer KAF från den övriga vänstern.

En värdering

Ett utmärkande drag för trotskismen i allmänhet är det starka inslaget av teori och framhävandet av historien. Detta är kanske inte så märkligt med tanke på de omständigheter under vilka trotskismen formades som en särart inom den kommunistiska traditionen. Man har under rörelsens hela utvecklingsperiod arbetat utanför etablerade institutioner. I Sovjetunionen blev oppositionen redan tidigt krossad och Tredje Internationalen kom aldrig att verka som någon reell plattform för rörelsen.

Man tvingades därmed legitimera sin existens på i huvudsak teoretiska grundvalar. Man sade sig förvalta de ”rena” bolsjevikiska traditionerna och man ansåg sig okomprometterad av historien och andra kommunistpartiers misstag.

Detta historiska och teoretiska arv, danat av omständigheter och vissa betydelsefulla personers bidrag (Lenin, Trotskij) har sedan slagit igenom i Fjärde Internationalens och de nationella sektionernas politik.

Historien kan emellertid även vara en belastning. Det är lätt att se deterministiskt på samhällslig utveckling; ”det som en gång inträffat kommer under liknande betingelser att upprepa sig i framtiden” osv. Trotskismen liksom andra marxistiska varianter har lätt för att bli dominerade av etablerade uppfattningar och dominerande linjer som i huvudsak inte ifrågasätts.(27) Detta förhållande har dominerat för hållandet till andra vänsterrörelser och arbetarklassen i allmänhet.

Oviljan att kompromissa i ideologiska och teoretiska spörsmål har helt enkelt gjort det svårt för rörelsen att komma till tals med arbetarklassen, en arbetarklass som i stort ”valt” andra organisationsformer än den revolutionära. Enhetsfrontstaktiken kan kanske ses som ett exempel på detta. Det är således möjligt att anta att tesen om aktionsenhet – överflygling – har bidragit till minskad trovärdighet i den meningen att denna taktik inte har setts som ett allvarligt incitament till det egentliga kampmålet utan som ett sätt för den trotskistiska rörelsen att vinna dominans.

Naturligtvis har också självgodheten när man framställt sig som representerande den obefläckade fanan, opåverkad av historiska missgärningar skapat svåra samarbetsproblem med andra rörelser, som kanske inte alltid dominerats av de höga idealen utan tvingats till taktiska och andra reträtter.

Det intressanta är att man kan se KAF:s utveckling i Sverige som en återspeglning av trotskistiska formeringsproblem i allmänhet. Efter en tid av avgränsning, distansering till övrig vänster med alla inslag av teoretisk självgodhet och oförmåga till kompromisser, börjar man nu mjuka upp linjerna och på olika sätt närma sig arbetarklassen. Det märks inte bara i förhållandet till socialdemokratin som relaterats ovan utan i ett betonande av krav som ligger nära klassen och som utgår mer från denna klass behov än av planetariska utgångspunkter om betingelserna för revolutionen i allmänhet.

Vad är det då som är speciellt trotskistiskt i Kommunistiska arbetarförbundets politik? Vad är det kort sagt som legitimerar rörelsens existens på den svenska politiska arenan? Utmärkande för KAF är den stora täckningen av politiska frågor. Man har en åsikt om i stort sett varje aspekt av svenskt samhällsliv. Det må vara exportpolitik eller inställningen till sexuella minoriteter. Om man betraktar de olika kraven vart för sig, t ex arbete åt alla, sextimmars arbetsdag, bra och gratis social service, gratis kollektivtrafik, kamp emot miljöförstörelsen, nej till resursslöseriet, nej till kärnkraft osv kan man inte se dem som särskilt originella ur vänstersynvinkel. Kraven kan vart för sig inte betraktas som särskilt ”trotskistiska”.

Det särpräglade ligger i det man kallar övergångskraven, dvs den programmatiska bindningen mellan dagskrav och revolution. Till synes reformistiska eller alldagliga krav knyts ihop med

det revolutionära perspektivet. För en utomstående kan detta slags förfarande vara svårt att inse. ”LO ställer ju samma krav i vissa frågor”, osv. Man måste således omfatta och förstå teorin om övergångsformerna under kapitalismen för att kunna se det revolutionära perspektivet. Problemet är bara det att teorin är så allmänt formulerad. Det räcker inte med att retoriskt framhålla att det föreligger ett samband mellan delkrav och revolution, man måste också kunna se hur detta samband gestaltar sig i verkligheten, i den svenska samhällsformationen. Kort sagt, vad man efterfrågar är en sammanhängande analys av det svenska samhället med dess specifika övergångsproblem. Detta saknas i KAF-litteraturen och det gör det svårt att se KAF som ett glasklart alternativ. För övrigt kan man kanske se ett slags vänsterdilemma i KAF:s politik. Man vet inte när man är en förtrupp till arbetarklassen eller när man genom att anamma dess spontana krav är en släpvagn – risken med detaljerade ”reformistiska” krav är förstås att tåget kan ha gått – att det just blir reformismen som segrar. Bindningen mellan delkraven och revolutionen låter sig svårligen inses i det reformistiska klimatet i Sverige.

Om man nu (ännu inte!?) har de teoretiska instrumenten att realisera sin politik hur ser det då ut med dess komplement i organisationsformeringen? Hur stort är KAF? Numerärt och i fråga om inflytande 1976 fick man i riksdagsvalet drygt 2 000 röster, en siffra som i förhållande till valmanskåren inte går att uttrycka i promille! Även om röstsiffror inte ger hela bilden av ett partis betydelse, ger de dock en klar bild av hur många som omfattar idén i fråga. När det gäller numerären är KAF således inte mycket större än t ex arbetarkommunen i Burträsk, men trots det har man en aktivitet och militans som är betydande. Mängden av tryckta skrifter i olika former, veckotidningen Internationalen, solidaritetsarbetet, diverse aktioner osv kan således ses som ett uttryck inte för numerären utan för intensiteten i det politiska arbetet.

Man har inte lyckats realisera målet att bli det revolutionära massparti som skulle utmana reformismen. Givetvis måste man här beakta den korta tidsperiod som här har behandlats, men frågan är vilken utveckling man befinner sig i. En första pessimistisk bild, till skillnad från alla skrivelser om Förbundets obönhörliga tillväxt ser man i kongressrapporten från 77 där man noterar den minskade försäljningen av huvudorganet, Internationalen. Antingen är tidningen i sig dålig eller också håller man på att förlora terräng, hur det än förhåller sig med det kan man se pessimismen som ett första uttryck för insikten om att den revolutionära utvecklingen och arbetarklassens tillströmning i allmänhet inte går så friktionsfritt som man väntat sig.

Ett annat utmärkande drag för KAF är det faktum att man inte drabbats av splittringar. Det förhållande att man ändrat inriktningen av politiken i enlighet med ”byggpartiet”-tendensen har inte resulterat i någon splittring. Tvärtom är det i stort sett samma personer som suttit i ledningen under hela perioden. Det beror på två faktorer. Man har som en huvudlinje att förebygga splittring. Den så vitt omtalade tendensfriheten är en viktig orsak till den organisatoriska sammanhållningen. Man har m a o varit den organisation som åtminstone inom de egna leden tillämpat kraven på den demokratiska centralismen, dvs öppen demokratisk diskussion före beslut men enighet vid tillämpning och vid kontakten med omvärlden. Konsekvensen i KAF:s politik och den inre sammanhållningen kan emellertid också ses som ett resultat av att man inte stöder sig på någon statsbärande form av marxism; man behöver inte följa med ofta taktiskt betingade förändringar och omkastningar som kan vara svåra att motivera för den ideologiskt skolade medlemskader och för utomstående.

De förändringar i KAF:s politik, men även i viss mån i Fjärde Internationalens, som behandlats i det här kapitlet skulle kanske lite djärvt kunna sammanfattas i uttrycket: från krutdurkspolitik till mellanskikt rörelse. Den trotskistiska rörelsens framtoning som en kaderorganisation för erövrandet av dubbelmakten i tider av ökade sociala strider mellan klasserna, har fått ge vika för 70-talets pragmatism där man alltmer försäkrar sig om småborgerligheten, om livskvaliteterna och miljön. Man kan då fråga sig om det blir något

revolutionärt perspektiv kvar. Trotskister själva säger sig ha det. Det återstår att realisera det för den svenska arbetarklassen.

5. FK: "För en ny arbetarrörelse" av *Christian Hårleman*

1. VUF – MLK – FK

Sommaren 1970 sprängdes Vänsterns Ungdomsförbund VUF i två delar: Marxist-Leninistiska Kampförbundet och Förbundet Kommunist. Detta var slutpunkten i en utdragen process som allt mer avlägsnat VUF från moderpartiet VPK samtidigt som motsättningarna inom organisationen ökat. Den första sprickan mellan ungdomsförbundet och partiet uppkom i samband med kårhusockupationen 1968. VUF:s framträdande roll i denna militanta utomparlamentariska aktion oroade VPK-ledningen som fruktade för konsekvenserna i valet samma år. Krav restes att Anders Carlberg – VUF:s ordförande – skulle strykas från riksdagslistan i valet. Fastän en konfrontation den gången kunde undvikas hade en förtroendeklyfta uppstått mellan VUF och VPK som snart växte till öppen konflikt.

VUF var i hög grad en del av studentrörelsen 1968-69. Huvuddelen av verksamheten var förlagd till universiteten, och särskilt i Stockholm var man pådrivande i den radikala aktivitet som utvecklades bland studenterna. Anknytningen till studentradikalismen gjorde VUF känsligt för de ideologiska strömningar som frodades där. Förbundsstyrelsen dominerades av intellektuella, av vilka många tagit intryck av den nya vänstern. 1968 utgav man boken *Marxism, bakgrund-teori-praktik*, där inflytandet från teoretiker som Gorz och Gramsci tydligt framträder. Den nya vänstern hade emellertid ingen framtid inom svensk studentrörelse. Det var marxist-leninisterna i KFML som kom att dominera scenen genom sin överlägsna organisationsförmåga och målmedvetna satsning på Vietnamrörelsen. Under intryck av KFML:s framgångar utvecklades VUF snabbt mot marxist-leninistiska ståndpunkter. Förbundet leddes in på en konfrontationskurs mot VPK som stämplades som "revisionistisk", Kampanjen mot VPK kulminerade under gruvarbetarstrejken, då VUF:s tidning *Stormklockan* gick till våldsamt angrepp mot Ture Rantatalo och andra VPK:are i strejkledningen.

Samtidigt utbröt ett häftigt fraktionskrig inom VUF. Hösten -69 och våren -70 kan närmast beskrivas som en kaotisk process av hård interdebatt, blockbildningar, uteslutningar och passiviseringar. Vid kongressen i juni 1970 återstod två huvudgrupperingar, det blivande MLK mot det blivande FK. Den förra gruppen var i majoritet och kunde genomdriva upplösningen av VUF och bildandet av "Marxist-Leninistiska Kampförbundet för Sveriges Kommunistiska Parti (marxist-leninisterna)". MLK stod för politiska positioner som var nästan identiska med KFML:s, men vissa meningsskiljaktigheter rörande bl. a. synen på SKP/VPK:s efterkrigshistoria fick motivera bildandet av en egen organisation.(1)

Minoriteten på kongressen hade följt med i den nya organisationen trots stora motsättningar till MLK-majoriteten. Minoriteten bestod av en grupp kring Anders Carlberg i Stockholm och en annan grupp i Malmö-Lund, plus några enskilda på olika håll i landet. De förenades kring en *teoretisk* kritik av KFML:s och MLK:s stalinism. Stalinismen representerade för dem framför allt en teoretisk avvikelser från marxismen, en förvandling av denna från vetenskap till ideologi. KFML:s och MLK:s andra fel: "ekonomism", "opportunist" etc. kunde alla härledas ur denna felaktiga syn på marxismen. Här var det Althusser's teorier som spökade i en något vulgär tillämpning på de politiska motsättningarna inom MLK.(2)

Den andra viktiga teoretiska källan för minoriteten var Lenins *Vad bör göras*. Denna urkund gav argument mot "högeropportunisten", dvs. politiken att ena folket mot monopolkapitalet kring reformistiska krav. I *Vad bör göras* fann man också stöd för sin uppfattning om teorins betydelse för den politiska praktiken. Just de stora teoretiska anspråken var kanske det som

främst karaktäriserade minoriteten. De såg sig som en del av ett marxistiskt avantgarde i Sverige tillsammans med *Zenit*(3) och andra grupper av liknande karaktär. I detta avseende tillvaratog man något av arvet från den nya vänstern, om än uppblandat med traditionella marxist-leninistiska uppfattningar.

I augusti bröt sig minoriteten ur MLK och bildade Förbundet Kommunist (FK). Det rörde sig inte om mer än ett femtiotal personer (MLK var kanske hundra). Sin politiska plattform presenterade man i första numret av tidskriften *Kommunist*. De viktigaste elementen i denna var: Betoningen av marxismens vetenskapliga karaktär, hävdandet av klassperspektivet gentemot ”högeropportunisten”, ansatsen att separera maoismen från stalinismen och föresatsen att utveckla en revolutionär strategi oberoende av de kommunistiska traditionerna. Som helhet gjorde detta mera intryck av ett eklektiskt hopkok än en genomtänkt teoretisk position. Men i vilket fall var ambitionen att utföra ett självständigt teoretiskt arbete, ett stort framsteg jämfört med de dogmatiska marxist-leninisterna.

Den första tiden efter brytningen med MLK ägnade man sig främst åt studier, diskussioner och organisationsuppbyggnad. Organisationen byggdes upp enligt en decentralistisk modell som medgav stort lokalt självbestämmande. Under en längre tid saknade man ett centralorgan för förbundet. I stället satsade man på lokala tidningar. Problemet med denna struktur var naturligtvis bristen på sammanhållande funktioner. Verksamheten kunde inte samordnas effektivt och nationella kampanjer var svåra att genomföra. Det teoretiska arbete som påbörjats stannade av, isolerat som det var från politisk praktik.

2. Den stora proletariseringen

Våren 1972 befann sig förbundet i en allvarlig kris. FK var fortfarande en liten sekt med prägel av studiecirkel, oförmöget att ingripa i klasskampen. Samtidigt hade KFML(r) vuxit fram som den mest slagkraftiga av vänstergrupperna tack vare sin fasta organisation och målmedvetna satsning på arbetsplatserna. R:arnas framgång sågs som ett bevis för att FK måste göra samma sak, dvs skicka ut sin studentkader i produktionen. Beslutet om en planmässig proletarisering fattades på en arbetsplatskonferens midsommaren 1972.

Detta beslut var motiverat med hänsyn till FK:s isolering från arbetarklassen, och det omöjliga i att bryta denna isolering enbart genom propaganda. Praktik och förankring inom arbetarklassen är en nödvändighet för en kommunistisk organisation. Det var däremot omotiverat att genomföra proletariseringen i den takt och omfattning som sedan skedde. Det blev en fråga om att skicka ut så många som möjligt till industrierna. Och det skulle ske omgående. Medicinstuderande, ekonomer osv skulle plötsligt byta sysselsättning, klass och identitet. Denna personförvandling måste för de flesta ha inneburit stora psykiska problem, som antingen förträngts eller utlösts i kriser och avhopp.(4) Många var säkert besjälade av arbetarromantik och kamplust, vilket kan ha underlättat miljöbytet men försvårat den sociala anpassningen på längre sikt. Proletariseringkampanjen var alltför hastigt påkommen, illa förberedd bland medlemmarna och illa planlagd. Det saknades insikt om nödvändigheten av ett långsamt och gradvist inväxande i arbetarklassen, liksom ett långvarigt och tålmodigt uppbyggnadsarbete på arbetsplatserna.

De FK:are som kom ut på arbetsplatserna trodde på snabba resultat. Man omfattade den inom vänstern utbredda föreställningen att arbetarna *egentligen* är revolutionära, bara det att fackföreningsbyråkrater och partibossar håller dem tillbaka. Men med FK-celler och ”arbetarkommittéer” på arbetsplatserna skulle det bli fart på kampen. Sina orealistiska förväntningar tyckte man sig få bekräftade genom Electroluxstrejken i Motala 1973. Strejken utlöstes av att två FK:are fått sparken. Dessa personer for sedan land och rike kring och hyllades som hjältar av imponerade partikamrater.

Den voluntaristiska villfarelsen var kopplad till en inskränkt ekonomism, som såg kampen på arbetsplatserna som utgångspunkt för all verklig klasskamp. Detta kom att innebära att det politiska arbetet på andra områden försumrades. Förutom arbetsplatserna var soldatarbete det enda område som skulle prioriteras. Något anti-imperialistiskt arbete förekom inte sedan 1971. Delvis berodde den snäva inriktningen på krass nödvändighet: så gott som alla krafter upptogs av proletariseringen. Men samtidigt utvecklades en falsk ideologi som satte likhets-tecken mellan klasskamp och arbetarkamp.

3. Första kongressen

FK:s första kongress i oktober 1973 präglades av organisatorisk uppryckning och programmatiskt förtydligande. Den övergripande målsättningen för kongressen var en fortsatt omvandling av förbundet till en ”proletär klasskamporganisation”. För att förverkliga detta måste man genomföra avsevärda organisatoriska förändringar. FK hade allt sedan sin tillblivelse dragits med en rörig och amatörmässig organisation. Detta kom bl a till uttryck i dålig intern rapportering, dålig samordning mellan verksamheterna och dålig politisk vägledning av kadern. Bristerna berodde till stor del på organisationens lösliga struktur och ledningens svaghet. För att komma till rätta med problemen beslutade därför kongressen att införa en leninistisk kaderorganisationsmodell. Den tidigare decentralistiska principen ersattes med en centralistisk.

Denna förändring av organisationen betingades av målsättningen att stärka FK som nationell politisk kraft. Under de år som gått sedan 1970 hade FK tappat mycket mark till andra vänstergrupper med ett starkare framträdande på nationell nivå. Man hade svårt att hävda sig mot t ex SKP eller KAF, bl a därför att FK:s politik var mindre känd. I den verksamhetsplan som förbundets ledning fastställde efter kongressen lades huvudvikten vid att utveckla en bredare politisk praktik. Det gällde nu att skaffa FK ett större inflytande på områden där man hittills haft ett obetydligt eller obefintligt arbete, framför allt inom den anti-imperialistiska rörelsen.

Inriktningen på att bredda politiken hängde samman med flera förändringar inom vänstern. 1974 hade de grupper som bildats efter 1967 några år på nacken. Den första politik- och ideologiformulerande fasen var över, och de organisatoriska positionerna hade stabiliserats. Konkurrenskampen mellan grupperna började ta sig nya former, så tillvida att de polemiska striderna minskade i betydelse och ansträngningarna försköts mot politiska ingripanden på olika områden.

Samtidigt hade betydande förändringar inträffat inom den anti-imperialistiska rörelsen. DFFG, där SKP varit helt dominerande, gick kraftigt tillbaka och i dess ställe framträdde Chilekommittén som den ledande kraften. Detta skapade en möjlighet för FK att återuppta det länge försummade antiimperialistiska arbetet. Arbetet inom Chilekommittén gavs hög prioritet och FK:arna fick snabbt en stark ställning där, mycket beroende på att deras ställningstagande för MIR i Chile möjliggjorde en allians med MIR-anhängare gentemot andra riktningar. Utöver Chilekommittén bedrevs också anti-imperialistiskt arbete med Röda Hjälpen, en insamling till förmån för den palestinska befrielseorganisationen PFLP.

4. Program och strategi

Första kongressen lade en programmatisk grundval för FK genom antagandet av dokumentet ”Grundsatser”. Här presenterades resultatet av FK:s teoretiska ansträngningar sedan 1970. Grundsatserna kan beskrivas som ett försök att teckna en helhetssyn på det kapitalistiska samhället, kampen för dess avskaffande och övergången till ett klasslöst kommunistiskt samhälle. I typisk pretentiös FK-stil lanserades dokument som banbrytande inom vänstern. Som helhet betraktat är det emellertid inget märkvärdigt alster. Avsnitten om kapitalismen

och den borgerliga staten består mest av marxistiskt allmångods. Framför allt saknar man här en konkret analys av det kapitalistiska Sverige. (En sådan "lägesanalys" utarbetades till FK:s andra kongress 1976). De strategiska avsnitten om det kommunistiska partiet och revolutionsprocessen är även de mycket allmänt hållna och föga teoretiskt originella.

Grundsatserna innehåller emellertid ett originellt teoretiskt bidrag, nämligen FK:s teori om övergången från kapitalism till kommunism.(5) Denna teori skiljer mellan tre olika stadier i övergångsprocessen: övergångssamhälle, socialism och kommunism. Övergångssamhället är den period som ligger mellan revolutionen och befästandet av den utvecklade arbetarmakten under socialismen. Omedelbart efter maktövertagandet kan arbetarklassen inte upprätta ett reellt herravälde över produktionen och samhället. Väsentliga element av det kapitalistiska produktionssättet finns fortfarande kvar, och upprätthåller arbetarklassens underordnade ställning. Det rör sig främst om arbetsdelningen, som skiljer det manuella arbetet från det intellektuella. Det grundläggande innehållet i omvandlingen till socialism är därför kampen mot arbetsdelningen. Arbetsdelningen trängs tillbaka genom en utveckling av arbetarklassens kunskaper, färdigheter och deltagande i beslutsfattandet på alla nivåer. Arbetet organiseras i kollektiva former där specialistfunktionerna inte avskiljs. På så sätt utjämnas klyftan mellan manuellt och intellektuellt arbete. När arbetarklassen direkt behärskar samhällslivets alla områden kan vi tala om socialism:

Den proletära diktaturen är fullständig och kan börja utvecklas vidare. För socialismen är också en övergångsfas, men återgång är inte längre möjlig. Under socialismen slutförs kampen mot arbetsdelningen så att alla blir arbetare och ingen enbart arbetare ... Staten upphör att vara ett organ som bestämmer över människor och istället blir det en administration av ting (produktionsmedel) ... Vi har nått kommunismen.(6)

Grundsatsernas starka betoning av arbetsdelningsbegreppet är en teoretisk landvinning i förhållande till den formalistiska syn på socialismen som är dominerande inom vänstern. Ofta görs socialismen till en fråga om statligt ägande av produktionsmedlen och utvidgade demokratiska fri- och rättigheter. Man bortser då från nödvändigheten av att bekämpa borgerliga dominansförhållanden inom produktionen och samhället, för att arbetarmakten skall få ett reellt innehåll.

Men grundsatsernas betoning av arbetsdelningen har tyvärr blivit en överbetoning. Perspektivet på varuproduktionens avskaffande är skymt av arbetsdelningen. Det relativt korta avsnitt som behandlar varuproduktionens bortdöende berör inte alls de *materiella* förutsättningarna för detta. Varuproduktionen, dvs produktion för försäljning på en marknad, kan endast avskaffas under förutsättning att produktivkrafternas utvecklingsnivå är tillräcklig för att garantera ett överflöd av bruksvärden, och en samhällelig fördelning av dessa enligt principen "av var och en efter förmåga – åt var och en efter behov". Detta är kommunismens väsentliga innebörd enligt Marx och Engels. (I rättvisans namn skall det dock påpekas att den här påtalade bristen har uppmärksamats i förordet till Grundsatserna, där man skriver: "Men vi har inte väl kunnat sammanknyta denna sida (arbetsdelningen) med den andra sidan, som är varuproduktionens upphävande och planekonomins utformning. Vi har mer utrett klasskampen än ekonomin."(7)

Utifrån Grundsatsernas definition av socialism som arbetarmakt, är det självklart att FK inte betraktar Sovjetunionen, de östeuropeiska staterna eller Kina som socialistiska stater. De betecknas istället som övergångssamhällen, dvs. samhällen som i sig kombinerar element från både det kapitalistiska och det socialistiska produktionssättet. I dessa samhällen lever t.ex. starka inslag av borgerlig arbetsdelning och kapitalistisk teknologi kvar, tillsammans med socialistiska element som planhushållning. Men FK vill inte dra alla övergångssamhällen över en kam. Vissa rör sig i riktning mot socialism, andra tvärtom mot en återgång till kapitalis-

men. Sovjetunionen och Östeuropa räknas till den senare kategorin, medan Kina hänförs till den förra. (Det skulle föra för långt att utreda FK:s teorier om Sovjetunionen/Östeuropa och Kina här. Jag hänvisar istället till FK:s egna framställningar.(8)

5. Arbetsplatspolitikens förvandlingar

Gruvarbetarstrejken har förmodligen betytt mer än någon annan enskild händelse för vänsterns politiska utveckling på 70-talet. Denna strejk och den våg av "vilda" strejker som följde i dess spår väckte förhoppningar inom hela vänstern om ett stort kampuppsving inom arbetarklassen. Ett uppsving som skulle bryta loss militanta arbetargrupper ur reformismens och klassarbetets förlamande grepp och skapa en grogrund för vänsterns inväxande i arbetarklassen.

Ett nytt huvudområde uppstod för vänsterns politiska praktik som kom att radikalt förändra dess inriktning och karaktär. 60-talets nya vänster hade haft en huvudsakligen ideologisk framtoning och inte nått utanför universitetens sociala miljö. 1970 framstod arbetsplatserna som det viktigaste området att arbeta på och de ekonomiska och politiska dagsfrågorna som viktigast att driva.

Särskilt KFML(r) och FK tog fasta på gruvarbetarstrejkens exempel. Enligt dessa grupper var de "utom-fackliga" metoder som tillämpades under strejken den enda möjliga framgångsvägen i arbetsplatskampen. VPK:s och KFML:s paroll "Gör facket till en kamporganisation" avvisades som reformistisk. För FK:s del motiverades denna hållning till fackföreningarna med en teori om att de som försäljare av varan arbetskraft aldrig kan nå utöver de kapitalistiska bytesförhållandenas horisont. Därmed är fackföreningarna dömda att förbli inom klassarbetets ramar och byråkratins positioner kan inte allvarligt utmanas.

FK:s alternativ till facklig organisering var "självständig kamporganisering". Med detta begrepp avsåg man de strukturer som i kampsituationer kan organisera arbetarkollektivet utanför facket. Ett uppenbart problem är emellertid att sådana breda strukturer knappast kan överleva under lugna perioder i klasskampen. Då är "avantgardets", de klassmedvetna arbetarnas självständiga organisering det viktigaste, enligt FK. Formen för detta är "arbetarkommittéer". Arbetarkommittéernas avantgardekaraktär består dels i att de sammansluter de mest medvetna arbetarna i en gemensam praktik på arbetsplatsen, dels i att de har en strategisk uppgift att utveckla kampen fram till revolutionär masskamp. I vissa formuleringar ses arbetarkommittéerna t.o.m. som embryon till framtida massorgan typ arbetarråd.

Denna bild av arbetarkommittéerna var naturligtvis starkt idealiserad. I verkligheten bestod de arbetarkommittéer som fanns mindre av klassmedvetna arbetare än proletariserade FK-studenter. De var sällan mer än utvidgade FK-celler. Men i förbundets propaganda och medlemmarnas huvuden utgjorde de "en ny arbetarrörelse" mest framskjutna positioner. Denna verklighetsflykt nådde sin höjdpunkt på den "Arbetarkonferens" som sammankallades på FK:s initiativ i februari 1974. Den FK-dominerade församlingen antog en resolution där det hette:

En ny kämpande arbetarrörelse håller på att växa fram. Det är en viktig anledning till att vi 250 arbetare samlats till konferens. Vi kommer från strejkkommittéer, revolutionära arbetsplatsgrupper eller som enskilda stridbara arbetare. Vi har alla känt behovet att bryta isoleringen, komma samman och utbyta erfarenheter. Vi vill samordna våra krafter och mejsla fram en politik, en revolutionär arbetarpolitik, som kan stärka våra ställningar i kampen mot klassamhället.(9)

Det var också en illusion att tro att "arbetaravantgardet" kunde organiseras utanför fackföreningarna. Bland de arbetare som stått i spetsen för 69-70 års strejker fanns det visserligen några som hyste en antifacklig inställning, men de var bara ett litet fåtal. 70-talet har klart

visat att de militanta arbetarna inte är beredda att överge facket, utan tvärtom där i ökande utsträckning utvecklar aktivitet för sina krav.

Man kan också fråga sig vad FK:s linje skulle leda till om den blev framgångsrik. Vad skulle "avantgardet" vinna på att avskilja sig från de organisationer som arbetarna ser som sina?

Denna verklighetsfrämmande arbetsplatspolitik var ingenting som FK bara hittat på. Den hade importerats i färdigt skick från Italien. Arbetarkommittéerna hade kopierats på de basgrupper, så k CUB:er, som växt fram på en del fabriker i Norditalien under det heta kampåret 1969. Men vad som var möjligt i Italien var kanske inte möjligt i Sverige. För det första var klasskampen betydligt mer utvecklad i Italien, för det andra betingades CUB:ernas uppkomst av en rad speciella omständigheter: den fackliga rörelsens splittring mellan tre landsorganisationer, den låga organisationsgraden, en stor ungdomlig och stridbar sektor inom proletariatet, studentrörelsens och arbetarkampens samtidighet m.m. Dessa viktiga strukturella skillnader övervägdes inte av FK, utan den italienska arbetarkampens former överfördes direkt till svenska förhållanden. Det gjordes heller inget seriöst försök att kritiskt värdera CUB:ernas betydelse i Italien. Avanguardia Operaia's uppfattning om detta togs för given. (Avanguardia Operaia är FK:s broderorganisation i Italien.)

Klyftan mellan fras och verklighet måste förr eller senare uppenbaras. Sommaren 1974 påbörjades en värdering av förbundets arbetsplatsarbete. Denna ledde fram till en resolution från politbyrån i januari 1975 där man drog den ofrånkomliga slutsatsen att man saknat "en realistisk syn på läget i dag när det gäller formerna för arbetet med bredare arbetargrupper". Man konstaterade vidare att:

Föreställningen att arbetarkommittéerna kan spela en central roll i dagsläget grundades på en idealistisk tolkning av utvecklingen i samband med gruvarbetarstrejken 1969-70, samt ett oförmedlat och ytligt övertagande av erfarenheter från det stora arbetaruppsvinget i Italien 1969 och framåt. (10)

Den politiska korrigeringen som resolutionen ändade i var att FK:s celler var den viktigaste formen för att organisera "arbetaravantgardet". Därmed diskvalificerades i praktiken arbetarkommittéerna som organisationsform och begreppet försvann så småningom ur förbundets språkbruk.

Så långt var brytningen med sekterismen i arbetsplatspolitiken påbörjad men fortfarande ofullständig. Logiken i själva brytningen i kombination med framför allt skogsarbetarstrejkens erfarenheter tvingade sedan fram en omprövning även av politiken gentemot fackföreningarna. Denna hade präglats av kritik av facket som organisationsform och ett avståndstagande från fackligt arbete annat än i taktiskt syfte (t.ex. för att avslöja fackbyråkrater). Huvudargumenten var att facket är "inom-kapitalistiskt" och att "självständig" organisering alltid är ett bättre alternativ.

Denna uppfattning höll inte för närmare prövning i ljuset av strejk- och arbetarkampen 1974-75. Efter att ha sjunkit tillbaka under några år ökade antalet strejker markant igen 1974. Dessa strejker skilde sig dock från de "vilda" strejkerna åren 1969-70. Endast i ett fåtal fall bildades strejkkommittéer. Flera strejker drevs i samförstånd med den lokala fackliga organisationen. Detta vederlade FK:s statiska syn på fackets roll. Det visade att de lägre fackliga organen hade en större anpassningsförmåga än man räknat med i förhållande till militanta strömningar bland arbetarna.

Den avgörande erfarenheten i detta hänseende var skogsarbetarstrejken våren 1975. Skogsarbetarnas strejk, den största i Sverige sedan metallkonflikten 1945, var ett utmärkt exempel på hur fackliga strukturer kan användas i kampen. Eftersom strejken inte var "olovlig" kunde avdelningar och sektioner i flera fall ställa sig bakom den. I detta läge kunde

FK omöjligt hålla fast vid en anti-facklig politik. Istället anpassades politiken pragmatiskt till strejkens delvis fackliga, delvis ”utomfackliga” organisationsformer, och strejkkommitténs taktik att överlåta förhandlingarna på förbundet.

Efter skogsstrejken kunde FK inte göra annat än att formulera en ny arbetspolitik från grunden. Den nya politiken presenterades i ett omfattande fackligt-politiskt program på förbundets andra kongress i maj 1976. Analysen av fackföreningsrörelsen skiljer sig här radikalt från den man tidigare förfäktat. Formuleringarna om fackets bundenhet vid det kapitalistiska systemet och inneboende reformism, har ersatts med standpunkten att ”facklig organisering ‘i sig’ är varken revolutionär eller reformistisk”.(11) Det är styrkeförhållandet mellan klasskamp och klassarbete inom fackföreningarna som avgör vilken roll de kommer att spela. Motsättningen mellan dessa linjer är en återspeglning av en grundläggande motsättning inom den fackliga rörelsen mellan ”att vara arbetarorganisationer genom vilka arbetarna för kamp för sina intressen som antagonistisk klass i förhållande till kapitalet å ena sidan, och å den andra sidan, arbetarorganisationer som är förhandlingsorganisationer med intressen av att bibehålla ett reproduktionsdugligt kapital som kan erbjuda försäljningstillfällen för arbetskraften.”(12)

Utifrån denna allmänna bestämning av facklig organisering lägger programmet fast FK:s taktik i förhållande till fackföreningarna. Förhållandet till dem kan inte längre vara att ”ställa facket åt sidan”. Inriktningen är nu tvärtom att stärka fackföreningarna som arbetarnas permanenta organisering mot kapitalet. Detta innebär att man skall kämpa för en ”klassjälvsständig”, dvs klasskampsinriktad facklig rörelse. En sådan kan bara byggas upp underifrån, i kamp mot det institutionaliserade klassarbete som styr de fackliga centralorganisationerna. FK:s syn på hur detta skall gå till har man sammanfattat i tre punkter:

Kamp i det traditionella facket: klubbmöten, styrelser, avtalskonferenser etc för förändringar som gynnar en aktiv kamp och klasskampsinriktning.

Kamp för uppbygge av fackliga strukturer som är direkt förankrade på golvet och direktvalda av berörda arbetare.

I det reguljära fackliga arbetet uppbygget av beredskap och förutsättningar för att i kampen utveckla väl fungerande strejkkommittéer, kontaktkommittéer etc, som då kan fungera i harmoniskt samspel med de permanenta fackliga organen.(13)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att denna fackliga politik skiljer sig mycket lite från VPK:s och SKP:s linje att göra fackföreningarna till kamporganisationer. Det vill säga en linje som man tidigare avvisat som reformistisk. Av de punkter som redovisats ovan ger möjligen nummer två FK:s politik en viss särprägel gentemot VPK och SKP. Den innebär konkret att de lägsta fackliga organen på arbetsplatserna, som gruppstyrelser, skall väljas direkt på golvet, och att delegaterna också skall kunna avsättas direkt av arbetarna. Denna modell påminner om de s k fabriksråden inom den italienska fackföreningsrörelsen, som förmodligen varit FK:s förebild. I princip är det naturligtvis en bra modell. Frågan är bara vilka möjligheterna är att på en arbetsplats driva igenom verkligt representativa val och fungerande stormöten. Det är också tveksamt vilken betydelse en sådan organisering har, om de högre fackliga organen fortfarande behärskas av byråkrater och klassarbetsmän. Om basdemokratin inte stöder sig på ett brett deltagande och motsvaras av styrkepositioner i ordinära fackliga organ, torde den knappast vara särskilt verkningsfull. Formen i sig är ingen garanti för att kampen skall utvecklas.

Men hursomhelst är betoningen på basarbetet bland arbetskamraterna och uppbygget av fackliga basstrukturer ett viktigt taktiskt element, t.ex. vad gäller inställningen till fackliga val. FK:s linje är att man endast skall påtaga sig fackliga förtroendeposter om valet bygger på ett grundmurat stöd bland arbetskamraterna i de viktigaste frågorna. Då kan t ex en styrelse-

post bidra till utvecklandet av arbetarnas aktivitet och deras fackliga organisering. Ställer man inte sådana villkor är risken stor att man hamnar på en post, utan att kunna göra något på grund av otillräcklig förankring. Då blir man lätt ett offer för klassarbetets integrationsmekanismer.

6. Andra kongressen och därefter

FK:s andra kongress 1976 innebar en fortsatt uppgörelse med den sekteristiska traditionen i förbundets historia. Vändningen bort från sekterismen hade börjat redan 1974, i och med återupptagandet av massarbetet på fler områden än arbetsplatserna, och fortsatt under tiden fram till kongressen genom omprövningen av arbetsplatspolitiken. Denna utveckling bekräftades av kongressen genom beslut i några centrala frågor, som tagna tillsammans innebar ett nytt sätt att se på den egna rörelsen i förhållande till de politiska uppgifterna.

Tidigare hade det centrala ofta varit att framhålla FK:s särart i förhållande till den övriga vänstern genom extrem princippolitik och avgränsning mot andra strömningar. Detta kom bl a till uttryck vid Första Maj 1973 då FK valde att föra fram det egna programmet i ”Arbetarmakt”-tåg och avstod från alla enhetsöverenskommelser. Andra kongressen markerade en brytning med en sådan trångsynt sekteristisk hållning. Dess uttalade strävan var ”att utgå från klassens behov”, inte i första hand FK:s egna taktiska behov, vid utformandet av politiken.

Denna ambition var naturligtvis i sig ingen garanti för en kvalitativ förändring. Vänsterns historia är fylld av proklamatoriska ”brytningar” som i verkligheten betytt litet för politikens utseende. Men i det här fallet materialiserades proklamationen i ett antal konkreta politiska beslut. De viktigaste av dessa gällde arbetsplatspolitiken, dvs det fackligt-politiska program som vi berört ovan, och hållningen till VPK och SAP-regeringen i valet 1976.

I den senare frågan beslutade kongressen att FK skulle rösta på VPK och arbeta för att förhindra en borgerlig valseger. Denna position innebar en väsentlig förändring jämfört med valet 1973, då FK förordade bojkott med motiveringen att SAP förde en borgerlig politik och att VPK inte utgjorde något politiskt alternativ till socialdemokratin. Valet mellan en socialdemokratisk eller en borgerlig regering ansågs med andra ord ointressant.

I inställningen till valet 1973 och 1976 kan vi märka en skillnad i sättet att föra politik mellan respektive tillfälle. 1973 hade politiken en huvudsakligen ideologisk och propagandistisk karaktär. Ställningstagandet till VPK och SAP avgjordes av dessa partiers politiska ideologier. Att rösta på ett ”revisionistiskt” eller ett ”borgerligt” parti var helt uteslutet.

Huvudsaken var att avvisa alla falska alternativ och att bekämpa parlamentariska illusioner. FK:s insats i valkampanjen inskränkte sig till en affisch med texten: ”Inga drömmar om riksdagen – Socialism genom klasskamp”.

1976 ställdes frågan på ett annat sätt. Vilket regeringsalternativ var att föredra ur arbetarklassens synpunkt? Detta kunde bara besvaras genom en konkret samhällsanalys och ett ställningstagande till de konkreta politiska alternativen utifrån denna. Slutsatsen man drog var att en borgerlig regering skulle innebära försämringar för arbetarna på flera områden och att en SAP-regering därför var att föredra. Men man skulle rösta på VPK, inte på SAP. Stödet till VPK motiverades med att partiet har en progressiv funktion i riksdagen som ”kritisk röst” mot den socialdemokratiska klassarbetspolitiken.

Den tidigare synen på parlamentet och parlamentariska val var ett typiskt uttryck för princippolitik i dålig bemärkelse. Förhållandet till den parlamentariska politiken bestämdes entydigt negativt. Parlamentet betraktades ensidigt som ett organ för den borgerliga statens klassförtryck, och möjligheterna att inom ramen för denna institution påverka de politiska besluten i progressiv riktning övervägdes inte.

Även om den nya linjen 1976 inte omedelbart ledde till en uppgörelse med hela denna syn, så innebar den åtminstone ett pragmatiskt brott med den tidigare linjen. FK:s utveckling under 1977 och 1978 tyder på att man i förbundets ledning är medveten om att förhållandet till parlamentet måste utvecklas och preciseras närmare både i taktiskt och strategiskt avseende.

Denna insikt skymtar fram bl a i den resolution om ”vänsterenhet” som politbyrå antog i augusti 1977. Man understryker där nödvändigheten av att ägna parlamentet stor uppmärksamhet i det politiska agerandet, eftersom ”de parlamentariska institutionerna i vid mening ... som är den borgerliga demokratis centrum kommer att röna ökat intresse från allmänheten på grund av de skärpta motsättningarna i samhället”.(14) Resolutionen konstaterar att valet 1979 redan är ett riktmärke för den allmänna politiska debatten. Det gäller därför även för FK och vänstern att börja rikta in sig på detta datum. En taktik för hur man skall förhålla sig till de viktigaste frågorna och de politiska huvudalternativen inför valet måste utformas. Resolutionen skisserar några hållpunkter för hur en sådan taktik bör se ut.

För det första: Kamp mot den borgerliga offensiven. ”Mot den borgerliga offensiven som rör allt från skatter, maktförhållanden på arbetsplatserna och näringspolitik till så kallad U-hjälp och flyktfrågor, måste vi bidra till en så aktiv kamprörelse som möjligt. Vi måste stödja och ta initiativ till direkta aktioner mot den borgerliga regeringens och kapitalets politik. Vi måste bidra till att kamprörelser på olika områden understöder varandra både när det gäller krav och aktioner.”(15) För att få till stånd en sådan samlad kamprörelse är det det utomparlamentariska arbetet som är det avgörande. Grunden för en stark och bred enhet är vänstern i vid bemärkelse, dvs såväl aktivistgrupper och rörelser av olika slag som partier och partisyftande grupper till vänster om SAP.

Detta – betydelsen av vänsterenhet – är den andra taktiska hållpunkten enligt resolutionen. För FK, vänstern och de olika rörelserna gäller det både att utveckla ett samlat motstånd mot den borgerliga regeringens och kapitalets samfälliga offensiv, och att utveckla ett eget vänsteralternativ till den borgerliga och socialdemokratiska politiken. Denna senare ”offensiva” enhet är betydligt svårare att realisera än enhet i de mer defensivt präglade uppgifterna. Den kräver en omfattande politisk homogenisering av vänstern, som idag förefaller omöjlig på grund av politiska motsättningar och sektaristiska attityder mellan organisationerna. Som resolutionen uttrycker det: ”På grund av läget inom vänstern kommer det att dröja innan en sådan här enhet går att förverkliga.”(16)

Men för egen del har FK ändå försökt att precisera vilka frågor som ett vänsteralternativ skulle kunna byggas kring, och den politik som kunde bilda grundval för enheten. Den kanske viktigaste frågan rör förhållandet till socialdemokratin. Utvecklandet av ett aktivt förhållande till socialdemokratin är den tredje av de taktiska huvuduppgifter som nämns i resolutionen. Detta innebär inte bara en taktisk modifikation i förhållande till FK:s totalt avvisande hållning till SAP före 1976, utan även en nyansering och utveckling av synen på socialdemokratin som politisk rörelse.

Visserligen karaktäriseras SAP fortfarande som ett ”borgerligt arbetarparti”, men nu gör man skillnad mellan en borgerlig klasspolitik av den typ som den nuvarande regeringen för och en socialdemokratisk klassarbetspolitik med vissa progressiva inslag. I vissa frågor – t ex medbestämmandelagen eller barnomsorgen – står socialdemokraterna för en bättre politik än borgarna, vilket möjliggör enhetsinitiativ från vänsterns sida gentemot socialdemokratiska organisationer. Lokalt och i vissa konkreta frågor kan det vara riktigt att söka enhet eller åtminstone samförstånd med SAP, SSU etc. På det nationella planet däremot är det lönlöst och felaktigt att föreslå ”enhet i arbetarrörelsen” eller liknande. SAP som riksparti är alltför uppbundet till klassarbete och en kapitalvänlig politik för att något gemensamt agerande med vänstern skall kunna komma i fråga.

Taktiken visavi socialdemokratin måste med andra ord vara differentierad med hänsyn till vilken del av "rörelsen" man vänder sig till. Socialdemokratin är inget homogent block, där finns olika grupperingar och strömningar som man måste förhålla sig till på olika sätt. För det första måste man skilja mellan bas och ledning, för det andra finns det vid sidan av parti-ledningen vänsterströmningar inom partiet, som rörelserna till vänster om SAP måste söka dialog med.

Taktiken gentemot SAP-ledningen bör enligt resolutionen vara att genom mobilisering för preciserade konkreta krav försöka avtvinga dem löften att genomföra vissa progressiva reformer om SAP återkommer i regeringsställning.

Syftet med denna taktik är dels att pressa SAP till eftergifter i regeringen, dels att när de visar sig oförmögna att lösa krisen, uttryckt i rader av brutna löften och svikna förväntningar kan det framkalla en kris i regeringspartiet och skapa ett samlat kampdugligt missnöje inom arbetarklassen.(17)

På den sista punkten gör nog FK sig överdrivna föreställningar om möjligheterna att pressa SAP till eftergifter. Man kommer knappast att låta binda upp sig kring en mängd radikala krav inför valet -79, som vänstersocialdemokraten Jan Lindhagen också påpekat i en intervju i Arbetarkamp. Däremot, menar Lindhagen (och författaren till den här artikeln instämmer i hans omdöme), "tror jag att vi kan pressa socialdemokratin genom att säga att det och det vill vi ha genomfört under 80-talet, alltså inte bara under en mandatperiod. Men det väsentliga är att man fungerar som vänstern fungerade under slutet av 60-talet, som en katalysator. Att vi för en debatt som får konsekvenser i politiken, och att det då inte är säkert att vi bäst för denna debatt i form av krav riktade till Olof Palme".(18)

Men utifrån vilken konkret politik skall då det eftersträvade förhållandet till socialdemokratin utvecklas enligt FK? Här gäller det främst, dels att föra fram de krav som uttrycker massornas viktigaste behov och intressen, ett helhetsprogram för den ekonomiska och politiska kampen, dels att anknyta till de idéer och förslag som socialdemokratin för fram för att mobilisera arbetarklassen bakom sin politik. I dokumentet "Vänsterenhet för en kamprörelse mot borgaroffensiven" från juni -77 (alltså inte den tidigare omtalade resolutionen) lägger FK fram ett förslag till "kampplattform". De områden som anses viktigast i den aktuella politiska konjunkturen är: 1) Försvar av levnadsstandarden, 2) Försvar av sysselsättningen, 3) Kampen mot kärnkraften, 4) Kampen i maktfrågor på arbetsplatserna, 5) Kampen för social upprustning. På dessa olika områden specificeras sedan en mängd konkreta kampkrav.

När det gäller att anknyta till socialdemokratiska utspel är det främst medbestämmandelagen och förslaget om s k strukturfonder som intresserat FK. I den först nämnda frågan har man drivit kravet att LO/TCO:s förslag till medbestämmandeavtal genomförs lagstiftningsvägen ifall förhandlingsvägen visar sig oframkomlig. Strukturfonder med löntagarmajoritet har man också ställt sig positivt till med motiveringen att "det skulle under alla omständigheter vara ett framsteg mot det nuvarande förhållandet där borgarstaten vräker ut pengar över industrin utan minsta kontroll över hur dessa används".(19) Med fackliga representanter i ledningen för fonderna blir det lättare för arbetarna att tilltvinga sig ekonomiskt stöd i kampen för att behålla jobben osv, jämfört med om de är utelämnade till privatbankerna och staten.

I förhållande till löntagarfonderna har emellertid FK, liksom hela den övriga vänstern, misslyckats med att anknyta till de radikala elementen i Meidners ursprungliga förslag. Idén om löntagarägande har avvisats som ett sätt att knyta upp fackföreningarna till profittänkande och avlänka lönekampen. Därmed har man frånhänt sig möjligheten att ingripa i och utveckla de förhoppningar om löntagarmakt som stora delar av arbetarklassen och även delar av fackföreningsrörelsen har knutit till löntagarfonderna. Vänsterns kallsinniga och nonchalanta attityd till Meidners förslag har också inneburit att man inte kunnat försvara det gentemot den

urvattnade kompromiss som SAP och LO gemensamt lagt fram. I stället borde man ha sagt ja till löntagarfonder, kritiserat Meidnerförslaget för dess brister, men kämpat för att ge fonderna en så radikal inriktning som möjligt.

FK:s ansatser att utveckla ett helhetsprogram för den aktuella samhällssituationen har kompletterats med ett förslag till en mer långsiktig kampinriktning. I ett antal artiklar i tidskriften *Kommunist* har man presenterat en strategi för en ”ny utvecklingsväg” för den svenska ekonomin, eller en ”alternativ näringspolitik” som det även kallas.(20) Det rör sig inte om en utarbetad linje, utan mer om en teoretisk skiss avsedd att utvecklas och konkretiseras genom diskussioner.

Huvudelementen i den alternativa näringspolitiken är: en högre grad av nationellt oberoende, dvs minskat beroende av den internationella kapitalismen, alternativ produktion och ett nytt standardbegrepp som ställer sådana saker som boendemiljö, arbetsförhållanden, maktfrågor etc i centrum. För att minska det internationella beroendet menar artiklarna att vissa protektionistiska åtgärder måste övervägas. Man saknar dock en diskussion om farorna med en protektionistisk politik, i form av repressalier från andra stater och ekonomiska blockbildningar, och nackdelarna av minskad frihandel i form av prisökningar och kvalitetsförsämringar på vissa varor. Även när det gäller alternativ produktion och det alternativa standardbegreppet är resonemangen mycket vaga och generella. Den kanske viktigaste frågan i praktiskt politiskt avseende berörs inte alls, nämligen hur man ska kunna mobilisera de breda massorna för en sådan här samhällsförändring.

Men förutom dessa brister, som förresten FK-are själva inte är blinda för, så representerar ändå utkastet till en ”ny utvecklingsväg” ett framsteg i vänsterns diskussioner om en väg ur den ekonomiska krisen. Framsteget består i en insikt om otillräckligheten i ett program som utöver den vanliga katalogen av dagskrav bara för fram socialistiska paroller eller verklighetsfrämmande ”övergångskrav”. Man har fattat nödvändigheten av att formulera ”strategiska delmål”, att kämpa för reformer som kringskär men inte avskaffar kapitalets makt över samhällsutvecklingen.

Denna typ av reformer, som innebär kvalitativa ekonomiska och politiska förändringar i samhället, kallades i 60-talets vänsterdebatt för ”strukturreformer”. Som jag tidigare nämnt var VUF under en period 1967-68 starkt influerat av Gorz’ idéer om en ny socialistisk strategi baserad på antikapitalistiska strukturreformer. De idéer om strategiska delmål som FK torgför idag är nära besläktade med Gorz’ problematik. Återknytandet till den nya vänstern, inte bara till Gorz utan även till hegemonitemat hos Gramsci, är dock inte något unikt för FK. Det rör sig här om en trend i den internationella marxistiska debatten. FK har närmast tagit intryck av den italienska vänstern, som i flera år fört en intensiv polemik kring dessa frågor.

Man kan hoppas att detta inte är ett tillfälligt stickspår och att FK och vänstern som helhet förmår att avlägsna sig från de dogmatiskt fastlåsta positioner man intagit under större delen av 70-talet. Utvecklandet av en socialistisk strategi för de avancerade kapitalistiska samhällena i Väst, måste utgå från en förståelse av att revolutionen i dessa samhällen inte kommer att följa mönstret från oktoberrevolutionen. I stället för att söka rekonstruera någon av arbetarrörelsens historiska strategier, borde vänstern ta itu med uppgiften att på djupet analysera de konkreta samhällsförhållandena – klasser, ekonomi, politik, kultur etc. – och utifrån denna analys söka bestämma de väsentliga betingelserna för en socialistisk omvälvning i en borgerlig demokrati som Sverige.

7. Bokslut över åtta år

FK skiljer sig från de övriga s k vänstergrupperna i Sverige, främst genom ansatsen att utveckla en revolutionär teori och strategi på ett självständigt sätt i förhållande till de

kommunistiska traditionerna.(21) Detta har både varit en styrka och en svaghet. En svaghet så tillvida att den kommunistiska historien utgör en rik fond av erfarenheter, som kan tjäna som referenspunkter för utvecklingen av politiken idag. FK:s historielöshet har utan tvekan betingat den vinglighet som kännetecknat förbundets utveckling under 70-talet. Men oviljan att förankra sig inom någon bestämd kommunistisk tradition har huvudsakligen varit positiv. På längre sikt har denna hållning möjliggjort påbörjandet av en strategidiskussion på basis av en analys av den svenska samhällsformationen – istället för det tidiga 70-talets eviga tråtor inom vänstern om Kominterns olika perioder. Under senare år har FK i *Kommunist* och andra publikationer presenterat många intressanta analyser, inte minst de tidigare nämnda artiklarna om ”alternativ näringspolitik”. Men länge blockerades det teoretiska arbetet, som man lagt sådan vikt vid 1970, av den snäva inriktningen av verksamheten i samband med proletariseringen. Utöver ”Grundsatser” och boken *Kina – klasskampen går vidare* producerades det under perioden 1970-75 knappast något material som motsvarade de ursprungliga teoretiska ambitionerna.

Ett annat drag som karaktäriserar FK (kanske inte mer än vissa andra vänstergrupper, men ändå) är bundenheten vid utländska förebilder. FK har förbindelser med revolutionära grupper och rörelser runt om i världen, t.ex Avanguardia Operaia i Italien, MIR i Chile och PFLP inom den palestinska befrielse rörelsen. Principen för dessa förbindelser är naturligtvis största möjliga politiska överensstämmelse, men även vilken betydelse de utländska organisationerna har i klasskampen. De internationella förbindelserna har haft stor betydelse för utformningen av FK:s politik, både i nationella och internationella frågor. Vi har tidigare sett hur arbetsplatspolitiken influerats av Avanguardia Operaia. Denna organisation har även starkt påverkat FK:s strategiska nyorientering under senare tid. Förbindelserna med MIR och PFLP har varit avgörande för hur man ställt sig till kampen i dessa länder. Det är förvånande att FK, som alltid varit så mån om sin självständighet, uppträtt så osjälvständigt i förhållande till sina utländska broderorganisationer. Man har i allmänhet helt okritiskt anammat deras syn på kampen i sina respektive länder. Hur galet man då kan hamna visar FK:s inställning till den revolutionära processen i Portugal 1974-75. Man backade då förbehållslöst upp yttervänsterfronten FUR, som under hösten 1975 förde en ultra-vänster politik som bidrog till att försvaga och isolera de progressiva krafterna inför högerkuppen i november.(22) Vad jag kan erinra mig har FK inte vid något tillfälle riktat offentlig kritik mot någon broderorganisation, om inte denna förekommit kritiken genom självkritik. En sådan okritisk hållning befördrar knappast ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter mellan revolutionära rörelser.

Detta var några allmänna synpunkter som jag velat komplettera den kronologiska framställningen med. Avslutningsvis vill jag försöka att kort sammanfatta huvuddragen i FK:s utveckling 1970-77. De första åren, 1970-72, kan vi beteckna som en *teoreticistisk period*. Den kännetecknades av i stort sett fruktlösa teoretiska projekt och avsaknad av politisk praktik. Sedan följer en *ekonomistisk period*, 1972-73, då proletarisering och arbetsplatsarbete var det enda man sysslade med. Tiden från första till andra kongressen, 1973-76, var *omprövningens period*. Under denna tid utvecklades brytningen med de sekteristiska och vänsteristiska drag som tidigare präglade förbundet. Den nuvarande perioden, som vi kan räkna från andra kongressen 1976, kännetecknas främst av försöket att komma fram till en kommunistisk politik som är anpassad till de konkreta samhällsförhållandena i Sverige mot slutet av 70-talet. Vi kan kalla den *nyorienteringens period*.

FK står idag på en betydligt stabilare politisk grundval än tidigare. Man har övervunnit flera barnsjukdomar och inlett en konstruktiv nyorientering av taktiken och strategin. Detta lovar gott för framtiden. Men samtidigt finns det anledning att hysa vissa farhågor beträffande hur bestående denna nyorientering kommer att bli. Det skulle inte förvåna om det kommer en reaktion mot ”reformistiska avvikelser”. Närmandet till VPK och SAP har mött stark

opposition inom förbundet. Oppositionen kan få medvind om det politiska läget förändras, t ex om SAP vinner valet 1979 och sedan för en direkt arbetarfientlig politik. Jag tror dock *inte* att den nuvarande tendensen i FK:s utveckling helt kan brytas. Politiska förändringar till det bättre borde vara mer bestående än vice versa.

Litteratur av och om Förbundet Kommunist:

[Grundsatser.](#)

[För arbetarmakt – För kommunismen.](#) För en revolutionär arbetarpolitik.

Feiwel Kupferberg: [Klassförhållandena i Sovjetunionen](#)

Börjesson/Svensson: [Kina – klasskampen går vidare](#)

Arbetarkamp (FK:s huvudorgan)

Kommunist (FK:s teoretiska organ)

6. VPK 1968-78: Mellan socialdemokratin och ”vänstern” av Sven E Olsson

I. Modernism eller traditionalism(1)

Årtalen 1968 och 1978 omgärdar fältet för den här boken. 1968 påbörjade Vänsterpartiet kommunisterna (VPK) sitt andra verksamhetsår – namnbytet ägde ju rum på Sveriges kommunistiska partis 21:a kongress 1967 i Stockholm.

1968 var inget lyckosamt år för VPK:s del. Det gjorde sitt sämsta val under hela efterkrigstiden, fick 145 000 röster eller tre procent av valmanskåren och såg sina möjligheter att komma in i den nya enkammarriksdagen (1970) med sin fyraprocentsspärr starkt beskurna. I sin verksamhetsberättelse till partikongressen 1969 uttrycker VPK:s partistyrelse sina bekymmer på följande sätt:

Vid ett försök till värdering av Vänsterpartiet kommunisternas arbete under tiden sedan kongressen i maj 1967 är det nödvändigt att ha vissa mått att mäta med. Vilket sådant mått man än använder kommer man icke till slutsatsen att vårt partis insatser varit tillfredsställande. Verksamheten i massrörelserna motsvarar icke vad som borde varit möjligt med hänsyn till partiets medlemsantal. I de nya rörelser som vuxit fram under de senaste åren – Vietnamrörelsen, aktivitetsgrupper i miljöfrågor osv – har partiet icke spelat den roll som borde varit naturlig med hänsyn till VPK:s målsättning och karaktär. Många partiorganisationer har en otillfredsställande verksamhet ... bland arbetsuppgifter som under den kommande kongressperioden måste ägnas särskild uppmärksamhet är partiuppbygget såväl genom värvning av nya medlemmar och stärkande av partiorganisationerna som framför allt genom ett omfattande studiearbete. Stora försummelse måste tyvärr antecknas på dessa viktiga områden.(2)

1968 erhöll socialdemokratin en av sina största valsegrar i modern tid. Valet stod mer än vanligt mellan bibehållandet av en socialdemokratisk regering eller skapandet av en ren borgerlig regering på basis av 1966 års framgångar i kommunalvalet för de tre borgerliga partierna. 1968 var ett år av framryckningar för arbetarklassen med ”maj -68” som sitt främsta internationella uttryck. I elektoralt hänseende kan man tolka socialdemokratins stora valseger i Sverige i ljuset av den våg av arbetarklassmanifestationer som ägde rum då. Liksom kårhusockupationen hade sina rötter i Nanterre- och Sorbonne-studenternas aktioner fick den stora generalstrejken i Paris en motsvarighet i Sverige; den svenska formen för detta fenomen var socialdemokratins valseger i september 1968.

För VPK – det lilla arbetarpartiet i Sverige – gick det illa i valet 1968. Litenheten i sig är av betydelse för att förklara varför VPK försvann i den förhållandevis hårda elektorala konfrontationen mellan arbete och kapital 1968. Men på 70-talet har liknande konfrontationer ägt rum (både 1973 och 1976) utan att för den sakens skull VPK marginaliserats. Därför var det med

stor sannolikhet en speciell händelse som var av avgörande betydelse för VPK:s ras i valet 1968.

Tre veckor före valet ockuperade Sovjetunionen och de andra Warszawapaktsländerna Tjeckoslovakien under den ”broderliga hjälpen” täckmantel, krossade den s k Pragvåren och förde med kulsprutor i ryggen Dubcek, Cernik, Smerkovsky och Kriegel till en fängelsehåla någonstans i Ukraina. Visserligen fördömde VPK mycket starkt invasionen,(3) krävde avbrytandet av de diplomatiska förbindelserna med Sovjetunionen och Kosygins avgång som premiärminister, men i den komplexa situation som rådde före valet 1968 var detta inte tillräckligt för ett parti, vars tidigare ledning bara några år dessförinnan frenetiskt hade försvarat Berlinmuren.(4)

VPK:s problem förvärrades sedan av att den f d partiledaren Hilding Hagberg strax efter valet inledde en artikelserie i *Norrskensflamman*, i vilken han starkt kritiserade partiets nya ledning och vari han ställde sig solidarisk med den ”broderliga hjälpen” till Tjeckoslovakien. (5) Motsättningarna mellan Hagberg och gruppen kring *Norrskensflamman* å ena sidan och C–H Hermansson och merparten av partiet å den andra hade förekommit tidigare men nu skärptes striden och ett nästan tioårigt skyttegravskrig inleddes(6); ett krig som avslutades med ett misslyckat överrumplingsförsök från Norrskensflamman:s sida i februari/mars 1977.(7)

I slutet av 60-talet var VPK ett parti i både organisatorisk och politisk kris, något som både citatet från partistyrelsens verksamhetsberättelser 1969 och striden med Hagberg-gruppen antyder. 1978 äger den första partikongressen på över ett decennium rum vilken inte präglas av striderna med Hagberggruppen.(8) Alla de problem som refererades i verksamhetsberättelsen till 1969 års kongress – arbetet i olika aktionsgrupper och folkrörelser, den otillfredsställande interna verksamheten, medlemsvärvningen, studiearbetet m.m. – diskuteras nu i helt andra termer. I verksamhetsberättelsen till 1978 års kongress låter det så här:

Under kongressperioden har den politiska utvecklingen, såväl i Sverige som i andra utvecklade kapitalistiska länder, kännetecknats av den allmänna krisens förstärkning ... denna utveckling har i hög grad satt sin prägel på partiets politiska aktivitet och verksamhet. Kampen mot arbetslösheten, pris- och hyreshöjningar samt för en demokratisk skattepolitik har varit huvuduppgifter. Andra väsentliga avsnitt som VPK ägnat stor uppmärksamhet är energipolitiken och kampen mot kärnkraften, rörelsen mot kapitalets miljöförstörelse, lönekampen och för demokratiska rättigheter på arbetsplatserna ... det internationella solidaritetsarbetet från partiet ... har under perioden i hög grad gällt det chilenska folkets svåra kamp ... den 24:e kongressen fattade viktiga beslut om ökad satsning på partitidningen. Så har skett. Sidantalet har ökat, redaktionen förstärkts och en kvalitativ förbättring genomförts ... Fortsatta ansträngningar har under perioden gjorts att ... öka partiaktiviteten på arbetsplatserna och där bättre förankra partiet organisatoriskt. Particentralen har förstärkts med ytterligare en facklig sekreterare, ett ökat antal arbetsplats- och branschkonferenser liksom fackliga kurser såväl centralt som på distriktsplanet har genomförts. En yngre kader börjar växa fram. Inom områden där partiet tidigare haft ringa eller inga positioner kan glädjande resultat noteras. Så har skett inom den offentliga sektorn och bland tjänstemannagrupper studieverksamheten har markant ökat i omfattning. Förnygringen av medlemskåren har skapat en naturlig ökad efterfrågan på kurser, konferenser och studiecirklar ... en påtagligt starkare aktivitet kan noteras från partiets kvinnliga medlemmar ... ungdomsförbundet, som under senare år växt i styrka och aktivitet ...(9)

De här tongångarna skiljer sig markant från 1969 års. Mellan 1969 och 1978 ligger så skilda händelser som strejken i gruvorna i Malmfälten, den första reella arbetslöshetskrisen i Sverige efter kriget (1971-72), terrorbombningarna över Hanoi med namninsamlingen här hemma, kampen mot matmomsen och arbetsgivaravgiftens införande 1972, valet 1973 med åtföljande lotteri, oktoberkriget 1973 och oljekrisen, Nixons fall, skogs- och städerskestrejckerna, de USA-stödda regimernas fall i Indokina, Haga-överenskommelserna, utvisningarna av Solsjenitsyn och Biermann, de många förändringarna i den kinesiska partiledningen, valet

1976 och slutet på ett 44-årigt socialdemokratiskt regerande, den sydeuropeiska vänsterutmaningen, Charta 77 och den ekonomiska krisen. VPK har under den här perioden utvecklats från ett parti som tämligen passivt åsåg händelser av den här typen till att tämligen aktivt ta del i den rörelse som händelserna igångsätter. Hur den här förändringen har gått till skall jag försöka belysa genom att diskutera VPK:s politiska utveckling, dess sociala sammansättning samt dess förhållande till socialdemokratin, fackföreningsrörelsen, staten och vänstern utanför partiet. Det sistnämnda är inte minst betydelsefullt, då det ju är dessa organisationer, som sedan början av 70-talet aspirerat på att ersätta VPK som det kommunistiska partiet i Sverige, vilka står i centrum för denna bok. VPK skiljer sig på många sätt från de här organisationerna.

VPK har visserligen bara funnits i drygt tio år, men dess historia är en sådan skiljande punkt.(10) Vänsterpartiet kommunisterna firade i maj 1977 sitt 60-årsjubileum och räknar sålunda 1917 som sitt ”födelseår”. Tillkomståret hänger naturligtvis ihop med den internationella arbetarrörelsens splittring vid tiden för det första världskriget och oktoberrevolutionen i Tsarryssland; den delning som historiskt sett resulterade i uppkomsten av socialdemokratiska och kommunistiska partier som de två dominerande typerna av arbetarpartier.

Till skillnad från många andra länder skedde brytningen i Sverige före oktoberrevolutionen och det nya partiet tog sig namnet Sveriges socialdemokratiska vänsterparti.(11) Först 1921 ändrade SSV namn till SKP, Sveriges kommunistiska parti – ett namn som partiet burit under huvuddelen av de sextio åren.(12) Genom namnbytet 1921 markerades också anknytningen till den Kommunistiska internationalen – Komintern eller Tredje Internationalen – tydligare.(13) Komintern upplöstes 1943, men bindningarna till den ”internationella kommunistiska rörelsen” har bestått även om vissa förvecklingar och komplikationer uppstått på grund av de motsättningar som utmärkt både ”rörelsen” och VPK under senare år.(14) De nya vänsterorganisationerna och vänsterpartierna, å andra sidan, har till stor del sina rötter just i VPK:s historia,(15) i den svenska kommunismens moderna historia. Hur de här organisationerna har förhållit sig till fadershuset behandlas på olika ställen i den här boken – hur VPK har påverkats av dem skall jag försöka ge några exempel på.

1956-64: ”Förnyelsens” bakgrund

Eurokommunism är idag ett populärt och gångbart uttryck för vad som hänt och händer de kommunistiska partierna i Italien, Frankrike och Spanien.(16) Kanske kan eurokommunismen preciseras till sökandet efter en ny strategi i kampen för socialismen(17) och ifrågasättandet av teorin om ett ledande centrum, ledande parti – i realiteten Sovjetunionen och Sovjetunionens kommunistiska parti (SUKP) – inom den internationella kommunistiska rörelsen. Eurokommunismen är idag ett ofta använt uttryck och täcker reella förhållanden men man bör hålla i minnet att det rör sig om saker som inte enbart sker i Sydeuropa.(18)

De partier som slöt sig till den tredje internationalen strax efter första världskriget uppvisade en mängd nationella särdrag och var framsprungna ur många olika politiska motsättningar. Både Kominterns och de nationella partiernas politik präglades under dessa kaotiska år av stor ryckighet. Den extrema centralism som varit så utmärkande för de kommunistiska partierna infördes i realiteten inte med Lenins berömda 21 teser utan först i och med att den interna ryska partistriden avgjorts till Stalins förmån – nu kunde den s k bolsjeviseringsprocessen omforma de kommunistiska partierna världen över.(19) Först efter Kominterns upplösning 1943 började tendenser till uppluckring av detta system bli synliga men det är först i och med Sovjetunionens kommunistiska partis 20:e kongress 1956 som de på allvar slår igenom.(20)

Avstaliniseringsprocessen är det ena av de två moment som varit bestämmande för utvecklingen i alla västeuropeiska kommunistpartier de senaste två decennierna. Den kritik

som på den 20:e partikongressen riktades mot politiken under stalintiden, ledde till att de västeuropeiska partierna delades upp i två strömningar: å ena sidan de som menade att kritiken inte hade några egentliga konsekvenser vare sig för den politik som fördes eller för de inomorganisatoriska förhållandena, dvs *traditionalisterna*, och å andra sidan de som menade att en naturlig konsekvens av kritiken var en ordentlig omprövning av både politik och organisatoriska förhållanden – *modernisterna*.

Det parti där den modernistiska reaktionen blev starkast var i det italienska med en av Kominterns mest erfarna ledare, Togliatti, som partiledare. Han hävdade omedelbart efter den 20:e kongressen att Stalintidens misstag inte kunde reduceras till frågan om personkulten.(21) Av dagens tre kommunistiska gravitationscentra – Moskva, Peking, Rom – var det främst Rom som hade behov av en politisk och strategisk förnyelse.(22) Den kinesiska eller maoistiska reaktionen mot Moskvas ledande roll var samtidigt en reaktion mot modernisterna. Det var t o m så att KKP inledde sitt angrepp på SUKP genom att angripa det italienska partiet.(23) Att KKP senare genom sin brytning med Moskva faktiskt kom att stärka självständighetssträvandena i Rom är en annan sak.

Det andra moment som bestämt den senare utvecklingen är den i Europa historiskt sett helt nya radikaliseringsprocessen av studerande och vissa mellanskikt.(24) Om ”Prag –68” tillhörde det ena momentet i förändringsprocessen så tillhörde ”maj –68” det andra. Studentrevoltens spektakulära år 1968-69, som byggde på en samtidig protest mot imperialism och utbildningssystem, efterföljdes av en fas där klasskampen i respektive hemland ställdes i fokus och då stora grupper av de studerande började närma sig de kommunistiska partierna. Redan före 1968 hade en rörelse kunnat skönjas som anslöt sig till kritiken av traditionalisterna men som hade ett lite oklart förhållande till modernisterna; en ”tredje kraft” som kämpat mot atomvapen och för fred samt solidaritet med u-ländernas svältande massor. Denna rörelse har under 70-talet vuxit i styrka och alltmer närmat sig de kommunistiska partierna – det senare samtidigt med studentrörelsen; i den mån dessa grupperingar inte bildat underlag för vänsterorganisationer och nya kommunistiska, marxist-leninistiska eller trotskistiska partier.

När den på 70-talet sammansmälta student- och mellanskiktsrörelsen sökt sig till de kommunistiska partierna har den normalt stött modernisterna(25) i deras kamp mot traditionalisterna, men det vore fel att helt identifiera den nya ”sammansmälta” rörelsen med modernismen eftersom deras respektive historia är så olikartad. Modernisterna hade gradvis intagit en allt självständigare hållning gentemot Sovjetunionen, medan student/mellanskiktsrörelsen närmast startade med ett kraftfullt avståndstagande – i samband med invasionen i Tjeckoslovakien – vilket senare delvis modifierats och elaborerats. Rörelserna har också olika socialt underlag: den överväldigande majoriteten av de ursprungliga modernisterna, 1956 års män, var arbetare.

En förståelse av dagens västeuropeiska kommunistiska partier underlättas av att man ser tredelningen traditionalister – modernister – student/mellanskiktsrörelse. Väsentligt i sammanhanget är att när den tredje grupperingen träder i på scenen så finns redan de två andra där.

I inget land sammanfaller den ovan gjorda tredelningen med tre partier, även om Danmark kommer väldigt nära med de tre parlamentariskt representerade partierna Danmarks kommunistiska parti (DKP), Socialistiskt folkeparti (SF) och Venstresocialisterna (VS). Motsättningen mellan traditionalister och modernister i Danmark spetsades till genom att ordföranden i DKP, Aksel Larsen, var modernist trots att det inte som i Italien fanns en viss självständighetstradition att falla tillbaka på inom partiet. Mycket snabbt skärptes motsättningarna inom DKP, Aksel Larsen avsattes och SF bildades, 1958.

1964-67: Den svenska eurokommunismens födelse

I Sverige var det mycket få personer i partiledningen som från början intog en modernistisk position(26) och även om de velat hade de på 50-talet inte styrkan att kunna bilda ett svenskt SF. Efter det mycket dåliga valet 1962 växte emellertid partioppositionen i styrka och den svenska eurokommunismens födelse kan dateras till tiden för Sveriges kommunistiska partis 20:e kongress i januari 1964. I ungdomsförbundet, Demokratisk ungdom (DU), hade ett drygt halvår tidigare ett ordförandeskifte ägt rum som förebådade kommande förändringar: Rolf Hagel, det gamla gardets man, ersattes av Kjell E Johansson, som backades upp av bl a Lars Werner och Ingemar Andersson (den senare idag *Ny Dags* chefredaktör). På själva partikongressen ersattes Hilding Hagberg av C–H Hermansson. Därmed inleddes den svenska kommunismens moderna historia ehuru namnbytet inte skedde förrän på den 21:a partikongressen 1967. Det är denna moderna historia vi ska försöka teckna. Det är historien om en på många punkter radikalt ny linjes framväxt men också historien om ett socialt och organisatoriskt nytt partis födelse – en födelse icke utan betydande smärtor, en förnyelse som inte tagit sig någon rätlinjig väg framåt.

Inledningsvis bör ett påpekande göras om den svenska eurokommunismens eller modernismens särdrag: I Sverige har frågan om Östeuropa och den inre partidemokratin vävts ihop med frågan om förhållningssättet till socialdemokratin på ett radikalt annorlunda sätt än i de sydeuropeiska partierna. I Sydeuropa har de kommunistiska partierna sedan andra världskrigets slut varit de helt dominerande arbetarpartierna. Någon arbetarklassförankrad socialdemokrati av nordisk eller västeuropeisk typ har knappast funnits i dessa länder. I Sydeuropa har de kommunistiska partierna utifrån sin styrkeposition sökt åstadkomma en klassallians mellan arbetarklassen och delar av mellanskikten och småbourgeoisin. Kampen för en bred vänsterenhet har här ställts i centrum. I de nordiska länderna, undantaget Finland, är socialdemokratin det dominerande arbetarpartiet. Här har vänsterns uppgift varit att artikulera den arbetarradikalism socialdemokratin inte förmått fånga upp. Inom det svenska kommunistiska partiet innebar detta att modernisterna ganska kraftigt kom att kritisera den passiva politik som hade förts under 50-talet från SKP:s sida och som traditionalisterna ville fortsätta med.

Hermansson hade knappt hunnit tillträda som partiordförande förrän den tidigare nämnda mellanskiktsrörelsen började växa fram, först i skepnad av den s k nyvänstern. Hermansson-falangen började medvetet föra en politik som gick ut på att knyta denna rörelse till partiet – boken *Vänsterns väg* är ett uttryck för detta.(27) Motiven var dels att det fanns en viss ideologisk samstämmighet, dels att SKP/VPK ville undvika en splittring mellan ett kommunistiskt parti och ett socialistiskt folk- eller vänsterparti. (Också i Norge hade ett socialistiskt folkparti uppstått vid sidan om NKP, 1961 – det hade dock sina rötter i socialdemokratin.) Manövern lyckades. På kongressen 1967 togs ett helt nytt program och partiet skaffade sig ett nytt namn. VPK var tidigt ute i sin kritiska värdering av utvecklingen i Östeuropa. Följande rader från programmet kan vara värda att citeras:

Socialismen har betytt industrialisering, ekonomisk och kulturell omvandling. I helhetsbilden av de socialistiska ländernas utveckling har vid sidan av snabba och omvälvande framsteg också framträtt negativa drag. Stora skillnader i inkomster, olikheter i social ställning, byråkratism, rättsövergrepp och beskuren kultur- och samhällsdebatt strider mot socialismens frihets- och jämlikhetsideal.(28)

Partistyrelsen fick vid kongressen 1967 en kraftigt förändrad sammansättning.(29) Trots detta var kampen mellan modernister och traditionalister inte speciellt framträdande mellan 1964 och 1967 även om Norrskensflamman fortsatta utgivning gav upphov till menings-skiljaktigheter. Men ännu satt partidisciplinen djupt. Och de båda tendenserna hade två gemensamma fiender. Det var dels gruppen kring Nils Holmberg och Bo Gustafsson, som förde fram den kinesiska linjen och i samband med kongressen 1967 lämnade partiet och

bildade KFML, dels en tendens med sin främsta förankring bland fackliga förtroendemän inom Byggettan i Stockholm. Den senare gruppen krävde att VPK, liksom partiet gjorde 1958 i samband med ATP-valet, skulle dra tillbaka sina listor i de valkretsar där VPK inte hade några möjligheter till mandatvinster. Nio av dessa lämnade 1968 VPK för att inträda i SAP; en av dem var Sven Landin, ledamot i 1967 års programkommission och en av de främsta förespråkarna för bildandet av ett svenskt SF-parti.

1968: Omvälvningarnas år

1956 är ett viktigt årtal för då uppstod modernismen, men 1968 är ett minst lika viktigt årtal ty då konsoliderades modernisternas misstro gentemot Sovjetunionen som den ledande kraften. Invasionen i Tjeckoslovakien släckte alla förhoppningar om att Sovjetunionen inom en snar framtid skulle förändra sin in- och utrikespolitik. Pricken över i:et satte Breznevdoctrinen om Sovjetunionens rätt att i vissa situationer inskrida i andra östeuropeiska länder. Före 1968 fanns bland modernisterna förhoppningar om förändringar i Sovjetunionen eftersom SUKP själv inledde "kritiken av personkulten". Och de år Nikita Chrusjtjov ledde partiet innebar trots allt vissa förändringar till det bättre.

1968 inträffar också flera saker som aktualiserade de latent motståndningarna inom VPK. För det första polariserade studentuppsvinget i en grupp som ville att man skulle ha överseende med studentvänsterismen och försöka få till stånd någon form av allians med studenterna och en annan grupp som menade att de intellektuella inte är särdeles intressanta för ett kommunistiskt parti och dessutom försvårar en "arbetarsamverkan".

För det andra stod det efter valet helt klart att nyvänstern inte var på väg att göra några inbrytningar bland de socialdemokratiska arbetarna. Det var denna förhoppning som hade fått hela partiet att ställa sig bakom den valsamverkan man hade haft med nyvänsterorganisationen Socialistiska förbundet. För det tredje marscherade Sovjetunionen in i Tjeckoslovakien. Partiledningens kritik av invasionen blev den fråga som fick traditionalisterna att börja samordna sin kritik av modernismen. Som nyss framgått sammanföll detta i tiden med både nyvänsterns uteblivna framgångar och studentrörelsen med sina vänsteristiska inslag. Oenigheten inom VPK beträffande politiken gentemot studentrörelsen gick inledningsvis inte längs linjen modernister-traditionalister, men genom studentrörelsens kritik av invasionen tenderar frågorna att sammanfalla.

1969-76: Utbrytningens förhistoria

På partikongressen 1969 utkämpades en bitter strid mellan Hermansson-falangen och gruppen kring Norrskensflamman. Den senare lyckades driva igenom att det ekonomiska stödet till nyvänstertidningen *Tidsignal* – med Bo Hammar och Ingemar Andersson som redaktörer – drogs in och i den partistyrelse som tillsattes fanns många som stod nära de krafter som i februari/mars 1977 lämnade VPK. Å andra sidan fick modernisterna igenom ett handlingsprogram av något radikalare snitt än 1967 års partiprogram; något som tyder på en viss självrannsakan till en del säkert framtvungad av den intensiva kritiken från KFML, som på universiteten och i den stockholmska trendkulturen började få vind i seglen.

År 1969 avslutades med hamnarbetarstrejken i Göteborg och klasskampen började anta synliga former. 1970 blev den med gruvstrejken också synlig för hela vänstern. Student/mellanskiktströrelsen, som jämfört med 60-talet nu verkligen blivit en rörelse, upptäckte arbetarklassen och började röra sig mot industriarbetsplatserna eller VPK samtidigt som modernisterna i partiet började distansera sig från partiets tidigare parlamentariska fixering. Det under den senare delen av Hagbergepoken försummade fackliga arbetet började åter prioriteras inom VPK.

Strejkrörelsens effekt på VPK blev en inte helt motsättningsfri förening av modernisterna och student/mellanskiktströrelsen. I fortsättningen kommer hela denna gruppering att kallas modernisterna, vilket innebär att modernismen definieras som en rörelse som, till skillnad från traditionalisterna, vill utforma en ny kommunistisk politik. Begreppet modernism står i sig inte för en positiv, specificerad politik, utan begreppet är negativt definierat. Begreppet är mer eller mindre utbytbar mot eurokommunism. Modernismen eller eurokommunismen har delvis olika innehåll under olika perioder. Begreppsavgränsningen rättfärdigas av att det finns en grupp i VPK som varit med om att bära upp modernismen i dess båda hittillsvarande faser. Socialt sett bars, som tidigare sagts, modernismen från början upp nästan uteslutande av arbetare. I mitten av 60-talet anslöt sig en svag mellanskiktströrelse utan att innehållet i modernismen nämnvärt förändrades. 1970 började så, samtidigt med att innehållet förändrades, en stark student/mellanskiktströrelse att ansluta sig, och något senare också yngre arbetare.

70-talsmodernismens intåg i partiet medförde en påtaglig uppryckning av arbetet. En facklig sekreterare tillsattes på nytt (posten avskaffades 1962), arbetsplatstidningar började ges ut och nytt studiematerial produceras. Självständigheten mot socialdemokratin poängterades ytterligare en aning – förutsättningarna var goda genom de 17 mandat som VPK förfogade över i riksdagen efter 1970 års val och genom att socialdemokratin under perioden ställdes inför en allt enigare borgerlig opposition – och fick sitt mest konkreta uttryck i att partiet började ordna egna 1:a maj-demonstrationer.

I början av 70-talet började också VPK i större utsträckning än tidigare dra till sig yngre arbetare och de skador partiets fackliga arbete lidit under det kalla kriget började repareras. Denna nya arbetargrupp kom alltså till partiet först när modernismen ändrat innehåll. Den har inte på samma sätt som de övriga någon ideologisk förhistoria även om den präglats av strejkrörelsen och ett allmänt hårdare klimat på arbetsmarknaden.

Riksdagsvalet blev en framgång för VPK och partiet fick en riksdagsgrupp som till skillnad från partistyrelsen var helt dominerad av modernisterna. Detta skapade ett fördelaktigt utgångsläge för C–H Hermansson och styrkorna bakom honom, inför partikongressen 1972, där modernisterna till egen fördel kunde ändra majoritetsförhållandena i partistyrelsen, dock utan att traditionalisterna marginaliserades. Ett nytt program antogs också, ett program icke obetydligt präglat av den kritik vänstergrupperna inom och främst utanför partiet framfört, mer ”marxistiskt-leninistiskt”, mer tal om den socialistiska revolutionen, överhuvudtaget mer principiellt till sin karaktär än 1967 års. (30)

Polariseringen mellan traditionalister och modernister förstärktes också av internationella förhållanden. Efter invasionen i Tjeckoslovakien började SUKP för första gången efter 1956 gå till ideologisk offensiv mot de europeiska kommunistpartiernas självständighetssträvanden. SUKP hävdade Sovjetunionens ledande roll och ordnade en världskonferens 1969 i den misslyckade avsikten att fördöma Kina. (VPK sände sin dåvarande vice ordförande Lars Werner, inte som delegat, utan enbart som observatör.) SUKP nöjde sig emellertid inte med detta. Överallt där man kunde stöttade man upp Moskvatrogna oppositionella eller utbrytare, så t ex den sk Listergruppen, en utbrytning ur det spanska kommunistpartiet vars ledning var placerad i Moskva. VPK åkte under denna tid snålskjuts på den polemik som de sydeuropeiska partierna förde med SUKP. Så t ex översattes och publicerades den italienske partiledaren Luigi Longos analys av Tjeckoslovakieninvasionen och en del av det spanska kommunistpartiets kritik i VPK:s teoretiska organ *Socialistisk Debatt*. (31)

Av det sist sagda får man inte dra den slutsatsen att inställningen till Sovjetunionen varit den axel kring vilken hela utvecklingen i VPK snurrat. Som tidigare framhållits har frågan om politiken gentemot socialdemokratin varit minst lika viktig, även om den aldrig blivit konkretiserad på det sätt som Tjeckoslovakieninvasionen åskådliggjorde motsättningarna i

förhållandet till Sovjetunionen. Traditionalisterna ville i minst två avseenden gripa tillbaka på 50-talets politik.(32) De ville dels bibehålla den gamla lojaliteten gentemot Sovjetunionen, dels återvända till 50-talets defensiva politik gentemot socialdemokratin och här till kopplat en stark betoning av det parlamentariska arbetet. Dessa två moment kan naturligtvis endast harmoniera om SUKP stöder den beskrivna politiken gentemot socialdemokratin.

Fram till partikongressen 1975 fördjupades klyftan mellan traditionalister och modernister, främst i anslutning till en facklig konflikt med politiska inslag på tidningen *Norrskens-flamman* men också i samband med Solsjenitsyns utvisning. På partikongressen kom motsättningen i öppen dager i kärnkraftsfrågan men framför allt vid valet av ny partiordförande och partistyrelse. C–H Hermansson hade ett halvår före deklarerat att han ämnade avgå i samband med kongressen. Med två tredjedelar av kongressen bakom sig valdes Lars Werner till ny ordförande. I valet av partistyrelse förlorade kända traditionalister som Alf Lövenborg, John Takman m fl. Kvar blev bara Olof Nilsson i Uddevalla och de tre som under det sista halvåret före utbrytningen gjorde sig kända som reservanterna: Rolf Hagel, tidigare ordförande i Göteborgsdistriktet, riksdagsman och Werners motkandidat i ordförandevalet, Ivar Hermansson, ordförande i Gruvfyran i Malmberget och den som representerade partiets ”höger” under gruvstrejken, samt Rune Pettersson, riksdagsman 1975 och ordförande i partiets Mälardistrikt.

Kärnan bland traditionalisterna hade förmodligen redan före kongressen beslutat sig för att försöka skapa en ”finsk” situation (reellt två partier men formellt ett) i miniatyr i VPK. En helt igenom finsk situation var redan för sent att tänka på, men det framstod säkert som möjligt för dem att skapa en bastion inom partiet med vilken partiledningen skulle vara tvingad att föra informella förhandlingar före varje viktigt beslut. Med detta som bakgrund blir det förståeligt varför man på kongressen satte upp Hagel som motkandidat till Werner vid ordförandevalet, trots att det var helt klart att Hagel inte hade några utsikter att segra. Traditionalisterna ville helt enkelt framställa partiet som delat i två fraktioner.

Partiledningen var å sin sida mycket rädd för att en ”finsk” situation, om än i miniatyr, skulle uppkomma. Att motsättningarna fick den här formen medförde att de automatiskt skärptes ytterligare. En annan, ofta förbisedd, orsak till skärpningen var att också traditionalisterna fått en, om än liten, tillströmning av yngre krafter. Denna tillströmning hade två effekter, dels gav den traditionalisterna ökat självförtroende, dels krävde de yngre, som stod den finska studentrörelsen nära, ideologisk kamp.

1977: Brytningen

När oenigheten i frivilliga organisationer blir alltför djup är det inte ovanligt att stadgarna till stor del upphör att fungera. Efter diverse uppmärksammade turer från båda grupperingarnas sida, hade partiet på vissa platser i både Norrbotten och Västernorrland parallella organisationer. Samtidigt med detta lyckades modernisterna i Göteborg och Malmö, två andra starka fästerna för traditionalister, tränga tillbaka de senare och inför årsmötena som skulle hållas i mars 1977 var modernisterna helt säkra på att ta över i Göteborg och hade stora förhoppningar om att kunna göra detsamma i Malmö. Vid denna tidpunkt hade också traditionalisternas parallellorganisation i Västernorrland förklarats stående utanför partiet. Partiledningen var nu ganska nöjd och tycktes beredd att acceptera de rådande styrkeförhållandena, vilket alltså trots allt innebar en ”finsk” situation i Norrbotten, men endast där. Traditionalisterna, som anat oråd allt sedan valet 1976 – då deras spränglistor gick dåligt – kunde inte acceptera de nya styrkeförhållandena. Hotet om att framstå som en ren Norrbottenfraktion framtvingade utbrytningen. Strax före årsmötena i Göteborg och Malmö beslöt man sig för att lämna VPK och bilda ett nytt parti. Mellan 500 och 2 000 medlemmar – 10-15 procent – utträdde, en

grupp som åldersmässigt låg något över genomsnittet i VPK men som socialt sett visade upp samma kännetecken som partiet i övrigt. Därmed avslutades en epok i VPK:s historia.

II. Klass och parti

Vi har hittills mest berört de politiska förändringarna i VPK under dess första decennium men stundom också försökt förankra dem i sociala förändringar. Från 60-talets mitt och framåt avbröts det kalla krigets politiska konjunktur och ersattes av en situation kännetecknad av betydligt mer artikulerade sociala motsättningar och kristendenser i ekonomin. 1968 var studentrevolternas och det spontana arbetarupprorets år i västvärlden.(33) I Sverige ägde den första Båstaddemonstrationen rum, kårhuset ockuperades i Stockholm osv. Den långsiktiga effekten av studentrörelsen får radikaliseringen av vissa delar av mellanskikten sägas vara. Det är inte fråga om någon entydig rörelse som går rakt igenom dessa löntagargrupper. Denna radikalisering gjorde sig först gällande inom kultur- och socialsektorn, men under senare år har också liknande strömningar framträtt bland naturvetenskapligt och tekniskt inriktade löntagarskikt utanför den traditionella arbetarklassen. Organisatoriskt har denna politiska och klassmässiga förskjutning inneburit dels att vänstern i vid bemärkelse ganska livaktigt lever kvar i studentpolitiken, dels att klara vänstertendenser gjort sig gällande inom den fackliga tjänstemannarörelsen, inom TCO-förbunden, bland de fackligt aktiva och organiserade mellanskikten.

Med tanke på den urbana och rurala småborgerlighetens absoluta och relativa nedgång under 1900-talet i ett högt utvecklat kapitalistiskt land av svensk typ är mellanskiktens radikalisering ett viktigt faktum.(34) Förutsättningarna att åstadkomma den traditionella alliansen med bönderna blir allt mindre för arbetarrörelsen. Kapitalistiskt jordbruk i ganska stor skala är idag den dominerande formen för agrar produktion. En allians mellan arbetarna och merparten av tjänstemännen har idag efterträtt arbetar- och bondealliansen. Framväxten av den s k löntagarfronten i Sverige är ett uttryck för detta.

Hur har den svenska klasstrukturens förändring påverkat Vänsterpartiet kommunisterna? VPK har sina rötter i den svenska arbetarrörelsens historia, i splittringen inom socialdemokratin 1917. Dess historia är intimt förknippad med den svenska arbetarklassens historiska kamp – hungerkravallerna, striden mot arbetsdomstolens införande 1928, skotten i Ådalen 1931, den aktiva solidariteten med det spanska folket, Metallstrejken och i våra dagar skogsarbetarstrejken för att bara nämna några få exempel – även om partiet under hela sin existens utgjort en minoritet inom klassen, vilket naturligtvis också präglade partiets agerande.

VPK:s väljarstruktur

I valen till riksdag och kommunala församlingar har SKP/ VPK traditionellt hämtat sina röster från arbetarklassen och vissa regionalt bestämda småbrukargrupper.(35) Stödet från den radikala intelligentsian har varit obetydligt. För de senaste två decennierna kan man följa utvecklingen av VPK:s elektorala bas i de undersökningar som utförts av Göteborgsdocenten Bo Särilvik i samarbete med Statistiska centralbyrån.(36) VPK har enligt dessa undersökningar vanligtvis erhållit 4-6 procent av arbetarrösterna. VPK:s andel av arbetarväljarna har sedan undersökningarna startade 1956 varit tämligen stabil. Mellanskiktens förändrade situation kan man också skönja i VPK:s andel av gruppen tjänstemän i mellanställning: 1 procent 1956-64, därefter 3-4 procent. Studentkategorin, som infördes i Särilviks undersökningar 1968, gav då 5 procent av rösterna till VPK, 1970 var det 12, 1973 18 och 1976 8 procent, dvs en mycket hög andel i en förhållandevis liten kategori.

Tabell 1. Vänsterpartiet kommunisternas väljarbas

Socialekonomisk kategori	Vänsterpartiet kommunisterna (Sveriges kommunistiska parti)						
	1956	1960	1964	1968	1970	1973	1976
Högre tjänstemän, storföretagare m.fl.	0	0	0	5	2	3	12
Jordbrukare	0	4	1	2	1	1	1
Småföretagare	0	4	3	3	2	3	2
Tjänstemän i mellanställning	7	8	12	31	24	18	22
Affärsanställda, statsanställda m.fl.	14	11	6	5	12	12	12
Jordbruksarbetare	7	8	9	3	3	2	5
Arbetare	72	65	69	46	48	51	39
Studerande	–	–	–	5	8	10	7
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	14	26	67	39	142	98	103

Källa: Allmänna valen 1973 och 1976 (den senare under utgivning), specialundersökningar, Statistiska centralbyrån (utförda av Bo Särilvik och Olof Pettersson).

Anm. 1. Anledningen till att VPK ökat så markant i kategorin högre tjänstemän är att alla tjänstemän med akademisk utbildning hamnar i denna kategori. Olof Pettersson använder sig av en något annorlunda socioekonomisk indelning i boken *Valundersökningar, rapport 2: väljarna och valet*, SCB 1977. Se appendix i till denna artikel.

Anm. 2. VPK:s andel av arbetarrösterna har under den studerade perioden varit: (1956), 4% (1960), 6% (1964), 2% (1968), 5% (1970), 6% (1973) och 5% (1976).

Anm. 3. Kategorin studerande infördes först i 1968 års undersökning.

De nämnda siffrorna gäller stödet till VPK inom skilda klasser, skikt och kategorier. Hur ter sig då bilden om man lämnar dessa gruppers väljarbeteende åt sidan och söker sig till VPK:s väljarstruktur, dvs ser på hur VPK-rösterna är fördelade efter de yrkesgrupperingar som de officiella undersökningarna använder sig av? Väljarstrukturen kan studeras i tabell 1.

Antalet intervjupersoner som utgör tabellens underlag är som synes ganska få och därmed är procentsiffrorna något osäkra. Ändå är den bild Statistiska centralbyråns och Bo Särilviks väljarundersökningar ger av SKP/VPK socio-ekonomiska röstunderlag för de senaste två decennierna rätt entydig. VPK har utvecklats från ett parti vars elektorala stöd enbart kom från den traditionella arbetarklassen i vid bemärkelse till ett parti förankrat även i andra löntagarskikt. VPK:s väljarbas påminner idag ganska tydligt om SAP:s (se Olof Petterssons tabell i Appendix), som också genomgått en förändring av det här slaget men långt tidigare.

Följer vi den gängse marxistiska klassindelningen säger oss dessa siffror att ca 55 procent tillhör arbetarklassen i vid bemärkelse (arbetare, jordbruksarbetare, affärsanställda, statsanställda, enligt tabell 1), ca 35 procent mellanskikten (lägre tjänstemän, tjänstemän i mellanställning, studerande) och ca 10 procent småborgerligheten eller borgarklassen. Det har skett en breddning i förhållande till 1956 års val, startpunkten för undersökningarna. Omgrupperingen kan dateras till perioden 1964-68.

VPK:s medlemsstruktur

SKP/VPK:s medlemssammansättning var långt fram på 60-talet i det närmaste identisk med den elektorala basen, dvs medlemsgruppen utgjorde en förminskning av väljarmassan och

kom alltså primärt från arbetarklassen. På sina ställen har också SKP/VPK haft en förankring bland småbrukare eller ”yrkeskombinerade” med småbruk som bas, bl a i Västernorrland. De intellektuella i partiet har varit försvinnande få.

Idag är bilden en annan. Liksom väljarbasen har förändrats har en förskjutning ägt rum i medlemssammansättningen, den har så att säga anpassats till väljarbasens breddning.

Tabell 2. VPK:s medlemsstruktur 1975 (på basis av partiets egen undersökning) och 1978 (egna, osäkra beräkningar)

	1975		1978	
Arbetare	6 800	55 %	7 000	51 %
Pensionärer	2 800	22 %	2 100	15 %
Tjänstemän	1300	11 %	2 800	21 %
Hemmafruar	700	6 %	500	4 %
Studerande	500	4 %	1 000	7 %
Småföretagare 300	2 %	250	2 %	
Summa	12 400	100 %	13 650	100 %

Anm. VPK:s egen undersökning från 1975 bygger på ett bortfall på över 2 000 svarande varav merparten från Stockholmsdistriktet. Detta har medfört att framskrivningen av siffrorna ytterligare blivit något osäker. Totalsumman för 1978 överensstämmer inte med den medlemssiffra som redovisas i verksamhetsberättelsen till 1978 års kongress, 15 461. 30 % av partiets medlemmar är kvinnor, en siffra som ökat under hela 70-talet.

1975 genomförde VPK:s ledning en medlemsundersökning som gav en ganska rimlig bild av partiets sammansättning ur klassmässig synvinkel.⁽³⁷⁾ Jag har själv på basis av de trender i medlemsutvecklingen som rapporterats i partiets press under 70-talet gjort ett försök att beräkna sammansättningen 1978, efter en kraftig medlemstillströmning och efter utbrytningen under 1977. Siffrorna för 1978 skall alltså tas med en rejäl nypa salt.

Uppgifterna ger vid handen att 55 % tillhör arbetarklassen i vid bemärkelse – då är inte pensionärer och hemmafruar inräknade. Men det är den lägre siffran som säger något om den aktiva, yrkesverksamma delen av klassen.

Ytterligare ett mått på VPK:s sociala karaktär skall ges i form av en beräkning, som gjordes i samband med 1972 års partikongress, på basis av de yrkesuppgifter om kongressombuden som tidningen Expressen publicerade.

Tabell 3. Klasstillhörighet för delegaterna till VPK:s partikongress 1972

Arbetarklassen	55 %
Mellanskikten	35 %
Småborgerligheten	3 %
Bourgeoisin	1 %
Arbetsbyråkratin	7 %

Under begreppet arbetsbyråkratin sorteras in dels personer med arbetarbakgrund med funktioner inom fackföreningar (ombuds- och mättningsmän), dels personer som har poster inom partiet (ombuds- och riksdagsmän, partipressredaktörer). Medelinkomsten för 1972 års

kongressombud var 25 000 kr – hälften av vad ombuden till samma års SAPkongress tjänade.(38)

Medlemsrekryteringen

Medlemstillströmningen kan också vara värd att belysa, då också den ger ett mått på de förändringar som skett i VPK det gångna decenniet. Rekryteringen till det svenska kommunistpartiet uppvisar inga kontinuerliga drag utan har gått i vågor. Det Kominternparti som byggdes upp efter splittringen 1929, då 3-4 000 slöt sig till den Kommunistiska internationalens linje, har expanderat främst vid tre tillfällen. Det första uppsvinget ägde rum direkt efter splittringen med den stora ekonomiska krisen 1929-33 som bakgrund.³⁹ 1933 hade partiet omkring 15 000 medlemmar, en siffra som stod sig till slutet av 30-talet.

Den andra vågen kom i mitten på 40-talet, dvs efter Stalingrad och samlingsregeringens åtstramningspolitik, samtidigt med ett elektoralt uppsving för SKP/VPK. 1940 erhöll partiet 3,5 procent av rösterna i valet, 1944 10,3, 1946 11,2 och 1948, då nedgångsperioden inleds, 6,3 procent. 1940 hade medlemsantalet sjunkit till drygt 11 000 medlemmar. Några år senare sker en drastisk förändring: 1944 hade siffran stigit till ca 22 000 för att 1948 nå sin topp – 53 000 medlemmar.(40) SKP/VPK:s vidare utveckling är historien om nedvittringen av dessa positioner.

Tabell 4. År för inträde i Vänsterpartiet kommunisterna för de två senaste partikongressernas ombud

	1975		1979	
	Antal	%	Antal	%
1917-1929	6	2	4	1
1930-1939	17	7	12	4
1940-1949	55	22	38	12
1950-1959	32	13	24	7
1960-1969	54	22	46	14
1970–	86	34	198	62

Källa: Mandatkommissionens rapport till 1978 års kongress (stencil) samt 1975 års kongressbok.

Med ett visst undantag för åren 1965-66 skedde ingen nyrekrytering förrän i början av 70-talet.(41) Medlemsantalet har från dessa år ganska konstant legat på omkring 15 000. Men det som skiljer 1965 års genomsnittsledare från 1975 års är antalet år som medlemskapet innehafts. Ser man till den genomsnittliga tiden för medlemskap bland kongressombuden på 60-talet så låg den på mellan 15 och 20 år. Under 70-talet har bilden förändrats radikalt. Siffror från 1975 och 1978 års partikongress visar att många ombud bara har några få års medlemskap bakom sig.

En påtaglig föryngring av delegaterna har skett mellan de två kongresserna. Denna tendens blir ännu tydligare när vi jämför med de uppgifter om 60-talets kongressombud som tidigare refererats. Inte bara året för inträde i partiet utan också de uppgifter som presenteras för kongressens ålderssammansättning ger en bild av föryngringen under 70-talet.

I både tabell 4 och 5 finns – med undantag för 1978 i den senaste tabellen där en utplaning skett – ett karaktäristiskt ryck som ger det kalla krigets inverkan på partiet i ett nötskal.

Tabell 5. Kongressdelegaternas åldersfördelning 1975 och 1978 – en jämförelse

	1975		1978	
	Antal	%	Antal	%
Under 20 år	3		1	2
20-29 år	50		20	66
30-39 år	80		32	138
40-49 år	35		14	51
50-59 år	53		21	47
60-69 år	23		9	15
över 70 år	6		3	3

Källa: se föregående tabell.

Tabell 6 säger att medelåldern för kongressombuden 1978 bör ligga någonstans mellan 30 och 39 år. Den siffran skall jämföras med medelåldern för 60-talets kongressombud: omkring 45 år.

Den förändring som ovanstående siffror antyder är främst ett resultat av den förnyelse av partimedlemmar som skett under 70-talet. Äldre partimedlemmar har gått bort eller lämnat de aktivas skara. Bara till en mindre del är förändringarna 1978 i tabellerna ett resultat av att de som lämnade partiet i februari/mars 1977 utgjordes av en grupp vars genomsnittsålder var något högre än partiets i sin helhet, mycket berodde på koncentrationen till ungdomsutvandringens Norrbotten. I absoluta tal har medlemsantalet under hela 70-talet legat still kring 15 000. Fram till kongressen 1978 har omkring 7 000 personer inträtt i VPK, dvs ett halvt parti har försvunnit, varav en fjärdedel i samband med utbrytningen 1977, och ett halvt har tillkommit. Merparten – ca två tredjedelar – av de nyinträdda tillhör andra kategorier än de traditionella VPK-medlemmarna i industriarbetarklassen. De nya medlemmarna är i stor utsträckning anställda inom den offentliga sektorn – alltifrån sjukvårdsbiträden och daghemspersonal till byråkrater i de statliga verken. I den marxistiska klassanalysen hänförs dessa grupper dels till arbetarklassen (i vid bemärkelse), dels till mellanskikten. Uppskattningsvis rör det sig om 2/3 av de nya medlemmarna – resten skulle alltså ha sin hemvist i de mer traditionella VPK-grupperna. Inom VPK är det framför allt det nya ungdomsförbundet, Kommunistisk ungdom (KU), som organiserat de senare grupperna. Från att i början av 70-talet ha varit en ren Göteborgsorganisation har KU vuxit kraftigt och finns nu över hela landet. KU har starkt betonat sin karaktär som arbetarungdomsorganisation och funnit en något annorlunda profil än moderpartiets. Ett speciellt fackligt ungdomsprogram har utgjort den programmatiska basen för verksamheten och i den praktiska verksamheten har kampanjer kring ungdomsarbetslösheten prioriterats.

KU-medlemmarna skiljer sig generationsmässigt något från dem som attraherats av VPK som parti. De nya VPK-medlemmarna under 70-talet är i stor utsträckning en produkt av student/mellanskiktets rörelsen och formade i vänsterrörelsernas politiska miljö. Många av dem har utkämpat sina första fackliga och politiska strider inom sjuk- och socialvården samt undervisningsväsendet, Andra har börjat inom de tidigare så livaktiga anti-imperialistiska solidaritetskommittéerna. En tredje rörelse där de första politiska erfarenheterna gjorts är kvinnorörelsen. En fjärde är miljörörelsen – kampen mot kärnkraften har skolat en hel del nya partimedlemmar. Musikerörelsen däremot tillhör nog mera KU:s rekryteringsfält.

Den förändring som tabell 5 ovan och tabell 6 (se nedan) pekar på var märkbar på 1978 års kongress – också i programdiskussionerna framkom den tydligt. Det är vänsterrörelserna i sin helhet, inte de små partikonkurrenterna KFML/SKP, KFML(r) m fl, som haft den största inverkan på VPK som parti under 70-talet. Det är en inverkan som ännu inte kan fastställas i

sin helhet då någon homogenisering av den nya kadern inte skett – partiet har bara konsoliderats efter utbrytningen i februari/mars 1977.

Facklig förankring

Om man undantar de yngre arbetare som på 70-talet kommit till VPK och den nya KU-kadern tillhör de fackligt aktiva inom LO-området en grupp som gick in i partiet i mitten på 40-talet. De är idag i 50-60-årsåldern och har uppdrag på lokal nivå. Till skillnad från andra små kommunistiska partier i Västeuropa har VPK inte haft några fackliga positioner på förbundsplanet under efterkrigstiden. I Danmark och Storbritannien har DKP och CPGB överlevt i kraft av sina nationella fackliga positioner, parlamentariskt däremot har de varit svaga eller helt obetydliga. Den svenska fackföreningsrörelsens starkt centralistiska struktur är en förklaring till utvecklingen i det här landet. Det kommunistiska parti som gick ur det kalla kriget vid 60-talets mitt utmärktes av frånvaron av en bred facklig förankring av det slag som flera andra små kommunistiska partier lyckades bibehålla och detta förhållande har haft ett icke obetydligt inflytande på den förändring som VPK genomgått under 70-talet, dvs att partiet varit mera programmatiskt lyhört för de nya vänsterrörelserna liksom att vänsterns arbetsformer i viss utsträckning anammats.

Att bedöma VPK:s fackliga styrka är ingen enkel uppgift. Ungefär hälften av VPK:s medlemmar tillhör LO enligt den tidigare refererade interna undersökningen från 1975. Tabell 6 ger en bild av VPK-medlemmarnas fackliga tillhörighet 1975.

Tabell 6. Fackligt organiserade VPK-medlemmar 1975

		Förtroendeposter
LO-medlemmar	5 800	926
TCO-medlemmar	900	130
SACO-medlemmar	200	21

Källa: Partistyrelsens verksamhetsberättelse till Vänsterpartiet kommunisternas kongress 1975.

Det är i stort sett endast i malmfälten i Norrbotten samt i Stockholm och Göteborg som de fackliga valen har partivals-karaktär med två listor som står emot varandra. De flesta fackliga val sker med s k stryklista, dvs en lista innehållande alla nominerade namn där väljaren stryker de han inte vill rösta på, vilket gör att han inte entydigt behöver ta ställning för VPK eller SAP. Vissa jämförelser och bedömningar kan emellertid göras.

Innan utvecklingen på 70-talet diskuteras bör vissa saker som sker under 60-talet påpekas. VPK har fram till 70-talet nästan säkert haft en kraftig facklig överrepresentation sett i förhållande till riksdagsvalen.⁽⁴²⁾ Men beroende på utvecklingen mot storavdelningar inom LO samt på ändrade röstförfaranden (val på medlemsmöten tenderar att övergå till val på lokal som i sin tur visar tendens att övergå till poströstning) har de fackliga valen blivit alltmer lika riksdagsvalen. De har fått en mer opersonlig karaktär; de röstande saknar numera i stor utsträckning personlig kontakt med dem de röstar på.

Vi har tidigare påpekat att VPK under 70-talet fått en tillströmning av yngre arbetare. Med utgångspunkt i det inte helt orimliga antagandet att de som röstar på VPK i riksdagsvalen också röstar på VPK-kandidater i fackliga val kan man med hjälp av SCB:s väljarundersökningar göra det troligt att VPK:s totala fackliga stöd varit någorlunda konstant under 70-talet. Vad som skett är att den tidigare mycket kraftiga geografiska och branschmässiga koncentrationen av kommunister ersatts av en som i båda avseendena är mindre koncentrerad. Detta är en försvagning i så måtto att om man inte har en klar majoritet någonstans så får man inga platser i representantskap och inga delegater till LO-kongresser.

Jämför vi några fackliga val under 70-talet som har partivalskaraktär med det nyss sagda överensstämmer vissa bra med det beskrivna mönstret medan andra vid en första anblick inte alls passar in. Varken i gruvtolvan i Kiruna, gruvfyran i Malmberget, elettan i Stockholm eller på Volvo i Göteborg har det under 70-talet skett några påtagliga förskjutningar mellan SAP och VPK. Detta sagt innan effekterna av utbrytningen ur VPK kunnat skådas.

På varven i Göteborg och byggettan i Stockholm – i branscher som karaktäriserats av omfattande nedskärningar – har däremot VPK hela tiden haft en fallande trend. Procentsiffrorna för VPK i byggettans val de sju åren 1971 t.o.m. 1977 är följande: 45, 44, 39, 38, 37, 29 och 18. (Det sista valet är inte helt jämförbart eftersom VPK inte gick fram med en egen lista.(43)

I skogen finns fortfarande kvar ett traditionellt VPK-inflytande, men det är inom metall- och verkstadsindustrin på lokal nivå som VPK på 70-talet rekryterat nya medlemmar. Det är här som VPK:s lokala arbetsplatstidningar på nytt börjat produceras.

VPK, SAP och staten

Socialdemokratiska arbetarepartiet har sedan 1917 varit det avgjort största av arbetarpartierna i Sverige. Ingenting i denna bild har förändrats under efterkrigstiden. Socialdemokratin har bibehållit sitt väljarstöd i arbetarklassen.

Inom fackföreningsrörelsen är socialdemokratin den helt dominerande kraften. En förändring på senare år i arbetarklassens elektorala beteende är det ökade antalet arbetarröster som centerpartiet har fått, men centerns försök att etablera sig som en kraft inom fackföreningsrörelsen har alla strandat. I förhållande till VPK och t o m till smågruppsvänsstern är centerns fackliga inflytande litet.

VPK:s förhållande till socialdemokratin – sett i termer av VPK:s andel av det ”socialistiska blockets” totala röstetal har efter 1950 inte nämnvärt förändrats: med två tydliga undantag – 1958 och 1968 – har SKP/VPK erhållit 10 procent av ”blockets” röster (för 1960 och framåt se tabell 7). Det politiska förhållandet till socialdemokratin har kanske inte varit lika stabilt. Under det kalla kriget tvingades SKP/ VPK in i en mycket defensiv position i svensk politik, under koalitionsregeringens dagar var rollen som stödparti åt socialdemokratin onödig – först med ATP-valet kunde Hilding Hagbergs idé om ”den vänlige pådrivaren” komma till sin rätt. Under 70-talet har också rollen som stödparti varierat: VPK:s position var något starkare under den första perioden av enkammarriksdag (1970-73) än under Hagaöverenskommelsernas lotteririksdag.

Förutom i synen på Sovjetunionen och frågan om den inre partidemokratin var det i opposition mot den vänlige pådrivarens roll som modernisterna formades under 60-talets början. Under hela Hermanssonepoken har kritiken av den socialdemokratiska ledningens politik som en klassarbetspolitik hållits vid liv. I inledningsskedet var den en frukt av den opposition som modernisterna utgjorde men under 70-talet har säkert också det ideologiska klimat som vänstern utanför partiet förmått skapa hjälpt till att upprätthålla linjen. Det rör sig visserligen om nyanser men till skillnad från andra partier som utvecklats i eurokommunistisk riktning har VPK skärpt sin kritik av socialdemokratin på 70-talet och programmatiskt har partiet närmast sig mer traditionella marxist-leninistiska tankegångar. 1972 års program är ett uttryck för dessa tendenser. Den radikaliserings som skett inom fackföreningsrörelsen, bland fackligt aktiva socialdemokrater, har inte nämnvärt påverkat VPK. Strejkrörelsen har haft en direkt inverkan på VPK men däremot har inte strejkrörelsens påverkan på LO-SAP kommit att betyda något nämnvärt för VPK:s förhållningssätt till socialdemokratin. De reformer inom arbetsrättens område som LO fick SAP att genomföra under 70-talet liksom LO:s förslag om löntagarfonder har i tämligen ”vänsteristiska” termer kritiserats av VPK.

Även om VPK från 60-talets mitt och framåt verbalt fört en mot socialdemokratin mera kritisk politik har den objektiva situationen i parlamentet inte nämnvärt förändrats. SAP:s dominans i arbetarklassen och samtidiga regeringsinnehav satte sina givna ramar för VPK:s agerande. VPK var på många punkter låst i en understödjarposition i riksdagen och hade genom sin svaga klassförankring och litenhet svårt att utveckla något positivt alternativ. Genom parlamentets centrala roll i reproduktionen av politiken och de stora möjligheter den tjugoföråriga stabila efterkrigskapitalismen gav socialdemokratin i Sverige har VPK, kanske mer än många andra kommunistiska partier i Västeuropa, hamnat i en besvärlig position i försöken att formulera en egen politik. Liksom den internationella kommunistiska rörelsen i övrigt är VPK sedan andra världskrigets slut anhängare av den parlamentariska och fredliga vägen till socialism. Men det är i VPK:s taktiska eller dagspolitiska syn som partiets parlamentariska position intar en avgörande betydelse – som tidigare diskuterats.

Strategiskt eller objektivt har parlamentspositionen betytt någonting helt annat, sett i ljuset av den svenska vänsterns utveckling under det gångna decenniet. Att VPK klarade av de stora problem partiet hade under 60-talets sista år kan delvis förklaras av att VPK i 1970 års val överskred 4 %-spärren och bibehöll och kraftigt ökade sina riksdagsmandat. De organisationer som gjorde anspråk på att ersätta VPK som det kommunistiska partiet i Sverige fick aldrig tillfälle att ta upp kampen med ett VPK som stod utanför riksdagen. VPK har därefter under hela 70-talet befest sin position inom den svenska vänstern. Parlamentet kom alltså, under några viktiga år vid decennieskiftet att spela rollen av stabilisator för partiet – en stabilisator i avsaknad av en bred nationell facklig förankring av det slag som gjort att partier som det danska och brittiska kommunistiska partiet funnit en plats i kanten av socialdemokratin. En annan stabiliserande inverkan som parlamentspositionen haft och har är de statliga partistöd som VPK uppburit sedan 60-talets slut och som efterhand utgjort en allt större bit av partiets finansiella underlag.

Tabell 7. SKP/VPK:s valresultat 1960-1976, VPK:s andel av SAP:s och VPK:s samlade valresultat samt smågruppsvänsterns andel av VPK:s och smågruppernas samlade valresultat.

	Röstetal	% av SAP:s och VPK:s samlade resultat			
1960	190 560	4,5	8,6		
1962	155 299	3,8	7,0		
1964	221 746	5,2	9,9	% av VPK + små	
1966	283 400	6,4	13,2	Gruppernas samlade	
1968	145 172	3,0	5,7	Resultat	
1970	236 659	4,8	9,5	8,2	
1973	274 929	5,3	10,9	8,9	
1976	257 967	4,8	10,0	7,2	

Källa: SCB:s valstatistik.

Anm.: Beräkningen för gruppvänstern bygger på KFML/SKP:s röstetal 1970, 1973 och 1976, KFML(r)s 1973 samt KAF:s 1976, den sistnämnda gruppens resultat är något osäkert då den i SCB:s statistik finns under kategorin ”övriga partier” och någon särredovisning inte finns tillgänglig – antalet röster har uppskattats till 2 700.

I statligt partistöd erhåller VPK nästan sex miljoner per år (1977) jämte över en halv miljon i presstöd till Arbetartidningen Ny Dag. Det kommunala stödet uppgår till minst ett par miljoner kronor. Inalles uppåt tio miljoner erhåller VPK således från stat och kommun. Av

partiets inkomster 1976 på drygt sju miljoner svarar medlemsavgifterna för knappt fem procent, ca 300 000. Om "egna producerade" inkomster som miljoninsamlingen och socialistiska stödfonden tas med svarar de för högst en fjärdedel av de totala intäkterna.

Den här artikeln är ingen övning i etik, i moralfrågor. Om VPK bör ta emot bidrag av den här typen eller ej ligger utanför ramen för själva diskussionen. Det kritiska momentet är här det beroende som de statliga medlen utvecklats för partiets verksamhet. Behovet för VPK av att nå över 4 niospärren är idag inte enbart grundat i den programmatiska synen på parlamentets centrala roll i reproduktionen av de högt utvecklade kapitalistiska ländernas politiska liv utan också i insikten om statsbidragens betydelse för främst partiapparaternas omedelbara överlevnad.

Den här processen, och tystnaden om den inom partiet, kan leda till en utveckling i två riktningar inom VPK: partiet kan få en verksamhet av tvåsidigt slag, en central och statlig, en lokal och icke-statlig – en som upprätthålls av funktionärerna och primärt har en propagandistisk karaktär samt en som upprätthålls av medlemmarna och är mer aktionsinriktad. Det här är något som redan existerar men som är och varit mer eller mindre koordinerat. Vad den ekonomiska kopplingen till finansiering via statsbidrag kan leda till är en mer icke-koordinerad form för det här förhållandet.

III. Avslutning

I de här *preliminära* synpunkterna på "den svenska eurokommunismens" historia har jag försökt peka ut de enligt mitt förmenande grundläggande dragen i utvecklingen från 60- till 70-tal. I de avslutande raderna om det statliga partistödets betydelse för VPK:s finansiering spekulerade jag i vad som kan hända VPK – stödets inverkan på partiverksamheten. Förutom att sammanfatta de väsentligaste dragen i VPK:s historia, i inskränkt bemärkelse (från 1967), tillåter jag mig att kort göra några spekulationer kring partiets framtid.

För det första har partiet genomgått en viktig politisk strid som resulterat i att en ny linje befästs inom VPK, den modernistiska eller eurokommunistiska. Den förändring som gick så snabbt mellan 1964 och 1967 har efter en segsliten inre partikamp konsoliderats och avancerat. Från att på 50-talet ha varit blockerat både i förhållande till den dominerande parten både inom den internationella kommunistiska rörelsen, SUKP, och inom den svenska arbetarrörelsen, SAP-LO, är VPK idag ett parti som har etablerat en egen, om än vag och osäker emellanåt, plattform i förhållande till bådadera. Partikongressen 1978, den första på tio år utan konfrontationer mellan partiledningen och Norrskensflamman, markerar att en ny etapp inletts i partiets historia.

För det andra har en betydande förändring av partiets väljarkår ägt rum under de gångna tio åren. Från att ha varit ett mycket utpräglat arbetarparti har väljarstrukturen under senare år anpassats till den svenska yrkesstrukturens förändringar. Medan arbetarväljarna fortfarande vara kärnan har väljarbasen idag breddats till att också omfatta andra löntagarkategorier, främst tjänstemän och anställda inom den offentliga sektorn. Den här förändringen pekar också ut det strategiska problemet för den socialistiska strategin i Sverige: alliansen mellan den traditionella industriarbetarklassen och de växande nya löntagarkategorierna, mellan-skikten. I Sverige har den här alliansen delvis uppnåtts, fast i socialdemokratisk form: löntagarfronten mellan LO och TCO, "Hagaöverenskommelser" o dyl mellan de partier som bygger på de här skikten, centern, folkpartiet och socialdemokraterna. Men någon strategisk allians för samhällsförändring i socialistisk riktning är det inte fråga om.

För det tredje har en stark förnyelse av partiets medlemmar skett. Trots att partiet inte nämnvärt ökat i antal har en markant förnyring ägt rum. Liksom väljarstrukturen har förändrats har något liknande skett med medlemssammansättningen. Merparten av dem som

sökt sig till VPK under 70-talet tillhör kategorier utanför den traditionella arbetarklassen. Samtidigt har också en förändring ägt rum i förhållande till sistnämnda kategori: både medlemsmässigt, elektoralt och fackligt har VPK:s sedan 50-talet nedåtgående trend börjat vändas till sin motsats. Idag består den fackligt aktiva VPK-kadern inom LO-området inte enbart av män i 50-60-årsåldern. Inom VPK:s ungdomsförbund, Kommunistisk ungdom, intar det fackliga arbetet en huvudroll och kampen för arbetarungdomens problem och rättigheter bedrivs mycket aktivt. VPK:s förändrade medlemssammansättning har samtidigt inneburit att ett fackligt arbete börjat bedrivas inom tjänstemannarörelsen samt att ”nya” frågor som kultur, energi, miljö och kvinnans ställning fått ökad prioritet.

Den sistnämnda punkten pekar på ett fjärde viktigt drag i de senaste tio årens utveckling nämligen att många av dem som blivit medlemmar i VPK under 70-talet har vuxit upp med ”vänstern” i form av smågrupper, småpartier och ”rörelser” såsom solidaritetskommittéer, aktionsgrupper etc. som närmaste granne. Många har inledningsvis skolats i denna miljö, i en miljö som varit starkt fientlig mot socialdemokratin. De har slagits mot etablissemangen och den starka staten i form av SAP-styrda kommuner, hyresgästföreningar, konsumföreningar osv eller en SAP-ledd regering. Om VPK:s frigörelse från SUKP:s dominerande anspråk inom den internationella kommunistiska rörelsen var av betydelse för dem som politiskt formades vid tiden för Tjeckoslovakieninvasionen så har uppgörelsen med Hagbergtidens svanspolitik i förhållande till socialdemokratin varit av betydelse för dem som deltagit i 70-talets aktiviteter i hyres-, miljö-, kvinno-, kärnkraft- och kulturfrågor.

De här fyra påpekandena leder fram till en kort diskussion om VPK:s dilemma. Partiet har genomgått en programmatisk förnyelse, en elektoralt och medlemsmässig breddning, samtidigt som de traditionella verksamhetsfälten också börjat spira. Partiet har förändrats och förnyats, en ny aktiv kader har tillkommit, men det har inte vuxit – det är fortfarande ett femprocentparti. Detta är VPK:s dilemma.

Det här hänger samman med ett femte påpekande: VPK är till skillnad från andra små kommunistiska partier i Västeuropa i avsaknad av nationella, branschmässiga fackliga positioner. VPK:s inflytande inom LO-området är utspritt och lokalt baserat – med den centralistiska strukturen den svenska fackföreningsrörelsen har ger det inget inflytande på nationell nivå. I stället spelar parlamentet en central roll för partiets uppträdande som riksparti. Och i riksdagen har VPK i många år varit låst i en understödjarposition i förhållande till socialdemokratin, det stora arbetarpartiet i Sverige. Före 1976 års val och den åtföljande regimförändringen var det objektiva elektorala och parlamentariska förhållandet till SAP oförändrat medan däremot ett nytt programmatiskt förhållningssätt växt fram från 1964 och framåt.”

Hur partiets sociala omstrukturering skall förenas med den programmatiska förnyelsen är en viktig del av VPK:s dilemma. Här står två tendenser mot varandra: å ena sidan en facklig förnyelse inom VPK:s traditionella rekryteringsområde, än så länge den svagare tendensen, och å andra sidan partiets ökade medlemsmässiga bredd, den åtminstone fram till 70-talets mitt dominerande utvecklingstendensen. De här två tendenserna behöver inte vara motstridiga men så länge problemet inte artikuleras kommer det att vara en källa till motsättningar. Hur klasspolitik skall förenas med princippolitik, hur dagskrav skall förenas med långsiktiga krav, i ljuset av den sociala omstruktureringen av partiet, kommer kanske att vara det kännetecknande för partiets interna diskussioner i den nya etapp som nu tagit sin början efter Norrskensflammans utträde. Skall arbetarklassens frigörelse eller mellanskiktens självförverkligande stå i centrum för VPK:s verksamhet – så kan man lite tillspetsat ställa frågan.

Nog talat om de inre bestämningarna av VPK:s dilemma. Några spekulationer kring de yttre bestämningarna, de avgörande bestämningarna, den samhällsliga utvecklingen, tänker jag inte

inlåta mig på. Men att det inte bara är frågan om vad som händer i det här landet utan också i vår omvärld kan vara en självklarhet värd att tillägga.

Appendix 1. De svenska riksdagspartiernas sociala förankring

Fördelning på yrkesgrupper efter röstning vid riksdagsvalet 1976

Yrke	Röstningssätt					Ej röstande	Samtliga
	VPK	S	C	FP	M		
Industriarbetare	29	35	16	10	5	27	23
Övriga arbetare	27	32	23	16	10	37	36
Lägre tjänstemän	6	8	9	8	9	8	
Tjänstemän i mellanställning	19	14	15	29	21	11	17
Högre tjänstemän och storföretagare	7	5	8	17	32	2	10
Småföretagare	4	3	7	11	12	5	6
Jordbrukare	1	1	19	2	7	4	6
Studerande	7	2	3	4	5	5	4
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	103	1 111	565	288	329	122	2 686

Källa: Olof Petersson: Valundersökningar rapport 2 väljarna och valet 1976, Statistiska Centralbyrån 1977, s 14, tabell 2.2.

Appendix 2. Några uppgifter om SSV/SKP/VPK:s ledning 1917-78

Partiledare 1917-1978:

Zeth Höglund	1917-1924
Karl Kilbom/Nils Flyg	1924-1929
Hugo Sillén	1929–Ca 1935
Sven Linderoth	1929-1949
Hilding Hagberg	1949-1964
C–H Hermansson	1964-1975
Lars Werner	1975–

Nils Flyg var partiordförande perioden 1924-29 medan Karl Kilbom var politisk redaktör för *Folkets Dagblad Politiken*. Det har vidare varit svårt att få grepp om den formella och reella ledningen inom SKP/SKI omedelbart efter partisprängningen 1929. Under några år hette båda partierna Sveriges kommunistiska parti och medlemmarna benämndes ”kilbommare” resp ”sillénare” – det sistnämnda lade till partinamnet SKI, sektion av Kommunistiska internationalen.

Partisekreterare 1964-1978:

Erik Karlsson	1964-1967
Urban Karlsson	1967-1969
Tore Forsberg	1969–

Vänsterpartiet kommunisternas verkställande utskott 1964-78:

	1964-67	1967-69	1969-72	1972-75	1975-78	1978
Hilding Hagberg	X					
Harry Hagberg	X					
Axel Jansson	X					
Birgit Jansson	X					
Erik Karlsson	X					
Fritjof Lager	X					
Erik Skoog	X					
Carsten Thunborg	X					
C-H Hermansson	X	X	X	X	X	X
Bror Engström	X		X		X	X
Urban Karlsson	X	X	X	X	X	
Tore Claesson		X				
Gunnel Granlid		X				
Benne Lantz		X				
Nils Berndtson		X	X	X	X	
Lars Werner		X	X	X	X	
Tore Forsberg		X ¹	X	X	X	
Gösta Johansson			X			
Eivor Marklund			X	X	X	X
Gunvor Ryding			X	X		
Bertil Måbrink				X		
Kjell E Johansson				X ²		
Bo Hammar				X ²	X	X
Jörn Svensson					X	X
Lars-Ove Hagberg						X
Gunnar Ågren						X

¹ Tore Forsberg var suppleant i verkställande utskottet perioden innan han blev partisekreterare (1969-).

² Bo Hammar efterträdde Kjell E Johansson när den sistnämnde lämnade sina partiuppdrag den 13 januari 1974.

7. Vänstern 1968-78, och sedan? av Sören Wibe

Då detta skrivs har det gått ungefär tjugo år sedan ”den nya vänstern” först såg dagens ljus och tio år sedan de våldsamma eruptionerna 1968. De grupper denna bok berättat om har börjat få några år på nacken och den äldsta av dem (KFML/SKP) har också nyligen passerat tioårsdagen.

Vad har man då uppnått? Var står man i förhållande till positionen för tio år sedan? Vad har varit de centrala problemen den gångna perioden och framförallt: Har vänstern någon framtid?

På jakt efter en teori

Slutet av 60-talet innebar en teoretisk massvandring tillbaka till de kommunistiska klassikerna, och perioden 1968-78 kan utan överdrift betecknas som dogmatikens decennium för den svenska vänstern. Vad som en gång varit den nya vänstern försvann, de nya politiska ansatserna begravdes och traditionellt kommunistiska ståndpunkter och analyser dominerade snart. Utvecklingen var logisk. Den nya vänstern hade uppkommit teori- och historielös och i begynnelsen svurit sig fri från existerande dogmer och tankesystem. Varje politisk rörelse har emellertid ett objektivt behov av ett teorisystem, något som under 60-talet inneburit att vänstern steg för steg närmade sig marxismen – först via Marx ungdomsskrifter och sedan via konfrontationen med imperialismen i kolonierna och klasskampen i metropolerna.

Den klassiska marxismen-leninismen var ett naturligt teorival såtillvida att den var det enda genomtänkta antikapitalistiska teorisystem som fanns. Det var den enda teori som integrerade det socialistiska målet med en partiteori, en klassteori och en teori om vägen till målet. Den nya vänstern hade i början av 60-talet avfärdat marxismen-leninismen, men detta förnekande hade skett a priori, utan undersökning. Nu plockades klassikerna fram och dammades av, och inom kort fylldes debatten inom vänstern av Marx- och Lenincitat, där klasskamp och utsugning ersatte alienation och hegemoni.

Den klassiska kommunistiska traditionen, manifesterad i marxismen-leninismen var emellertid inte den vises sten i den meningen att den lämnade utrymme blott för en tolkning. Den kommunistiska världsrörelsen hade upprepade gånger splittrats eller kastats om med hänvisning till marxismen, och det var naturligt att dessa skiljelinjer skulle framträda även hos den vänster som nu sökte en historia och en teori. En klar skiljelinje gick mellan Stalin och Trotskij, så i Sverige fick vi snart för första gången ett trotskistiskt parti. De allra flesta höll dock fast vid den stalinistiska traditionen, men medan en del fastnade för Stalins och Kominterns politik efter 1935 (folkfrontstiden), stannade andra vid politiken mellan 1928 och 1935 (ultravänsterperioden). Alla sökte sin historiska legitimitet och sitt stöd, och en grupp lyckades t.o.m. finna en förebild i en enskild utbrytare från det svenska partiet på 50-talet, Set Persson. Marx och Lenin tillhörde alla och allt var marxism-leninism.

Marxismens klassiska texter såldes dessa år i stora nyupplagor. En nyöversättning av *Kapitalet* såldes i över 20 000 exemplar, mångdubbelt fler än den sammanlagda försäljningen av detta verk tidigare i Sverige. Lenins samlade verk trycktes på nytt, och hans *Vad bör göras?* blev det grundläggande dokumentet för det stigande antal grupper som nu sökte att ”återskapa det kommunistiska partiet”. Trotskijs texter presenterades för första gången för den svenska läsekretsen och en grupp tryckte t o m upp den officiella sovjetiska biografien över Stalin, Proletariatets stålhårde ledare.

Det är under dessa år då vänstern återvänder till, och tillägnar sig den klassiska marxismen-leninismen, som uppsplittringen sker: 1967 bildades KFML genom en utbrytning från VPK. Tre år senare bröt sig VPK:s ungdomsförbund loss, splittrades, och FK och MLK såg dagens

Ijus. 1970 splittrades KFML i sin tur och KFML(r) bildades, en organisation som höll ihop till 1974, då man splittrades och avsöndrade utbrytargruppen KEG. 1977, tio år efter det att KFML brutit sig ur VPK, skulle både VPK och KFML/ SKP spricka. Ur VPK bröt sig "flammanfalangen" och bildade APK, och ur KFML/SKP uteslöts de "moderata" och bildade gruppen kring tidskriften Argus. Redan 1970 hade KFML i Göteborg uteslutit en liten grupp som bildat RM. Ungefär samtidigt hade Clarté i Lund vägrat underordna sig KFML och istället bildat Bolsjevikgruppen. Dessa båda grupper gick ihop (sic!) till RMF, senare KAF, en grupp som märkligt nog inte spruckit under 70-talet, utan organiserat sina inre motsättningar i en A-, en B-, en C- och en D-tendens.

Återvändandet till marxismen-leninismen kan ses som en förutsättning för uppsplittringen. Under hela 60-talet pläderade man mer för "enhet till varje pris", och utvecklingen gick även, fram till 1967/68, i denna riktning. Socialistiska Förbundets motto hade varit "Enhet i mångfald eller splittring i enfald" och 60-talets teorilöshet bidrog till att man hellre samlade sig och tolererade olika idéer än avskilde sig på grund av teoretisk oenighet. En teori är ju själva förutsättningen för teoretisk oenighet.

Det var nu inte bara i fråga om entydigheten som marxismen-leninismen gav problem. Den var inte heller den vises sten i den meningen att den omedelbart gav rätt lösning på de politiska problem som mötte de nymornade kommunistpartierna. Måhända hade man valt rätt teori, men platsen var fel, och tidpunkten, och framförallt var det fel klass som fick den till sitt vapen.

Marxismen-leninismen var med andra ord inte utvecklad och anpassad till de politiska problemen i en utvecklad industrination med en avancerad parlamentarisk demokrati. Förklaringarna till denna "marxismens efterblivenhet" är flera och i sin bok *Considerations on Western Marxism* diskuterar Perry Anderson några av dem.

Marxismen utvecklades i industrialiseringens inledningsskede. Den framväxande klassen var den rena arbetarklassen, och i nära samarbete med den första organiseringen av denna rörelse utvecklades och formades marxismen. Leninismen, som framförallt tillförde marxismen en organisationsteori och en teori om statsmaktens klasskaraktär, utvecklades i ett efterblivet Ryssland på gränsen till industrisamhället och i intim kontakt med en kämpande arbetarrörelse. Denna direkta kontakt med en revolutionär massrörelse angav de teoretiska analysernas huvudinnehåll, ekonomi och politik. Det var en marxism som vann sina segrar just genom att den teoretiska analysen ständigt korrigerades av den pågående politiska rörelsen. Marx, Engels, Lenin och Trotskij var alla män som stod i direkt ledning för arbetarrörelsen och som utvecklade sina teorier utifrån denna konkreta situation.

Den marxism som utvecklades i Västeuropa efter oktoberrevolutionen kom emellertid gradvis att fjärma sig från de centrala problem som Marx och Lenin arbetade med, ekonomin och politiken. Detta var kanske framförallt ett resultat av stalinismen som lade sin tunga hand över all utveckling av marxismen. Debatten undertrycktes i kommunistpartierna och den teoretiska analysen ersattes gradvis av en mekanisk upprepning av Moskvas teser. Inom Sovjet var utvecklingen densamma, bara ännu mer förödande för den marxistiska teorin. Den stalinistiska byråkratin hade monopol på de korrekta åsikterna och Stalins egen torftighet och mekaniska intighet blev marxismens enda tillåtna natur.

Stalinismen var emellertid inte ensamt ansvarig för den teoretiska försteningen. Till detta kom även att revolutionen inte lyckades i något land utom Sovjetunionen – och att fascismen segrade och förvandlade kommunistpartierna till illegala partier, utan möjlighet att skapa massrörelser bland arbetarna. Fascismen, och sedan kapitalismens exceptionellt snabba expansionsperiod och det kalla kriget, gjorde de kommunistiska partierna oförmögna att utveckla några revolutionära massaktioner. I många länder, däribland Sverige, kom rent

reformistiska partier att dominera arbetarklassen, i takt med att det kommunistiska partiets inflytande avtog.

Denna avsaknad av revolutionära situationer, av revolutionära massaktioner, i Västeuropa kom naturligtvis även att prägla den marxism som utvecklades. Den stalinistiska byråkratiseringen förbjöd teoretiska analyser i närheten av den fastslagna politiken (bortsett från rena apologetiska framställningar), den ekonomiska och politiska utvecklingen i Västeuropa levererade föga stoff till utvecklandet av en revolutionär teori. De marxister som från 30-talet och framåt fortsatte att utveckla teorin lämnade politiken och ekonomin för filosofin. I marxismens centrala frågor fanns vid mitten av 60-talet bara klassikernas arbeten.

Marxismen-leninismen var ett oslipat vapen för 70-talets politiska kamp. Att teoriutvecklingen inte skett kunde dock inte enbart skyllas på stalinismen och den politiska utvecklingen i väst. Det fanns inom kommunistpartierna en inte obetydlig dogmatisk tradition vars spår kunde följas längre tillbaks än till Stalin. Det var en rädsla för förnyande analyser som yttrade sig i luddiga och mångtydiga ord och formuleringar och som gjorde analyserna långa och hållningslösa. Det var säkrare att mer allmänt betyga Marx och Lenin sin tro än att exakt precisera vari denna tro bestod. Det var naturligt att även denna tradition av teoretisk stelhet skulle lämnas vidare till 70-talets unga arvtagare.

Det förelåg således en allmän konflikt mellan teori och verklighet. Denna latent motståndning kom att förstärkas av mer ”subjektiva” faktorer, i detta fall karaktären hos dem som skulle tolka och föra ut budskapet. Det var unga människor vars entusiasm för uppgiften förstärkte den teoretiska övertron, samtidigt som den politiska oerfarenheten ledde dem till att förenkla den verklighet som mötte dem. Kommunistpartier bildades av kanske 50 personer varav säkerligen 95 % var under 25 år, ett faktum som förklarar mycket av den säregna blandning av självsäkerhet i tonen och naiviteten i innehållet som präglade de nya gruppernas politiska analyser.

De stora och olösta problemen inom marxismen-leninismen hindrade således inte att läran omfattades med glödande tro. Det tidiga 1800-talets socialistiska utopister hade trots sig kunna förändra världen genom att blott teoretiskt konstruera det perfekta samhället. Det vore för mycket att säga att det tidiga 70-talets marxist-leninister trodde sig om detsamma när man väl funnit ”den korrekta linjen”, men det var ett avgörande stort steg. Den värld man hade att vinna låg öppen och väntade på de idéer man just hade upptäckt, men som andra, inte fullt så unga tyckte sig ha hört förr och redan provat.

Denna svårighet att förena teoretisk övertygelse med en övertygande politik bildar den centrala konflikten för samtliga grupper under 70-talet. Det är ett gemensamt drag för dem alla att de inlett sin existens med proklamationen av en korrekt linje (m-l). När nyhetsvärdet förklingat och den teoretiska avgränsningen inte längre varit tillräcklig för att motivera existensen har problemen börjat: De allmänna grundsatserna måste förvandlas till praktisk politik, och i den ofrånkomliga vandringen från teori till praktik blottas teorins svagheter. De motsträviga massorna övertygas inte så lätt om det korrekta i linjen, ett förhållande som till en tid kan döljas av entusiasm, men som blottas vid de oundvikliga valen. Helt följdriktigt är också tiden efter riksdagsval en tid av prövning och självprövning. Problemen med att förena en analys byggd på ett färdigt teorisystem och en analys fotad på en föränderlig verklighet har då getts kyligt kvantitativa dimensioner.

En teori som inte var utvecklad för de aktuella politiska problemen, en dogmatisk tradition, och en ung, entusiastisk och oerfaren kader. Föreningen av dessa element blev den samtidigt imponerande och patetiskt naiva gruppvänster som blomrade upp i början av 70-talet. Uppgiften omfattades med en entusiasm som möjliggjorde stordåd i förhållande till storleken, men som samtidigt förhindrade kritisk distans. Instabiliteten var påfallande: För samtliga

grupper gällde att tvära kast och nya linjer karaktäriserade de första årens verksamhet. Speciellt gällde detta kanske det största förbundet, KFML/SKP. Varje kongress en ny linje, en ny vän och en ny fiende. I vederbörlig ordning fördömdes renegaterna, den anbefallda självkritiken utfördes, liken sopades under mattan och man ”gick sedan vidare för att ta itu med dagens göromål”.

På jakt efter en klassidentitet

Det område som kanske bäst illustrerar denna konflikt mellan teori och verklighet, liksom oviljan att klart analysera denna konflikt, är klassproblematiken. Den klassiska marxismen-leninismen betonar mycket starkt arbetarklassens ledande roll i den socialistiska omvandlingen. Arbetarklassen var, enligt det kommunistiska manifestet, ”den enda konsekvent revolutionära klassen” och socialismen var ”proletariatets diktatur”. Med proletär avsågs inte heller de egendomslösa akademikerna utan de mervärdeproducerande industriarbetarna.

Sedan mitten av 60-talet var emellertid den rena arbetarklassens numerär i avtagande i Sverige. Istället skedde en snabb tillväxt av mellanskikten: framförallt tjänstemännen i privat och offentlig förvaltning. Men problemet var inte bara en fråga om kvantiteten. Allvarligare var kanske en annan långsiktig trend, nämligen att klasstillhörighet och åsikt tenderade att divergera allt mer. Arbetarklassen röstade i allt högre grad borgerligt medan mellanskikten i allt högre grad gav sina röster åt socialdemokraterna eller kommunisterna. Industriarbetarnas andel av båda dessa partiers väljare tenderade av båda dessa skäl att falla: för socialdemokraterna från 60 till 50 % mellan 1960 och 1976 och för SKP/VPK från 70 till 40 % under samma period. (Om man till arbetarklassen även hänför servicepersonal och liknande är inte fallet lika markant. Se Sven E Olssons artikel i denna volym.)

Hela denna trend underkastades emellertid ingen utförlig analys. Mellanskikten, vars numerära tillväxt sammanföll med gruppens radikalisering, saknade plats i det marxistiska schemat. De kunde, enligt gängse analys i början av 70-talet, endast ”liera sig med någon av samhällets huvudklasser”. Konkret innebar detta att vänstern, som den utpräglade mellanskiktströrelse den var, skulle underordna sig huvudklassens, dvs arbetarklassens kamp. Man hade ingen plats i marxismen-leninismen och förhållandet till politiken kom därför i början att präglas av en inte obetydlig missionärsanda. En abstrakt arbetarklass eller, som i KFML/SKP:s fall, ”folket”, ägnades en nästan devot dyrkan, där KFML(r):s excesser i proletärbeundran framstår som speciellt iögonfallande. Det var någon annan som skulle göra revolutionen och vänsterns uppgift var snarast drängens eller den offervillige tjänarens.

Kombinationen av isolering från och betoning av arbetarklassen fick sitt mest långtgående uttryck i den sk proletariseringen. Flera förbund kom att i varierande grad pröva denna väg att nå arbetarklassen. Vad som kan vara en berikande personlig erfarenhet upphöjdes till politisk linje:

Man hade inte lyckats utplåna karaktären av mellanskikts-rörelse genom att värva proletärer. Den enda utvägen föreföll att bli proletärer, så med ”ansiktet mot arbetsplatserna” började en marsch från manschett till blåställ. Någon större framgång blev nu inte dessa proletariseringskampanjer i den meningen att de ledde till avgörande inbrytningar i arbetarklassen. Man får dock inte underskatta betydelsen av den erfarenhet som detta gav vänsterns kader. Det är troligt att denna erfarenhet på sikt blev den verkligt positiva behållningen av proletariseringen och inte den eventuella förankring man fick på verkstadsgolvet.

Även övriga försök till trots har de avgörande inbrytningarna uteblivit. Till huvuddelen består vänstern idag liksom 1968 av unga och välutbildade människor. Man kan visserligen inte styrka detta med direkta undersökningar, men valundersökningarna av VPK:s väljare ger indicier till förhållandena. (Se Sven E Olssons artikel ovan.) Det ungdomliga inslaget i VPK:s

väljarbas är imponerande: 1976 var 49 % av partiets väljare under 30 år, en siffra som stigit från 1 % år 1964. Det är troligt att samma andel närmar sig 100 % för de övriga vänstergrupperna. Det är unga människor som utgjort vänstern och som formats av dess budskap. Inbrytningarna bland de åldersklasser som fötts före krigsslutet är mycket begränsade.

Ser vi till den sociala sammansättningen av VPK:s väljarunderlag framträder även här en tämligen entydig bild: Det är i vid mening mellanskikten som erövrat den plats de tidigare arbetarrösterna intog. Speciellt gäller därvid att VPK fått en stor andel av de studerandes och de högutbildades röster. Andelen studerande som röstade på VPK var i valen 1968-76: 5 %, 12 %, 18 % samt 8 %. Bland de högutbildade under 30 år har VPK sin största rösteandel: 16 %. Samtidigt får man inte blunda för den betydelse de yngre arbetarna har för VPK:s röstunderlag. Hälften av de unga väljarna är arbetare och hälften mellanskikt, vilket betyder att de båda grupperna vardera har ca 25 % av partiets rösteandelar. Det ökade stödet hos yngre mellanskikt har gått parallellt med ett ökat stöd hos yngre arbetare.

Det är mycket troligt att denna bild även är giltig för de övriga vänstergrupperna. De som radikaliserats under perioden är till nästan hundra procent yngre människor. Bortsett från VPK har partivänstern troligen till över 75 % rekryterats från de högutbildade. (Att medlemskader kan vara annorlunda beror till en inte oväsentlig del på att de högutbildade blivit tjänstemän eller arbetare.) Samtidigt som vänstern behållit sin karaktär av mellanskiktsrörelse har man dock på många ställen lyckats knyta till sig arbetarklassens militanter. Detta gäller troligen framför allt VPK, men även t ex SKP har 1978 ett inte betydelselöst antal positioner inom fackföreningsrörelse och hyresgäströrelse.

Klassproblematiken är ett utmärkt exempel på ett område där preciserade analyser är av nöden för att utveckla marxismen-leninismen. Vad uttrycks i trenden att arbetarklassen i allt högre grad röstar borgerligt och att mellanskikten i allt högre grad omfattar socialistiska värderingar? Hur integreras detta faktum med teorin om arbetarklassens utsugning, med teorin om "produktivt arbete", med teorin om det centrala i motsättningen mellan kapitalist- och arbetarklass? Vad betyder allt detta för socialismen och vägen dit?

Man vill också tro att klassproblematiken inte blott i teorin blir ett besvärligt problem i framtiden. Parallellt med den radikaliserings av stora delar av arbetarrörelsen som inleddes i slutet av 60-talet, går en radikaliserings av breda mellanskiktsgrupper. Ett stort problem blir säkerligen att politiskt och organisatoriskt förena dessa rörelser. Båda är naturligtvis i opposition mot det kapitalistiska samhället, men de har säregna drag som gör att föreningen måste ske så att inte någon del förlorar sin identitet och tvingas till underordnande. Att den organisatoriska föreningen redan i viss mån ägt rum framgår t ex av VPK:s medlems- och väljarsammansättning.

Har vänstern misslyckats?

Ser man tillbaka och försöker sammanfatta vänsterns politiska utveckling de senaste tio åren kan man säga att åren 1968-70 präglas av en snabb och entusiastisk vandring mot marxismen-leninismen, medan åren därefter markerar en både smärtsam och tveksam frigörelse från densamma. På så gott som alla frontavsnitt överges den klassiska marxismen-leninismen för något som liknar en socialistisk pragmatism. För trotskisterna, som för bara några år sedan proklamerade sig som "arbetarförbund", utgör nu kvinno- och miljörörelsen de viktigaste kampavsnitten. KFML(r) som i inledningsskedet visade en påtaglig svaghet för strejkkamp och stålhårda proletärer vinner nu framgång genom att föra fram skådespelare som talesmän och genom att driva kommunal kulturkamp.

Det är mot denna bakgrund lätt att karaktärisera utvecklingen som ett misslyckande och periodens försök som en återvändsgränd. Det är också lätt för alla dem som kan jämföra

vitaliteten och entusiasmen 1968 med den påtagliga tröttheten 1978 att känna en stor besvikelse. På universitet och i skolor är också skillnaden påtaglig. Där förr varje föredrag och debatt fyllde salarna samlas nu allt mer glesnande skaror för att pliktskyldigast analysera den kapitalistiska krisen.

Alla kvantitativa mått talar också om nederlag. VPK pendlar fortfarande mellan 4 och 5 procent i riksdagsvalen. Valframgångarna för den övriga vänstern är än mer blygsamma: MLK erövrade en fullmäktigplats i Strömsund 1970, KFML/SKP erövrade en i Gällivare 1973 och ytterligare en 1976. Även medlemsmässigt är talen inte imponerande. VPK har ungefär 15000 medlemmar, den övriga vänstern kanske hälften, 6-7 000. Vänsterns storlek hade motiverat en fotnot, inte en bok.

Men vänsterns numerär kan inte ses som en måttstock på dess arbete och inflytande under den gångna perioden. Det är knappast någon överdrift att påstå att stora delar av efterkrigs-generationerna fått sin världsbild starkt påverkad av vänsterns propaganda och verklighets-uppfattning. Detta gäller naturligtvis speciellt de högutbildade med födelseår mellan 45 och 55. För denna generation är det knappast någon överdrift att påstå att världsbilden danats av vänstern. Storlekens irrelevans för inflytandet kan kanske bäst illustreras med en jämförelse med en annan politisk gruppering: Bortsett från VPK har vänstern fått kanske 1/5 av det elektorala stöd som kommit KDS till del under perioden. Jag tror dock att de flesta skulle hålla med om att vänsterns inflytande varit snarast fem gånger så stort som KDS.

Detta inflytande i förhållande till storleken är naturligtvis till en del ett resultat av den väldiga ansträngningen. Beaktande storleken är vänsterns arbetsinsats oerhörd. Det antal vänstertidskrifter, tidningar och pamfletter som tryckts under det senaste decenniet överstiger sannolikt motsvarande produktion mellan åren 1918 och 1968. Utanför system och fabriksportar, i hyreskaserner och på universitet har flygblad, appeller och proklamationer spritts i en omfattning som saknar historisk motsvarighet. Det väldiga i arbetsinsatsen framstår än tydligare om man med vänstern menar, inte bara den partivänster som skildrats i denna bok, utan vänstern i vid mening: inklusive solidaritetsrörelser, stödkommittéer, kulturrörelser osv.

Givet denna väldiga arbetsinsats skulle man kanske kunna säga att den politiska utdelningen blev skral. Det är också uppenbart att man misslyckats med sina centrala ambitioner: att bygga partiet och att bryta socialdemokraternas makt över arbetarklassen. Ingen grupp har vuxit sig stor och stark och VPK har inte vuxit under perioden. Inte heller har, som framgått, vänstern gjort några avgörande inbrytningar i arbetarklassen. Det är således riktigt att säga att i förhållande till ambitionerna så har partivänstern misslyckats.

Det centrala i det ovanstående är emellertid reservationen ”i förhållande till ambitionerna”. Bortsett från dessa kan man knappast tala om ett entydigt misslyckande. Realistiskt sett kunde man knappast förvänta sig några avgörande framgångar. Den svenska arbetarklassen var i större utsträckning än i något annat land organiserad i det reformistiska partiet. Den explicit socialistiska delen av valmanskåren uppgick 1968 till knappt 3 %, så för grupperna fanns det ganska lite att ta av. Själv kunde VPK (speciellt med hänsyn till sina inre motsättningar) realistiskt knappast räkna med mer än att återta valförlusten 1968, en målsättning som man även (nästan) nått. Det är mot denna bakgrund troligtvis mer rättvist att tala om helt orealistiska och ogrundade förhoppningar än om ett objektiva misslyckande.

Om man istället för kvantitativa mått talar om det lite mer svårbedömbara ”samhällsklimatet” blir bilden av misslyckande än mer onyanserad. Vad beträffar solidaritetsrörelsen, kvinnorörelsen, miljöförändringen, kulturarbetet, musikrörelsen osv har vänstern haft en påtaglig framgång. På dessa områden har samhällets värderingar på flera sätt förskjutits i socialistisk riktning eller åtminstone getts ett socialistiskt perspektiv. Kanske ska även inverkan på

arbetarrörelsen och dess politiska organisationer visa sig bestående. Den kraftiga ökningen av antalet vilda strejker i hela Västeuropa torde till inte ringa del hämtat näring från vänsteruppsvinget. Speciellt för kommunistpartierna (i Sverige VPK) har vänstern också vitaliserat och förnyat den politiska praktiken. Nya idéer och arbetsmetoder för politiskt arbete har spritts till stora delar av samhället. Man har inte schackat kungen, eller ens hotat den. Man har inte heller gjort några avgörande pjäsvinster, men man har erövat territorium. Positionerna förefaller bättre nu än 1968, förvånansvärt bra kanske, med tanke på att den klassiska spelöppningen inte gav motståndaren några svårigheter med motdragen.

Och sedan?

Då Göran Therborn 1965 skulle ange den nya vänsterns position menade han att ... ”vänstern har förlorat sin politiska oskuld men inte sin attraktionsförmåga och slagkraft ... Romantiken har ersatts av teoretisk medvetenhet och politisk realism och erfarenhet.” Det är ungefär samma omdöme man skulle vilja fälla nu, och kanske kan man därför våga sig på gissningen att inga avgörande förändringar, åtminstone inte vad avser väljar- och medlemstal, kommer att ske under den kommande tioårsperioden. Några grupper kanske lämnar scenen, men troligast är att de flesta lever kvar och bibehåller ungefär samma storlek som nu. VPK kommer givetvis att dominera, men för att partiet mer markant ska öka sitt valmansunderlag krävs det troligen yttre händelser av ansevärda dimensioner.

Det är också tämligen lätt att identifiera vilka problem som vänstern kommer att möta under det närmaste decenniet. En utveckling mot en socialistisk pragmatism kan inte fortsätta utan en mer explicit revidering av vissa teoretiska positioner. Det är en prövning vilken, som alltid, kommer att bli smärtsam och ske med mycken tveksamhet. Problemen med den förening av arbetarrörelse och mellanskiktetsrörelse jag tidigare berört finner sannolikt även ett av sina uttryck i denna konflikt. Man kan förmoda att det blir de intellektuella som driver kravet på teoretiskt nytänkande hårdast och längst och som just därigenom lägger grund för ytterligare konflikter.

Det troliga är att spelet ett decennium framåt fortsätter som hittills: utan avgörande eller pjäsvinster men med en stadigt förbättrad position. Ty lika lätt som man kan peka på problemen kan man identifiera tendenser som kan förvandla den latenta motsättningen mellan teori och verklighet till ett fruktbart utbyte. Såväl vad avser den ”subjektiva” som den mer ”objektiva” sidan sker förändringar:

Det är möjligt att en del av vänsterns kadrer lämnar politiken i besvikelsen över uteblivna framgångar. Det är emellertid mer troligt att huvuddelen behåller sin socialistiska övertygelse och fortsätter ett politiskt arbete fast i andra former. Kanske kan man säga att vänstern går in i systemet och utformar politiken från en egen konkret situation. Det blir i så fall en politik som förstärks inte bara av den ökade sakkännedomen utan även av den erfarenhet de gångna tio åren gett. Ett på sikt säkerligen mycket betydelsefullt faktum är den skolning i praktisk politik som perioden gett åt en ansevärd socialistisk kader.

På samma sätt utvecklas marxismen. Många kommer säkert att hävda att det vi bevittnat är marxismens dödsryckning och att det Tingstencitat som inleder boken visar sin giltighet. Denna åsikt ser dock knappast mer än till ytan. Ett på sikt också avgörande moment i vänstervågen var att själva marxismen återupptäcktes. Mitten av 60-talet markerar ett påtagligt uppsving för den marxistiska forskningen och debatten. Utvecklingen leder självfallet till förkastande av flera moment i teorin, men det betyder ju inte teorins död. Man gör sig av med barlasten och ersätter den med mer hållbart gods, en process som mer levandegör än dödar en ideologi. Och är det något den gångna tioårsperioden visar är det att marxismen har kraften att vara långt mer än ett honnörsord första maj.

Det var en ung vänster som axlade revolutionärens mantel i slutet av 60-talet. De framgångar man skördat är kanske lika mycket ett resultat av viljan att ompröva, och gå till storms mot, gängse och etablerade sanningar som av den teoretiska grund de ställde sig på. Den organiserade vänstern var blott ett barn av eller en del av den stora process av socialt och politiskt nytänkande som förlöste industrinationerna ur det kalla krigets grepp. Kraven på en ny kultur och en ny politik förenades i en våg vars grundton angavs av den ekonomiska förvandlingen av hela samhället. De kommande tio åren ser inte slutet på denna process. Konflikterna kommer att ändra karaktär och nya problem kommer att lyftas i förgrunden. Ännu är vänstern ung. Önskan att den förblir det är därför ett med önskan om dess framgång.

Noter

Anmärkning: Jag har i vissa fall kompletterat noterna, t ex har jag i *vissa fall* lagt till information om dokument som finns tillgängliga på *marxistarkiv.se*. Sådana tillägg är skrivna inom []. *Martin F i januari 2007*

Kap. 2: KFML/SKP

1. Sköld Peter Matthis på DFFG:s andra riksmöte 6-7/1 1967.
2. Se Anders Berges förord till Oktobers nyutgåva av Holmbergs skrift, 1977.
3. Det blivande KFML gav till och med ut en broschyr om striden om Norrskensflamman 1967.
4. *Marxistiskt Forum* 3/67.
5. *Marxistiskt Forum* 3/67.
6. Se t.ex. Kurt Wickmans svar till Zenit i *Zenit* 15/69. [[Om Kfml](#) innehåller både Zenits historik och KW:s svar]
7. Torbjörn Säfwes bok *Rebellerna* (Författarförlaget) ger en inblick i vad som pågick våren 1968.
8. Se broschyren ”Studenterna och den socialistiska revolutionen” (KFML 1969).
9. Bolsjevikgruppen, dvs. oppositionen i Lund, gav ut en samlingsvolym Leninuppsatser, *Lenins kamp mot ekonomisterna* (Cavefors 1970).
10. Bolsjevikgruppens kritik av KFML sammanfattas i två broschyrer, som spreds 1970. Betecknande är dess teoretiska inriktning – något som då var tämligen nytt för svensk vänster.
11. Den nya linjen sammanfattades i parollen ”KFML:s kamp måste på allvar förenas med massornas”.
12. *Marxistiskt Forum* 6/71.
13. Utbrytarna kallade sig MLF – initialerna uttyds Marxist-leninistisk Front. Gruppen gav ut ett nummer av en dåligt spridd skrift med polemik mot KFML – *Kommunistisk Teori och Praktik* – innan majoriteten anslöt sig till KFML(r).
14. *Marxistiskt Forum* 3/68. Valalternativen 1968 framställdes som ett val mellan spetälska och pest.
15. Se *Marxistiskt Forum* 2/72.
16. För att citera kritiken i *Marxistiskt Forum* 6/76.
17. *Marxistiskt Forum* 1/73.
18. *Marxistiskt Forum* 2/72.

19. Gruppens anhängare i Västerbotten har spritt ett brytningsdokument. I Uppsala har man startat tidskriften *Argus*. I Umeå och Uppsala har gruppen också deltagit i kårval.
20. Sture Ring har framträtt som talare vid VPK-demonstrationer.
21. Brytningsdokumentet ifrån Västerbotten pekar på minskad uppslutning i Första Maj-demonstrationerna. Utbrytarna hävdar också att *Gnistans* upplaga är på väg att sjunka.

Kap. 4: RMF/KAF

1. *Internationalen* 35/75, s 8.
2. Horowitz, D.: *Imperialism och revolution*, Lund 1970, s 86.
3. *Fjärde Internationalen* 7-8/1972, s 15.
4. Björkman/Widén: ”Vänsteroppositionen” (stencil), s 33. [Finns på marxistarkiv.se – under menyn Sovjetunionen->Vänsteroppositionen: [Vänsteroppositionen i Sovjetunionens kommunistiska parti 1923-27](#)]
5. Deutscher, I.: *Stalin*, Stockholm 1973, s 319. [på marxistarkiv.se: [Stalin](#)]
6. Frank, P.: *Fjärde Internationalen – ett bidrag till den trotskistiska rörelsens historia*, Kristianstad 1972, s 26. [på marxistarkiv.se: [Fjärde Internationalen](#)]
7. Trotskij, L.: *Övergångsprogrammet*, Stockholm 1977, s 16. [på marxistarkiv.se: [Övergångsprogrammet](#)]
8. ”Den proletära enhetsfronten”, *Rött Forum* 8, Stockholm 1973, s 5. [på marxistarkiv.se: [Den proletära enhetsfronten](#)]
9. Björkman/Widén, a a, s 44; Deutscher, a a, s 222 ff.
10. *Fjärde Internationalen*, 7-8/1972, s 51 f.
11. Trotskij, a a, s 56.
12. *Education for Socialists* (SWP), June 1973, s 12 ff.
13. Ibid, s 14.
14. *Bolsjevik* 1-2 (nytryck), 1972.
15. *Fjärde Internationalen* 3/1970, s 4.
16. Ibid.
17. Wickman/Gustafsson: *Marxism eller trotskism*, Stockholm 1972.
18. *Fjärde Internationalen* 3/70, s 4.
19. *Fjärde Internationalen* 2-3/1975, s 5.
20. *Röda häften* 25, s 5.
21. *Mullvaden* 4/1973, s 3.
22. *Fjärde Internationalen* 2-3/1975, s 7.
23. Ibid 4-5/1977, s 21.
24. Ibid 3-4/1976, s 11..
25. *Röda häften* 23, s 60.
26. *Fjärde Internationalen* 2-3/1975, s 71 ff.

27. Detta beror i sin tur på den marxistiska synen att kombinera en vetenskaplighet med den politiska praktiken. Uppställningen av blue-prints, visionen om framtiden, kopplas ihop med en analys av samtiden och förutsättningarna för förändring. Kritiserar man analysen av samhället tenderar man att bli betraktad som motståndare till visionen, kort sagt som motståndare till socialismen.

Kap. 5: FK

1. Det gällde synen på Set Persson, en kritiker av SKP/VPK:s ”masslinje” efter andra världskriget, som lämnade partiet på 50-talet. Se Tom Olssons artiklar i *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*, nr 2 och 3. [ingår [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#)]
2. Louis Althusser är filosof och medlem av franska kommunistpartiet. Av honom finns följande arbeten tillgängliga på svenska: *För Marx*, 1968. *Lenin och filosofin*, 1969. *Att läsa Kapitalet*, del 100 och 2, 1970. *Filosofi från proletär klasståndpunkt*, 1976. Alla utgivna på Bo Cavefors förlag. [Samtliga texter finns på marxistarkivet, se: [Althusser, Louis](#)]
3. *Zenit* är en oberoende socialistisk tidskrift, som intar en ledande plats i den marxistiska debatten i Sverige. Står VPK nära.
4. De psykiska och andra problem som följde i proletariseringens spår finns skildrade i en intervju med Lennart (f.d. medlem i FK) i Jan Josefsson/Mats Zetterbergs bok *Behöver vänstern gå i terapi?*, Forum 1976.
5. Förutom i Grundsatserna kan denna teori studeras i *Kommunist* nr 18. I viss mån har fransmannen Charles Bettelheims arbeten tjänat som förlaga åt FK. Bettelheims teori kan studeras i t. ex. *Socialism och ekonomisk planering*, Partisan 1971, och *Klasstriderna i Sovjetunionen*, Cavefors 1976.
6. *Grundsatser*, s 112.
7. *Grundsatser*, s 9.
8. De viktigaste dokumenten är Feiweil Kupferbergs [Klassförhållandena i Sovjetunionen](#) och Börjesson/Svenssons [Kina – klasskampen går vidare](#).
9. Citerat ur *Arbetarkamp* nr 2 1974.
10. Citerat ur *Kommunist* nr 19.
11. *För en revolutionär arbetarpolitik*, s 112.
12. Ibid, s 112.
13. Ibid, s 162.
14. Citerat ur *Arbetarkamp* nr 14 1977.
15. Ibid.
16. Ibid.
17. Ibid.
18. *Arbetarkamp* nr 2 1978.
19. *Arbetarkamp* nr 22 1977.
20. Se *Kommunist* nr 25, 26-27,28.
21. Jag bortser här från Förbundet Arbetarmakt, en ”rådssocialistisk” eller ”vänsterkommunistisk” grupp, som vi valt att inte behandla i den här boken på grund av dess obetydlighet som politisk kraft.

22. En presentation och kritik av grupperna i FUR ges i Göran Wiklander/Gisela Wegnelius broschyr [Portugal mellan rött och svart](#), Socinform 1975 [finns på [marxistarkiv.se](#)]. Den bästa översikten över utvecklingen i Portugal 1974-75 är Sundgren/Andersson/Petterson *Revolution i cirkel*, Liber 1976.

Kap. 6: VPK

1. Den här texten är en utvidgning och bearbetning av vad jag tidigare skrivit i ämnet: se efterskriften till *Från SKP till VPK* (Cavefors, Lund 1976), Ingvar Johanssons och min artikel i *Zenit* nr 50 samt artikeln ”Om VPK:s 25:e kongress” i *Socialistisk Debatt* nr 34. VPK:s förhållande till ”vänstern”, främst dåvarande KFML, har jag behandlat i en artikel tillsammans med Gunnar Wetterberg, ”Vänsterfront på dagordningen?”, i *Socialistisk Debatt*, nr 8 1973. De frågor som tas upp i den här artikeln är föremål för diskussion i Anders Löfqvists och min intervju med C-H Hermansson i *Zenit* nr 50.

Förutom den här bokens medförfattare vill jag tacka Bernt Kennerström, Gunnar Olofsson, Rune Åberg samt Ingvar Johansson för kommentarer; speciellt den sistnämnde som helt fritt har låtit mig disponera materialet till vår gemensamma artikel i *Zenit* nr 50. Skuggan över de fel och brister som kvarstår faller helt på undertecknad.

När nu detta är sagt bör en annan sak betonas. De teser som drivs i artikeln måste betraktas som *preliminära*, i den bemärkelsen att de förmodligen kommer att justeras och/eller förkastas när forskningsläget blivit ett annat. Det är fortfarande mycket som återstår att skriva om och forska kring när det gäller perioden 1968-78.

2. Partistyrelsens verksamhetsberättelse till Vänsterpartiet kommunisternas kongress 1969, s 3-6.

3. a.a., s 45.

4. Kritiken mot Hilding Hagberg efter 1962 års val uppehöll sig bl a vid denna punkt, se Christina Carlsson: ”Sveriges kommunistiska parti – från kritiken av personkulten till debatt om förnyelse”, stencil, Lund 1974.

5. Artiklarna finns samlade i Hilding Hagberg, *I Marx-Lenins anda*, Cavefors 1968. [på [marxistarkiv.se](#): [Om Tjeckoslovakien i "Marx-Lenins anda"](#)]

6. Se artikelserien i *Socialistisk debatt* nr 27-31 om partikongresserna från 1964 och framåt författad av Ingemar Andersson, C-H Hermansson (intervjuad av Torleif Herrström), Bo Hammar, Lars Herlitz och Tore Forsberg – samtliga medlemmar av partiledningen under den här perioden och artikulerade företrädare för modernismen. Se också den ovannämnda intervjun med C-H Hermansson i *Zenit* nr 50.

7. Om karaktären av detta ”överrumplingsförsök”, se Ingvar Johanssons och min artikel i *Zenit* nr 50.

8. Se min artikel i *Socialistisk debatt* nr 34.

9. Verksamhetsberättelse till Vänsterpartiet kommunisternas kongress 1978, s 3-5.

10. Om den svenska kommunismens historia finns mycket litet skrivet. Sven Rydenfelts avhandling i nationalekonomi, *Kommunismen i Sverige*, Lund 1954, är präglad av den kommunistpartiforskning som det kalla kriget initierade. Åke Sparrings [Från Höglund till Hermansson](#) är skriven utifrån den statsvetenskapliga kommunistforskningens ståndpunkt. I början av 70-talet gav VPK ut tre studiehäften om sin egen historia. C-H Hermansson har nyligen givit ut en ”intervjubok” om partiets eller rättare sagt ”partimedlemmarnas” historia fram t o m 30-talet, *Kommunister*, Lund 1976. I *Zenit*serien, nr 18, har jag själv samlat ett

antal artiklar till en antologi om partiets utveckling: *Från SKP till VPK*, Lund 1976. [Dessa artiklar finns samtliga på marxistarkiv.se, [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#), MF anm]

11. Se Gunnar Olofsson ”Sprängningen av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti 1917” i *Från SKP till VPK*, s 33. Artikeln publicerades ursprungligen som inledning till ett antal dokument i *Zenit* nr 2/1967.

12. Om dessa sextio år, se de följande sju artiklarna i *Från SKP till VPK*.

13. Om Kommunistiska internationalen, se Håkan Arvidssons och Lennart Berntsons artikel i *Från SKP till VPK*. [på marxistarkiv.se: [Zenit-artikel om Komintern](#)]

14. Ett översiktsverk om den internationella kommunistiska rörelsens utveckling från till 60-talet är Fernando Claudíns ursprungligen på spanska skrivna *The Communist Movement*, London 1975. Den finns också i en dansk översättning: *Krisen i den kommunistiske verdens bevegelse*, bind 1 og 2, Modtryck 1977 resp. 1978. [Finns översatt till svenska: *Krisen i den kommunistiska rörelsen*, 2 band, Bokförlaget Röda Rummet och Förlaget Barrikaden 1979. Finns även på marxistarkiv.se, se Kommunistiska internationalen -> Böcker om Komintern]

15. Förutom en organisatorisk historia i SKP/VPK har den nya vänstern förstås sina rötter i mellanskiktens expansion och förändrade samhällsliga situation samt i en ideologisk diskussion som primärt förts utanför vårt eget lands gränser.

16. Om utvecklingen i de här länderna och i de kommunistiska partierna därstädes finns en hel del skrivet. Om PCI:s syn på utvecklingen i Italien se t ex Eric Hobsbawms intervju med Giorgio Napolitano, *The Italian Road to Socialism*, London 1977, och Henri Webers intervju med Giorgio Amendola i *New Left Review* nr 106. Om Frankrike se t ex *Socialistisk debatt* nr 30 och 3 100, Boel Berners artiklar i *Zenit* nr 39 och 55 samt intervjun med Régis Debray i samma tidskrift nr 51. Om Spanien se t ex Régis Debrays och Max Gallos intervju med Santiago Carillo, *I morgon Spanien*, Lund 1976, samt Carillos egen bok *Eurokommunismen och staten*, 1978 och Einar Dahlins m fl, artikel i *Zenit* nr 52.

17. Om eurokommunismen som strategi, se Göran Therborns artikel i *Socialistisk debatt* nr 30: ”Socialismen och demokratin”, som också ingår i del III i hans nya bok *What does the ruling class do when it rules?*, London 1978.

18. Om problemet med begreppet ”eurokommunismen”, se t ex Bo Hammar i *Socialistisk debatt* nr 22 ”Om Berlinkonferensens betydelse”. Se också intervjun med C-H Hermansson i *Zenit* nr 50, s 34 [Finns på marxistarkiv.se, se Sverige -> SKP/VPK(v) -> Artiklar om, MF anm].

19. Om denna syn på bolsjeviseringen av de kommunistiska partierna, se t ex Nicos Poulantzas *Fascism and Dictatorship*, London 1972, s 223 (ej i den stympade svenska utgåvan av samma bok).

20. I *Socialist Register* 1976 ges en hel del intressanta synpunkter på effekterna av 1956 års händelser (avstaliniseringen och Ungern-invasionen) främst inom det engelska kommunistiska partiet. Bl a hävdas att det franska partiets ledning hoppades på att Malenkov-Molotov-gruppen skulle kunna avsätta Chrusjtjov.

21. Se Ingemar Anderssons artikel ”Debatten om personkulten” i *Socialistisk debatt* nr 27. Se också *Togliattis memorandum*, Stockholm 1965.

22. Det bör genast påpekas att påståendet om Rom som ett ”centrum” inom den internationella kommunistiska rörelsen är av en annan karaktär än påståendena om Moskva och Peking. Men otvivelaktigt har PCI intagit en ledande position i de västeuropeiska partiernas

frigörelsesträvanden även om PCE, det spanska partiet, idag är det mest ”provokativa” sett ur SUKP:s ögon.

23. KKP:s polemik mot ”kamrat Togliatti” ingår tyvärr inte i den svenska nyutgåvan av *Den stora polemiken*, Oktober 1977. [Men den ingår i samlingen [Några av Leninismens viktiga problem i världen idag](#) på marxistarkivet]

24. Om detta fenomen finns mycket skrivet, t ex Lucio Magris ”The May Events and Revolution in the West” i *Socialist Register* 1969.

25. Ett tydligt undantag utgör den finska studentrörelsen.

26. Se *Zenit* nr 50, s 24.

27. C-H Hermansson, [Vänsterns väg](#), Stockholm 1965. *Samling vänster*, Göteborg 1967, s 30.

29. Under Hermanssons första kongressperiod domineras partistyrelsen och verkställande utskottet i stor utsträckning av det ”gamla gardets” män. Lite tillspetsat skulle man kunna säga att Hermanssons operationer i mycket sker utanför partiets gängse verksamhetsformer: publiceringen av boken *Vänsterns väg* – ett i många stycken unikt partiledardokument inom den internationella kommunistiska rörelsen – skapandet av Socialistiska förbundet, stödet åt den oberoende tidningen *Tidsignal* etc. Verkställande utskottets sammansättning under den här perioden är också en indikation på partiets förändring (se appendix 2).

30. Se Lars Herlitz artikel ”Programdiskussionen inför 1972 års kongress” i *Socialistisk Debatt* nr 30.

31. Se *Socialistisk Debatt* nr 3/1968 och 12/1974.

32. Se t ex Kommentarererna till VPK:s kongress 1972 i *Zenit* nr 31.

33. Om den dubbla innebörden i ”maj-68”, se t ex Ernest Mandels artikel i *Zenit* 4/1968, ”Nogle kommentarer til opstanden i maj 1968”. [Se: [Lärdomar av maj 1968](#)]

34. Om den svenska klasstrukturens förändring, se Göran Therborn *Om klasserna i Sverige 1930-70*, *Zenit* särtryck, Lund 1976.

35. Trots att förekomsten av kommunistiska väljare främst ses som ett sjukdomstecken ger Sven Rydenfelts *Kommunismen i Sverige* en god bild av den kommunistiska väljarkåren i landet mellan 1924 och 1952.

36. Se Statistiska centralbyråns (SCB) skriftserie *Allmänna val* (specialundersökningar) från 1956 och framåt.

37. Se Partistyrelsens verksamhetsberättelse till Vänsterpartiet kommunisternas kongress 1975.

38. Se *Zenit* nr 31.

39. Om kommunismen i Sverige under denna tid se Bernt Kennerström, [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-1937](#), Kristianstad 1974.

40. Om perioden vid tiden för det andra världskrigets slut se Tom Olssons bidrag i [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#)..

41. Om detta undantag se Partistyrelsens verksamhetsberättelse till Sveriges kommunistiska partis 21:a kongress 1967, s 55.

42. Se också Walter Korpi, *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*, Stockholm 1978, kap. 10, avsnitt 4 vari han på basis av en intervjuundersökning 1966 hävdar att ”av manliga

metallarbetare födda i Sverige, som kan sägas vara sådana fackliga aktivister ('informella', min anm.) är 73 procent socialdemokrater, 16 procent kommunister och 5 procent borgerliga”.

43. Se tidningen *Byggnadsarbetaren* under de nämnda åren.

44. Om förhållningssättet till socialdemokratin har Göran Therborn ställt några i mitt tycke grundläggande frågor i den ovan nämnda artikeln i *Socialistisk debatt* nr 30.